

LABRIS

lezbejske novine

SADRŽAJ

Osvrt na osvrte (svim ženama koje su me inspirisale),
Desa **3**

VESTI IZ REGIONA

Vesti iz Srbije i Crne Gore **4**
Treća lezbejska nedelja - skup aktivistkinja iz država
bivše Jugoslavije, Novi Sad
Završni dokument **10**
Treća lezbejska nedelja, Desa **11**
Lezbejska i gej populacija u dnevnoj štampi u Srbiji. . . **14**
Psihološko lezbejsko veb savetovalište **15**
Genderfree - oslobađanje (od) roda **16**
Slobodna duga, Crna Gora **17**
Novosadska lezbejska organizacija, Srbija **17**
Vesti iz Hrvatske **18**
LORI lezbijska organizacija, Hrvatska **20**
Vesti iz Makedonije **21**
MASSO, Makedonija **21**
Vesti iz Slovenije **22**
20 godina LG pokreta u Sloveniji:
Lično i kolektivno, Suzana Tratnik **25**
Lingsium, Slovenija **25**
Vesti iz Bosne i Hercegovine **26**
Queer mreža Jugoistočne Evrope **27**

ZDRAVLJE

Interseks, Natasha A.S. **28**

IDENTITET

"Da li sam to ja", Dušica Popadić **33**
Interiorizovana homofobija u svakoj od nas, Dušica
Popadić **35**
Usamljenost, Zorica Mršević **40**
Odrastanje sa majkom lezbejkom, Keri Pičter **42**
Transrodnost, Ana Zorbić **48**

KULTURA

Reprezentovati queer i/ili queer reprezentacija,
Jelisaveta Blagojević **51**
"Vidljivost u tesnacu", Suzana Tratnik **53**
Decenije negiranja, Alison A. Graunds **55**
Edicija Deve **64**
"Diva", Jasmina Tešanović **65**
"Priča o poljupcu", Ema Donahju **66**
"Slobodna ljubav", Ali Smit **70**

INTERVJU

"Sećam se da je bilo divlje", Mateja Lapanje **73**

KONFERENCIJE

Ekumenski crkveni dani u Berlinu, Jasmina P. **74**
Izveštaj sa seminara IGLYO-a, Budimpešta,
Jelena N.Č **75**
Izveštaj sa 17. konferencije IGLYO-a, Lisabon. **76**
Izveštaj sa 22. svetske konferencije ILGA-e, Manila,
Jasmina P. **77**
Izveštaj sa konferencije "Homosexuality in the republic
Macedonia", Skopje, Maja Savić. **78**
Izveštaj sa međunarodnog trening o ljudskim pravima,
Kanada, Radenka Grubačić. **79**

PRAVO

Vesti: Evropsko zakonodavstvo **80**

IN MEMORIAM

Andrea Dworkin 1948-2005 **83**

LABRIS je grupa za promociju lezbejskih prava, osnovana u Beogradu početkom 1995. Nastala je iz nevladine organizacije ARKADIJA - Gej i lezbejski lobi, koji je osnovan krajem 1990.

LABRIS je ženska grupa za podršku žena koje vole žene i promovisanje različitosti lezbejske egzistencije u društvu.

LABRIS tvrdi, na osnovu naučne statistike, da u Beogradu ima oko 20.000 žena koje vole žene a čija prava nisu ostvarena.

Labris - ko smo mi?

Imenujemo svoju drugačiju egzistenciju koja ne zavisi od muškaraca. Imenujemo svoje ljubavi i ideje za drugačiji svet u kojem nećemo biti svakodnevno izložene nasilju zbog svoje lezbejske egzistencije.

Govorimo sebi i drugima da svaka žena ima pravo da voli žene i da to nije devijacija, ni zločin. Lezbejska egzistencija nije lična stvar žene već društveno pitanje prava na različitost.

Podstičemo sebe i druge da kritički razmišljaju o prisilnoj heteroseksualnosti koja čini žene zavisnim od muškaraca.

Radimo na promociji lezbejskih prava u javnosti.

Oranizujemo radionice na kojima razgovaramo o pitanjima iz naših života.

Povezujemo se sa lezbejskim organizacijama iz zemalja bivše Jugoslavije i sveta.

Solidarišemo se sa ženama bez obzira na njihovu seksualnu orijentaciju, nacionalnost, invalidnost, rasu i druge razlike.

Labris - mi tražimo:

- da se društvene, kulturne i naučne institucije prema lezbejskoj egzistenciji odnose isto kao i prema heteroseksualnoj egzistenciji;

- da se zakonima reguliše da lezbejski i gej partneri imaju ista prava kao i heteroseksualni supružnici;

- da se zakonima omogući lezbejskim i gej parovima da usvajaju decu;

- da se u okviru socijalnih ustanova osnuju savetovališta koja će se na odgovarajući način baviti psihološkim i socijalnim pitanjima lezbejki, njihovih porodica i prijatelja;

- da se iz svih udžbenika eliminišu delovi koji povezuju lezbejstvo sa seksualnom devijacijom, patološkim stanjem ili psihičkim poremećajem;

- da se u ginekološku praksu uvede poseban tretman za lezbejke.

LEZBEJSKA EGZISTENCIJA JE NAŠE LJUDSKO PRAVO

Potrebne smo jedna drugoj da bi prepoznale same sebe, da bi bile jače, da bi se izborile za naša prava. Kada čujemo jedna drugu onda i naše lične priče dobiju prostor za život.

Potrebne smo jedna drugoj da bi bile vidljive javnosti. Drugi treba da nas upoznaju i da znaju da mi postojimo.

Izdaje: Labris – grupa za lezbejska ljudska prava
telefon: 063/8 513 170, 011/3444 950
e-mail: labris@eunet.yu
www.labris.org.yu

Lektura i korektura: Aleksandra Rašić, Dina Rašić

Uredila: Ljiljana Živković

Tehničko uređenje: Bobana Macanović

Ovaj broj je pomogao Fond za otvoreno društvo,
Beograd

Desa

OSVRT NA OSVRTE (svim ženama koje su me inspirisale)

Ponekad kada mi pod ruku dođe neki davno napisani i već zaboravljeni tekst, moj vlastiti, iskreno se zapitam da li je moguće da je sve to od mene poteklo, a onda kao olakšanje odnekud isplovi svest da zapravo – i nije i da sam to osećala još dok je “mastilo bilo sveže”.

Ko, onda, “piše” sve te stvari? (Ove osvrte, uostalom?) Zašto? E, ako se nadate e-mail *adress* ili broju telefona putem kojih ćete dobiti odgovor, bolje je da se odmah zaustavite. Odgovor će u svakom slučaju biti zagonetniji od pitanja.

Zahvaljujući AŽIN-ovom press clipping-u nabasah na tekst “Šekspirove sestre balkanske čaršije”, (str.20) objavljenom u *Danasu* 10/11.5.2003. godine koji je na mene ostavio jak utisak (baš kao i drugi tekstovi o ženama piscima... naučnicama) i to mi bi početni motiv upravo za ovaj osvrt.

Naime, Milena Pavlović Barilli, Nadežda Petrović, Anica Savić Rebac, Kasenija Atanacković, Isidora Sekulić, Marina Cvetajeva, Virdžinija Vulf i Šeherezada (za domaći – pronađite im zajednički imenitelj) i mnoge ne pomenute, a sakrivene među redovima tog teksta Sanje Domazet i u senkama mog ličnog

sećanja, su do te mere bile inspirativne da mi nije bilo teško da pristanem na njihovu ponudu i posvetim im ovaj osvrt na osvrte.

Eto, priznajem jasno i napismeno: te divne, nesretne, izuzetne žene, te hrabre svetioničarke prkosnog ženskog duha pišu sve moje tekstove! One ih negde iz nama ne sagledivih i konačno bezbednih daljina nežno zanjišu, a moja osetljiva (što ne znači i osećajna) duša, taj talas zahvati i pretoči u kaligrafsku simboliku (što kompjuter kasnije surovo izgeometrizuje) ne biste li i vi same čitateljke drage, postale svedokinjama te uzajamnosti. Namerno nisam rekla – povezanosti – jer vezivanje je čin neslobode, a uzajamnost je razmena među ravnopravnima.

Osvrt na moje osvrte, međutim, takođe je nužna posledica moje svakodnevice i ta iznenadna ili slučajna potreba za reminiscencijom nalaže neku vrstu katarze – neće biti! Sloboda pisanja i jeste u tome da nema čvrstih i nepromenljivih granica. Ja to tako shvatam, baš kao i sve moje muze. Katarza je naime simbol nepostojećeg vrhunca čija se svrha iscrpljuje u sledećem trenutku pukog obrušavanja (antiklimaks). Svi ti uzleti i padovi zamagljuju kontinuitet ženske svesti o svetu i istini koju žive, a ovaj tekst svedoči da se ta nit ne prekida nikakvim silama ni vremenskim ni prostornim. “Jer čovek samo srcem vidi, bitno je očima nevidljivo.”- Egziperi.

A kao što u zaključku teksta Sanje Domazet stoji – “Umetnost novog milenijuma pripašće Crnom kontinentu, malim narodima i ženama, jer na tim mestima još leže neispričane priče. Šeherezada je, naime, napokon odlučila da piše.”

Kazaću na kraju još i to da su u noći između 30. i 31. novembra 2004. godine u parku preko puta mesta na kome se često održavaju gej žurke od kojih ste posetile barem jednu, a koje obezbeđuju tzv. organi reda, surovo pretučene dve devojke od strane sedmostruko brojnijih nehumanoidnih entiteta, a da se niko nije ni osvrnuo.

E, zato!

VESTI IZ REGIONA

VESTI IZ SRBIJE I CRNE GORE

mart 2003.

Ubijena Merlinka

Beograd: Prvi javno deklarirani transvestit Merlinka (43) ubijen je 22. marta u Beogradu. Njeno telo pronađeno je mesec dana kasnije. Za ubistvo su osumljivljena dvojica muškaraca od kojih je jedan maloletan (16). Merlinka (Vjeran Miladinović,) bavila se dugo godina prostitucijom, ali planirala je da se uskoro povuče iz posla.

Merlinku pamtimo po ulogama u filmovima *Marble ass*, reditelja Želimira Žilnika i *Lepe žene prolaze kroz grad*. Autorka je romana *Terezin sin* (objavljenom 2001. godine i dopunjeno izdanje 2002. godine)

juni 2003.

Art kolonija

Beograd: Deve organizovale Prvu LGBT art koloniju od 27. juna do 30. juna 2003. godine. Koloniji je prisustvovalo devet umetnika.

juni 2003.

Međunarodni dan ponosa

Beograd: Međunarodni dan ponosa LGBT osoba obeležile su grupe Labris i Gayten proslavom zatvorenog tipa u kancelarijama Labrisa. Proslavi su prisustvovala/i predstavnici NVO sektora, pojedinke i pojedinci.

Ovim povodom Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, realizovao je kampanju slabijeg intenziteta usmerenu na NVO, vladine institucije, demokratski orijentisane političke partije, studentske organizacije i medije u SCG.

20. avgust 2003.

Slučaj kršenja ljudskih prava i homofobičnog nasilja

Niš: Jula 2003. zabeležen je slučaj kršenja ljudskih prava nad osobama istopolne seksualne orijentacije. Dvojica punoletnih muškaraca M.M. (24) i M.R. (33), kao i članovi porodice M.R.-a bili su izloženi verbalnim i fizičkim napadima od strane majke i ujaka M.M.-a. Razlog napada bila je njihova emotivna veza. Nakon prijave slučaja policiji, pritisak koji su ove dve osobe vršile nad M.R. prestao je, ali zato pritisak koji je vršen nad M.M. pojačan je i to pod direktnom pretnjom vatrenim oružjem.

Slučaj je ostao nerešen u nedostatku pravnih i socijalnih solucija.

Lambda - LGBT

avgust 2003.

Predlog izmena i dopuna zakona o porodici

Beograd: Labris – grupa za lezbejska prava iz Beograda, predala je 29. avgusta 2003. godine *Predlog izmena i dopuna zakona o porodici* republičkom Ministarstvu za socijalna pitanja.

Pozivajući se na Ustav Republike Srbije, Deklaraciju Ujedinjenih nacija o ljudskim pravima, Evropsku konvenciju o ljudskim pravima i osnovnim slobodama i druge međunarodne relevantne akte, Labrisov Predlog izmena i dopuna zakona o porodici odnosi se na:

- *izjednačenje homoseksualnog i heteroseksualnog braka;*

- *uvođenje instituta zajednice osoba istog pola.*

Predlog je usledio kao posledica neadekvatnog predloga Zakona o porodici Ministarstva za socijalna pitanja, koje je svojim predlogom u potpunosti izostavilo osobe istopolne orijentacije.

27. septembar 2003.

Parada ponosa uz bolje obezbeđenje

Beograd: U Beogradu je 10. septembra održana osnivačka skupština udruženja Pride, čiji je glavni cilj organizovanje Parade ponosa naredne godine. Organizaciju su osnivali aktivisti i aktivistkinje nekoliko nevladinih organizacija koje se bave zaštitom ljudskih prava. Organizacija Pride će insistirati na bezbednosti učesnika/ica parade, a u tom cilju će ostvariti intenzivnu saradnju sa Ministarstvom unutrašnjih poslova Srbije, te Vladom grada Beograda. Takođe, biće angažovano i privatno obezbeđenje. Očekuje se i dolazak GLBT aktivista iz regiona, Zapadne Evrope, kao i SAD-a. Za predsednika Pride izabran je Boris Milićević. Sve aktivnosti u pripremi parade aktivisti će obavljati volonterski.

Izvor: Danas

oktobar 2003.

Savetovalište za lezbejske

Beograd: Labris – grupa za lezbejska ljudska prava pokrenuo je *online* psihološko savetovalište za lezbejke.

10. oktobar 2003.

Istraživanje

Beograd: Queeria - LGBT je uradila istraživanje o oglasima lične prirode sa sajta *gay-serbia.com*, *lovedelux.com* i *gaydar.co.uk*.

Rezultati ovog istraživanja mogu se naći na sajtu ove organizacije: <http://www.queeria.org.yu>

16. - 19. oktobar 2003.

Coming Out with a Nick II

Beograd: Gayten LGBT organizovao je drugi deo projekta Coming Out With Nick (COWN II). Projekat je postavljen na internacionalnom nivou sa pokušajem da Srbiji i Crnoj Gori prikaže izbor queer izložbi, teorije, radionica i dokumentarnih filmova.

Projekat je realizovan u Beogradu, u Kulturnom centru Rex, od 16. do 19. oktobra 2003. godine.

Predstavljanjem različitih formi/strategija queer kulture u Beogradu otvorena je diskusija koja je bitna za osnaživanje civilnog društva i ljudskih prava, kao i osnaživanje queer ekspresije unutar LGBT zajednice u Srbiji.

23. oktobar 2003.

Homoseksualcu onemogućen upis u četvrtu godinu srednje škole

Beograd: Udruženje za promociju ljudskih prava seksualno različitih Pride uputio je zahtev Ministarstvu prosvete Republike Srbije da svim raspoloživim zakonskim sredstvima omogući upis osamnaestogodišnjem homoseksualcu M.G. kome već dva meseca srednje medicinske škole u Zemunu i na Zvezdari ne dozvoljavaju upis u četvrtu godinu. Iako je punoletan, u oba slučaja upis je odbijen uz obrazloženje da je potrebna saglasnost roditelja. Iz priče M.G.-a jasno se vidi da je u pitanju diskriminacija na osnovu seksualnog opredeljenja. Nakon par meseci akcije javnog protesta povodom ovog slučaja, M.G.-u je dozvoljeno da pohađa četvrtu godinu srednje medicinske škole na Zvezdari.

30. oktobar 2003.

Prva promotivna žurka organizacije Belgrade Pride

Beograd: Prva promotivna žurka Belgrade Pride Parade *Dancing Queer* organizovana je 30. oktobra 2003. godine. Nakon ove, usledila je serija žurki u organizaciji BG Pridea u okviru akcije prikupljanja sredstava za organizaciju Parade ponosa 2004. godine.

30. oktobar 2003.

Edukacija ženskih grupa o lezbejskim pravima

Beograd: Labris – grupa za lezbejska ljudska prava završio je sa realizacijom projekta *Edukacija ženskih grupa iz Srbije i Vojvodine o lezbejskim ljudskim pravima*. U projektu je učestvovalo devet ženskih grupa iz Beograda, Niša i Novog Sada. Ciklus edukacije se sastojao iz niza edukativnih i kreativnih radionica, predavanja i filmskih projekcija.

1. novembar 2003.

Edukacija NVO i medija o lezbejskim pravima

Beograd: Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, započeo je realizaciju projekta *Edukacija ženskih*

NVO-a, NVO-a za ljudska prava i medija o lezbejskim ljudskim pravima koji će trajati do novembra 2004. godine, a kao svoj nastavak u naredne tri godine imaće i edukaciju omladinskih organizacija, foruma mladih iz političkih partija i biće stavljen veći akcent na edukaciju medija.

06. novembar 2003.

Prednacrt zakona o visokom obrazovanju

Beograd: Prednacrt zakona o visokom obrazovanju predložilo je Ministarstvo za obrazovanje i sport

Član 5, *Pravo na visoko obrazovanje*

Pravo na visoko obrazovanje imaju sva lica sa prethodno stečenim srednjim obrazovanjem bez obzira na rasu, pol, seksualnu orijentaciju, bračno stanje, boju kože, jezik, veroispovest, političko ili drugo mišljenje, nacionalno, socijalno ili etničko poreklo, imovinsko stanje, status stečene rođenjem ili drugi status.

13. novembar 2003.

Poziv za upućivanje slučajeva

Beograd: Udruženje za promociju ljudskih prava seksualno različitih Pride radi studiju o nasilju i diskriminaciji lezbejki, gejeva, biseksualnih i transdžender osoba u Srbiji. Upućen je javni poziv žrtvama nasilja ili diskriminacije zbog svoje seksualne prakse/identiteta/opredeljenja, kao i svedocima nasilja i diskriminacije nad nekom LGBT osobom, da dostave informacije o tom slučaju.

Studija će obraditi sledeće oblasti:

Nasilje (slučajevi fizičkog ili psihičkog nasilja);

Diskriminacija (slučajevi uskraćivanja usluga ili proizvoda od strane državnih institucija ili privatnih preduzeća LGBT osobama).

novembar 2003.

Info-telefon za lezbejke

Beograd: Labris - grupa za lezbejska ljudska prava iz Beograda otvorila je službu *Info telefon za lezbejke*. Služba će informisati lezbejke i opštu populaciju o lezbejskim ljudskim pravima, nevladinim organizacijama koje zastupaju lezbejska prava, kulturnim i aktivističkim događajima relevantnim za ženski i lezbejski aktivizam.

Info telefon za lezbejke deo je *Informativnog centra* koji je počeo sa radom 2001. godine i obuhvata veb sajt, publikacije, videoteku i biblioteku.

3. decembar 2003.

Diskriminacija u medijima

Niš: Slavica Nikolić Čorbić glavni i odgovorni urednik TV5 iz Niša, potpredsednik Asocijacije novinskih izdavača i elektronskih medija Srbije i Crne Gore i predsednik Asocijacije SPEKTAR, na RTV-u 5 širi homofobiju i ksenofobiju. TV 5 iz Niša ne objavljuje

SMS poruke gej osoba pri tom naplaćujući im svaku. Isto važi i za poruke ako se traži devojka/dečko romske nacionalnosti.

Queeria LGBT

4. decembar 2003.

Beograd: Deve proslavile dvogodišnjicu rada i započele projekat GENDERFREE – oslobađanje (od) roda.

10. decembar 2003.

Dan ljudskih prava

Beograd: Više NVO-a iz Beograda obeležilo je Međunarodni dan ljudskih prava mirnim protestom na beogradskom Trgu republike zbog stanja tih prava u SCG-u.

Ovim povodom Labris – grupa za lezbejska ljudska prava realizovao je kampanju slabijeg intenziteta usmerenu na NVO-e, vladine institucije, demokratski orijentisane političke partije, studentske organizacije i medije u SCG-u.

16. decembar 2003.

Policija maltretirala maloletnu lezbejku

Novi Sad: Maloletna J. N. (16 godina) nakon outovanja svojim roditeljima, bila je maltretirana od strane istih, a kasnije i od strane policije koja je nastupila krajnje brutalno u ovom slučaju, kako verbalno, tako i fizički. Nakon uključenja maloletne J.N. u radio emisiju Gayming, 15. decembra u kojoj je izložila svoj slučaj široj javnosti, usledila su uključivanja drugih ljudi koji su se nalazili u sličnoj situaciji, što je potvrdilo da ovo nije jedinstven, izolovan slučaj.

New Age

17. decembar 2003.

Online magazin

Novi Sad: Časopis *Dečko* objavljuje online verziju svog magazina čime prerasta u multimedijalni projekat.

Čitajte na www.gay.serbia.com

decembar 2003.

Parlamentarni izbori

Beograd: Predsednik udruženja Prajd, izjavio je da je odbijena punuda liberala Srbije da se na izbornoj listi te stranke nađu i dva predstavnika Prajda, organizacije koja štiti prava homoseksualaca i lezbijki. "Dobili smo usmenu ponudu da damo kandidata i kandidatkinju za njihovu listu, mi smo im se zahvalili na toj ponudi. To je jedan značajan korak. Političke stranke su počele da shvataju da su gej i lezbejska populacija jedan ozbiljan rezervoar glasova. Međutim, nismo prihvatili tu ponudu, jer smatramo da je pogrešno vezivati gej pokret u ovom trenutku za bilo koju političku opciju", rekao je Boris Milićević,

predsednik udruženja Prajd. (Beta)

januar 2004.

Projekat Zdravstveno-vaspitna intervencija na HIV među MSM populacijom

Beograd: Grupa Siguran impuls mladih (SPY) nastavila je sa realizacijom projekta *Zdravstveno-vaspitna intervencija na HIV među MSM populacijom*, iz 2002. godine.

Projekat obuhvata štampanje brošure o zdravlju, HIV/AIDS-u i seksualno prenosivim infekcijama, zatim održavanje radionica za potrebe edukacije LGBT pojedinaca i pojedinki i/ili njihovo proizvođenje u vršnjačke edukatore/edukatorke odnosno volontere/ke koji su stekli znanja i veštine da rade savetovanje pre i posle testiranja na HIV. Važan deo projekta obuhvata *outreach* aktivnost - rad na terenu - koja ima za svrhu da dođe do LGBT populacije na onim mestima na kojima se ona okuplja (GL klubovi i žurke, javni toaleti, parkovi, seks shopovi ali i zdravstvene institucije u kojima se vrši testiranje i NVO-i koje rade sa LGBT populacijom i/ili na zdravstvenim projektima).

Projekat obuhvata i on-line savetovanje - na gayserbia chat kanalu.

Projekat se realizuje u Beogradu, Novom Sadu, Nišu i Kragujevcu, uz dostavljanje materijala zdravstvenim institucijama u ostalim gradovima u SCG-u u kojima je moguće obaviti test na HIV.

spy@beotel.yu

<http://www.spy.org.yu>

februar 2004.

Belgrade pride info tour

Anja Arnautović (PRIDE – Beograd) i Ivan Dinić (LAMBDA – Niš), u toku januara i februara 2004. održali su seriju tribina u desetak nemačkih i dva austrijska grada, u okviru *Belgrade Pride Tour*. *BGPTour* je organizovana i finansijski podržana od strane Amnesty Internationala Nemačke i Austrije i lokalnih LGBT grupa iz gradova u kojima su tribine održane, a sa ciljem informisanja tamošnjih aktivista i aktivistkinja o položaju LGBT osoba u Srbiji, o planovima za (sada već otkazanu) Paradu ponosa 2004. u Beogradu, kao i sa namerom da se dobije njihova pomoć u vidu političke i finansijske podrške i internacionalnog prisustva na Paradi.

Tokom trajanja *BGPTour*, Anja Arnautović i Ivan Dinić održali su dvadesetak tribina, na kojima je prikazivan film *Labrisa* i *Gaytena* sa prve Parade ponosa u Beogradu; dali su nekoliko intervjua za časopise i radio i razgovarali sa više aktivista i aktivistkinja.

BGPTour je prošao vrlo uspešno. Prema tadašnjim procenama, oko hiljadu aktivista i aktivistkinja, iz više gradova Nemačke, bilo je spremno da prisustvuje na beogradskoj paradi ponosa, uprkos strahu koji su već tada izražavali/e; organizovane su, i plani-

rane su, žurke solidarnosti za prikupljanje novca, kojim bi se podržala parada i, generalno, iskazano je veliko interesovanje njihovih aktivista i aktivistkinja za dešavanja u Srbiji po pitanju LGBT ljudskih prava.

**10. februar 2004.
Made in Belgrade**

Internet izložba beogradskih grafita *Made in Belgrade 2 - I lezbejke piju muziku!* postavljena je na sajtu organizacije Queeria iz Beograda.

**20. februar 2004.
Devet godina rada Labrisa**

Beograd: Labris – grupa za lezbejska ljudska prava proslavio je 20. februara devetogodišnjicu svoga rada.

Ovom prilikom uručene su zahvalnice saradnicama Labrisa koje su svojim angažovanjem dale doprinos promociji i zaštiti lezbejskih ljudskih prava u protekloj godini.

Proslavi su prisustvovala predstavnice i predstavnici nevladinih organizacija, pojedinke i pojedinci.

**april 2004.
Lezbejke kojih se treba kloniti**

Beograd: Labris – grupa za lezbejska ljudska prava pokrenuo je prvo prevedeno na srpski jezik, *online* izdanje lezbejskog stripa *Lezbejke kojih se treba kloniti*, autorke Alison Bekdel (*Dykes to watch out for*).

**april 2004.
Otkazana Parada ponosa**

Beograd: "Skupština Udruženja za promociju ljudskih prava seksualno različitih Pride, održana 8. aprila 2004. godine donela je odluku o otkazivanju Druge beogradske parade ponosa seksualno različitih. Glavni razlozi za ovakvu odluku su previsok rizik i nemogućnost da se učesnicama i učesnicima skupa garantuje bezbednost i odsustvo snažne podrške demokratske javnosti.(...)"

Udruženje za promociju ljudskih prava seksualno različitih, Pride

**5. maj 2004.
Izložba fotografija**

Beograd: Izložba fotografija nemačkog umetnika Kristofa Burcera (Christoph Burtscher) otvorena je 5. maja u Centru za kulturnu dekontaminaciju.

Izložba obuhvata dva ciklusa radova - *Može doći do groznice, zbog mene, zbog tebe, zbog ljubavi...*- fotografski pristup životu sa HIV-om (2002) i *Stvarajući čudo*- devet fotografskih pokušaja sa HIV krvlju i likovima anđela (2003).

Izložbu su realizovali Udruženje za promociju ljudskih prava seksualno različitih osoba, Pride u saradnji sa Centrom za kulturnu dekontaminaciju i uz podršku Gete instituta u Beogradu.

maj 2004.

Osnovana LGBT organizacija

Podgorica: Osnovana organizacija SlobodnaDuga" - prva LGBT organizacija u Crnoj Gori, koja se bavi isključivo pitanjima seksualnih manjina i javnim zastupanjem.

12. jun 2004.

Commercial closet exhibition

Beograd: Presentacija rada organizacije *Commercial Closet* iz Njujorka (SAD): projekcija preko 700 reklamnih oglasa sa diskusijom na temu prezentacije LGBT populacije u reklamama sa predsednikom i osnivačem organizacije Majkom Vilkeom; održana je 12. juna u CZKD-u u organizaciji Udruženja za promociju ljudskih prava seksualno različitih osoba, Pride i Centra za kulturnu dekontaminaciju.

24. jun 2004.

Medijska kampanja

Beograd: Labris – grupa za lezbejska ljudska prava, uz podršku pojedinih nevladinih organizacija i medija, pokrenuo je medijsku kampanju pod sloganom *Živela različitost*, u periodu 23. juni - 23. juli 2004. godine.

Povod za organizovanje medijske kampanje su obeležavanje Međunarodnog dana ponosa LGBT osoba i podnošenje amandmana na Krivični zakon Srbije, član 60, kojim se sankcioniše diskriminacija građanki i građana istopolne orijentacije od strane državnih organa.

Inicijativu za podnošenje amandmana podržalo je blizu 30 nevladinih organizacija iz SCG-a.

Cilj medijske kampanje je promocija lezbejskih i gej prava u društvu i lobiranje za zakonske izmene kojim se prava istopolno orijentisanih osoba uvažavaju kao osnovna ljudska prava. Medijskom kampanjom želimo da pozovemo javnost, na toleranciju i uvažavanje različitosti.

Kampanja počinje pres konferencijom na kojoj će se prezentovati predlog amandmana na Krivični zakon Srbije, istraživački izveštaj *Lezbejska i gej populacija u dnevnoj štampi u Srbiji*, i opšte stanje lezbejske i gej populacije u našem društvu - i nastavlja emitovanjem radio džinglova.

Medijski sponzori kampanje su: Radio B92, Radio 202, Radio Polimlje, Radio Kojot, Radio Zrenjanin, Radio Negotin, Staff radio i Radio Montena.

27. jun 2004.

Konferencija South East European Regional LGBT Media Initiative

Novi Sad: Konferencija Jugoistočna Evropa jedinstveni medijski prostor organizovana je u saradnji udruženja New Age Rainbow iz Novog Sada, Fonda za otvoreno društvo i Soros fondacije, od 23. do 27. juna. Konferenciji su prisustvovala/i učesnice i učes-

nici iz Bugarske, Moldavije, Rumunije, Slovenije, Hrvatske i Srbije i Crne Gore. Specijalni gosti konferencije bili su: Jelica Rajačić Čapaković - Sekretarijat za rad, zapošljavanje i rodnu ravnopravnost IV Vojvodine, Biljana Kovačević Vučo - YUCOM, Aleksandra Kolar - Udruženje Exit i Goran Miletić - Švedski helsinški komitet za ljudska prava.

Učesnice i učesnici konferencije su, u uvodnom delu, konstatovali da su LGBT teme u mejnstrim medijima JE slabo zastupljene, a i ono što se može videti, čuti i pročitati najčešće daje apsolutno iskrivljenu sliku o njima jer je odnos medija i samih novinara senzacionalistički i nipodaštavajući, što predstavlja direktan atak na ljudsko dostojanstvo i osnovno ljudsko pravo na izbor. Još prvog dana konferencije prisutni su mogli da se uvere u (ne)zainteresovanost srpskih medija za pomenutu temu, jer su se na konferenciji za štampu, na koju je zvanično pozvana većina medija pokrajine i republike, pojavili samo novinari dnevnih listova *Dnevnik* i *Danas*.

13. jul 2004.

Pretučen menadžer New Age Rainbow i magazina Dečko

Beograd: Udruženje New Age Rainbow (NAR) zahteva od beogradske policije da otkrije i uhvati grupu huligana koja je napala i pretukla menadžera NAR-a i magazina *Dečko* Abdel-Latifa Hamada.

Četvorica huligana je napala Abdel-Latifa Hamada u nedelju 11. jula 2004. godine oko 3.30 na uglu Zmaj Jovine i Obilićevog venca u trenutku kada se on sa još trojicom prijatelja vraćao sa gej žurke koja je održana u poznatom beogradskom klubu, Lotos baru.

1. avgust 2004.

AKCIJA: SAPUN ZA BORU

Beograd: Aktivisti i aktivistkinje Queeria LGBT grupe, iritirani čestim homofobičnim izjavama pevača Bore Đorđevića, sadašnjeg savetnika ministra za kulturu i medije Republike Srbije pokrenuli/e su akciju *Sapun za Boru*. Akcija poziva građanke i građane da na adresu ministarstva šalju sapune.

2. avgust 2004.

Kopenhagenska performans grupa u uličnoj akciji protiv nasilja nad gejevima u Srbiji

Kopenhagen: U subotu 17. jula, performans grupa Dunst izvela je uličnu akciju ispred ambasade Srbije i Crne Gore u Kopenhagenu, Danska, kako bi iskazala svoje simpatije prema ugnjetenim seksualnim manjinama u Srbiji. Dunst je zapravo planirao da se pridruži gej prajdu u Beogradu i na taj način pomogne pokret u Srbiji. Dunst je takođe učestvovao na partiju podrške 27. 03. 2004. u Berlinu, organizovanom zarad skupljanja sredstava za ovaj događaj.

“Akcija u Kopenhagenu je bila u cilju podsećanja srpske vlade da preuzme pro-akcije u podršci prava seksualnih manjina u svojoj zemlji. Ovo je izneto u pismu poslatom ambasadoru Branislavu R. Srdanoviću. Na pismo i demonstracije, ambasador Branislav R. Srdanović je reagovao pozivanjem troje aktivista Dunsta na kafu i razgovor u ambasadi. Ambasador je bio veoma prijateljski raspoložen i liberalan. Izrazio je verovanje da je naša akcija značajna i plemenita i dao duže objašnjenje o situaciji u Srbiji.

Izneo je uverenje da on lično podržava liberalne stavove koji su omogućili danske zakone i praksu, ali je takođe ukazao na činjenicu da su mnogi članovi Vlade SCG-a i administracije dosta konzervativniji. Zaključio je da se SCG razvija u pravcu liberalnog demokratskog društva, ali da postoje problemi sa “džepovima nasilnika” koji se protiv njega bore. Na pitanje da li je bilo šta preuzeo povodom događaja, rekao je da se zvanično obratio Vladi SCG-a i da je njima poslao kopiju našeg pisma.”

Gayten

4. septembar 2004.

Prvi srpski lezbejski film, Cvet i kaiš

Beograd: *Cvet i kaiš* je film o odrastanju, o netrpeljivosti sredine prema različitosti, o homofobiji, o mizoginiji... Film koji preispituje tradicionalne vrednosti srpske porodice i malograđanski moral koji negira sve ono što ne poznaje...

Režiju je uradila Milica Mitrović. Igraju: Nataša Marković, Branka Tomović, Slobodan Ćustić, Bojan Dimitrijević... Scenario: Milena Bogovac, Milica Mitrović.

oktobar 2004.

Model zakona protiv diskriminacije

Beograd: Institut za uporedno pravo i Centar za proučavanje pravnih studija započeli kampanju lobiranja za donošenja antidiskriminacionog zakona koji u osnovi ima zaštitu manjina.

2. oktobar 2004.

Seminar za novinare

Beograd: U organizaciji Labrisa – grupe za lezbejska ljudska prava, 2. oktobra održan je prvi seminar posvećen radu sa medijima pod nazivom *Mediji i istopolna orijentacija*. Seminar je deo labrisovog projekta *Edukacija NVO-a i medija*, započetog u novembru 2003. godine.

Od velikog broja pozvanih novinara i medijskih kuća, seminaru se odazvalo samo četvoro novinara i to predstavnica radija i TV B92, novinarka *Vremena*, novinarka *Danasa* kao i novinar *Politike*, a takođe i fotoreporterki agencije BETA i *Politike*.

Po mišljenju učesnica/ka, organizatorke seminaru kao i predavačica, bio je veoma uspešan.

Za potrebe ovog seminara napravljen je *rider* koje

između ostalog sadrži i tekstove koji se odnose na terminologiju, na različita istraživanja medija i preporuke Saveta Evrope za medije koji se odnose na promovisanje kulture tolerancije i ukidanje govora mržnje.

Teme koje su obrađene su: *Položaj LG populacije u Srbiji, Uporedno pravo – evropski standardi, Jezik i terminologija, Tretiranje različitosti u medijima*, a urađena je i simulacija konferencije za štampu kao i analiza napisanih izveštaja.

Predavačice na seminaru bile su Lepa Mladenović, Tanja Pavlović Križanić, Svenka Savić i Snježana Milivojević.

16. oktobar 2004.

Seminar za mlade lezbejke

Seminar *Važno je ne biti sama* za mlade lezbejske aktivistkinje

iz država bivše Jugoslavije održan je od 10. do 15. oktobra 2004. godine na Braču, u organizaciji Kuće Seka, sa Brača i Labrisa - grupe za lezbejska ljudska prava, iz Beograda.

Cilj seminara je bio da ohrabri i motiviše mlade aktivistkinje iz gradova u kojima nema LGBT organizacija, na razvijanje pozitivnog identiteta, lezbejsku solidarnost i umrežavanje.

Seminaru je prisustvovalo 9 učesnica iz Srbije i Crne Gore, Hrvatske, Makedonije i Bosne i Hercegovine.

23. oktobar 2004.

Seminar za novinare

Novi Sad: U organizaciji Labrisa – grupe za lezbejska ljudska prava

23. oktobra održan je drugi seminar za predstavnike medija, ovog puta iz Novog Sada, u prostorijama Ženskih studija i istraživanja u Novom Sadu.

Seminar pod nazivom *Mediji i istopolna orijentacija* ovog puta je izazvao nešto veće interesovanje novinara te se na seminaru pojavilo šest novinara/ki - *Građanski list, Index, Radio O21, Multiradio i Them*. Teme koje su obrađene su *Jezik i terminologija* - Svenka Savić, *Psihološki aspekti lezbejstva* - Lepa Mladenović, *Istorija lezbejskog pokreta* - Lepa Mladenović, *Rod i mediji* - Veronika Mitro i Zorica Rajić.

Zadovoljstvo svih učesnica/ka seminara je podjednako veliko, ocene seminara su dobre, a nadamo se da će i buduća saradnja Labrisa i ovih novinara biti dobra.

U toku je priprema priručnika za novinare koji će sadržati analizu medija koju je Labris uradio kao i veliki izbor tekstova koji se odnose na medije, preporuke i slično.

23. oktobar 2004.

Osnovana lezbejska organizacija

Novi Sad: Osnovana organizacija Novosadska lezbejska organizacija – NLO sa ciljem osnaživanja lezbe-

jki i promocije lezbejske kulture i prava.

8. novembar 2004.

Diši duboko

Beograd: U Beogradu, 8. novembra premijerno je prikazan film *Diši duboko*, Dragana Marinkovića.

Iz najave filma izdajamo: "Usled porodičnog haosa, studentkinja Saša započinje ljubavnu vezu sa sestrom svog dečka..."

U filmu igraju Mira Furlan, Ana Franić, Jelena Đokić, Bogdan Diklić i drugi. Scenario: Hajdana Baletić.

18. novembar 2004.

Seminar za navladine organizacije

Podgorica: Od 15. do 17. novembra održan je drugi po redu seminar namenjen nevladinim organizacijama o zastupanju LGBT prava u organizaciji grupe Slobodna Duga i COC iz Holandije.

Seminaru su prisustvovala/i predstavnice i predstavnici 8 nevladinih organizacija iz Crne Gore i dve LG grupe iz Srbije.

Najavljena konferencija za štampu je otkazana usled pretnji navijača *Budućnosti*.

19. novembar 2004.

Napad na gej aktivistu

Podgorica: U Podgorici, 19. novembra ispred zgrade RTV-a CG, grupa navijača *Budućnosti*, tzv. "varvari", napala kamenicama gej aktivistu Atilu Kovača koji je te večeri gostovao na pomenutoj televiziji. Linč pomenutog je sprečilo 30 naoružanih pripadnika MUP-a koji su ga obezbeđivali.

Povodom ovog slučaja nisu se oglasile nevladine organizacije niti mediji u Crnoj Gori.

10. 12. 2004.

Međunarodni dan ljudskih prava

Beograd: U organizaciji Labrisa i Žena u crnom a uz podršku drugih NVO-a za ljudska prava 10. decembar obeležen je konferencijom za štampu i proslavom zatvorenog tipa. Konferencija za štampu imala je za cilj isticanje potrebe za donošenjem antidiskriminacionog zakona. O modelu zakona protiv diskriminacije govorile su zagovaračice i zagovarači ženskih, LGBT prava, prava HIV pozitivnih osoba, osoba sa invaliditetom, prava Roma i predstavnik predlagača modela ovog zakona.

Priredile:

Marija Šabanović, Ljiljana Živković i Milena M.

**TREĆA LEZBEJSKA NEDELJA - NAŠA
MREŽA-NAŠA SNAGA
ZAVRŠNI DOKUMENT SKUPA LEZBEJSKIH
AKTIVISTIKINJA IZ DRŽAVA
BIVŠE JUGOSLAVIJE**

Novi Sad - 9. DO 12. SEPTEMBAR 2004.

OD 9. DO 12. SEPTEMBRA 2004. GODINE U NOVOM SADU ODRŽANA JE TREĆA LEZBEJSKA NEDELJA - SKUP LEZBEJSKIH AKTIVISTIKINJA IZ DRŽAVA BIVŠE JUGOSLAVIJE - POD NAZIVOM "NAŠA MREŽA-NAŠA SNAGA", A U ORGANIZACIJA LABRISA, GRUPE ZA LEZBEJSKA LJUDSKA PRAVA IZ BEOGRADA.

SKUP JE OKUPIO 45 UČESNICA - POJEDINKE I PREDSTAVNICE ORGANIZACIJA: CENTAR ZA GRAĐANSKA I LJUDSKA PRAVA - SKOPJE, DEVE - BEOGRAD, FREERAINBOW - PODGORICA, LABRIS - BEOGRAD, LAMBDA - NIŠ, LEZBEJSKA GRUPA KONTRA - ZAGREB, LEGBITRA - LJUBLJANA, LORI - RIJEKA, UDRUŽENJE Q - SARAJEVO - IZ SLOVENIJE, HRVATSKE, BOSNE I HERCEGOVINE, MAKEDONIJE I SRBIJE I CRNE GORE.

NAJVAŽNIJA ČINJENICA OVOG SKUPA JE DA SU PRVI PUT UČESTVOVALE LEZBEJSKE AKTIVISTKINJE IZ ORGANIZACIJA IZ MAKEDONIJE, BOSNE I HERCEGOVINE I CRNE GORE, OD 1997. GODINE KAD SU POČELA OKUPLJANJA LEZBEJSKIH AKTIVISTINJA SA PROSTORA BIVŠE JUGOSLAVIJE.

UČESNICE TREĆE LEZBEJSKE NEDELJE RADILE SU NA PODIZANJU SVESTI O LEZBEJSKIM PRAVIMA I IDENTITETU, RAZMENI ZNANJA I ISKUSTVA LEZBEJSKIH AKTIVISTKINJA, JAČANJU EX-YU LEZBEJSKE MREŽE I ZAJEDNIČKOM DELOVANJU.

ZAKLJUČCI SA SKUPA TREĆA LEZBEJSKA NEDELJA

PROMENE KOJE SU SE DESILE OD PREDHODNOG SUSRETA, 2002. GODINE:

POSTOJI TENDENCIJA ORGANIZACIJA DA SE SVE VIŠE OKREĆU JAVNOM DELOVANJU; SPROVEDENE SU BROJNE ŠIROKE KAMPANJE ZA PROMOCIJU LEZBEJSKIH PRAVA - USPEŠNO LOBIRANJE REZULTIRALO JE ZAKONSKIM PROMENAMA U HRVATSKOJ; GRUPE SU OSNAŽENIJE; ORGANIZACIJE SU POSTALE PROFESIONALNE; POJAVILE SU SE SAMOSTALNE INICIATIVE ZA VIDLJIVOST LEZBEJKI; FORMIRALE SU SE NOVE ORGANIZACIJE I INICIJATIVE: ANGELINA JOLIE FAN CLUB, SLOBODNA DUGA, CENTAR ZA GRAĐANSKA I LJUDSKA PRAVA, UDRUŽENJE KUM, PRIDE, UDRUŽENJE Q, GAYRILLA. NA OVOM SKUPU VIŠE OD POLOVINE UČESNICA BILE SU MLADE LEZBEJSKE AKTIVISTKINJE.

ZAKLJUČCI SA RADNIH SASTANAKA REGIONALNE LEZBEJSKE MREŽE:

PREDSTAVNICE ORGANIZACIJA I AUTONOMNE AKTIVISTKINJE OCENJUJU DA JE AKTIVNOST MREŽE ADEKVATNA MOGUĆNOSTIMA ORGANIZACIJA I OD VISOKOG ZNAČAJA ZA GRUPE I POJEDINKE U REGIONU. POSEBNO SE VISOKO VREDNUJU MEĐUSOBNA SARADNJA, PODRŠKA I SOLIDARNOST, RAZMENA INFORMACIJA, ISKUSTVA I ZNANJA; PODRŠKA NOVOFORMIRANIM GRUPAMA; OSNAŽIVANJE I MOTIVISANJE NOVIH AKTIVISTKINJA; PODRŠKA I OSNAŽIVANJE DUGOGODIŠNJIH AKTIVISTKINJA.

NA ČEMU ĆEMO RADITI DO SLEDEĆEG SKUPA:

ZALAGAĆEMO SE ZA JOŠ USPEŠNIJE ZAKONSKE PROMENE I PRIMENU NOVIH ANTIDISKRIMINACIJSKIH ZAKONA, PROMOCIJU LGBT PRAVA U JAVNOSTI I MEDIJSKE KAMPANJE; RADIĆEMO NA OSNAŽIVANJU LEZBEJKI I LEZBEJSKIH AKTIVISTKINJA I PODRŠCI ORGANIZACIJAMA I INICIJATIVAMA.

NAREDNIM TEMATSKIM SKUP BIĆE ORGANIZOVAN U HRVATSKOJ 2006. GODINE.

DODATAK: *TREĆOJ LEZBEJSKOJ NEDELJI* PREDHODILI SU SLEDEĆI SUSRETI LEZBEJSKIH AKTIVISTKINJA IZ DRŽAVA BIVŠE JUGOSLAVIJE:

PRVA LEZBEJSKA NEDELJA - 1997, POHORJE - SLOVENIJA, U ORGANIZACIJI LEZBEJSKE GRUPE KASANDRA IZ LJUBLJANE

DRUGA LEZBEJSKA NEDELJA - 2000, SOMBOR - VOJVODINA U ORGANIZACIJI LABRISA, GRUPA ZA LEZBEJSKA LJUDSKA PRAVA IZ BEOGRADA

SKUP LEZBEJSKIH AKTIVISTKINJA IZ EX-YU - 2001, ROVINJ - HRVATSKA, U ORGANIZACIJI LEZBEJSKE GRUPE KONTRA IZ ZAGREBA

SEMINAR "JEDNAKOPRAVNO DRŽAVLJANSTVO" - 2002, LJUBLJANA - SLOVENIJA, U ORGANIZACIJI LEZBEJSKE GRUPE SKUC-LL IZ LJUBLJANE

OVI SKUPOVI SU OKUPLJALI IZMEĐU TRIDESET (30) I ŠEZDESET (60) LEZBEJSKIH AKTIVISTKINJA IZ DRŽAVA BIVŠE JUGOSLAVIJE.

NA SKUPU LEZBEJSKIH AKTIVISTKINJA IZ EX-YU, 2001. GODINE OFORMLJENA JE REGIONALNA LEZBEJSKA MREŽA KOJA ZA CILJ IMA UKIDANJE DISKRIMINACIJE I OSTVARIVANJE JEDNAKIH LJUDSKIH I GRAĐANSKIH PRAVA LEZBEJKI, KROZ MEĐUSOBNU SARADNJU, PODRŠKU I SOLIDARNOST. DUGOROČAN PLAN REGIONALNE LEZBEJSKE MREŽE JE INTEGRACIJA U MEĐUNARODNE MREŽE. CILJ BUDUĆEG DELOVANJA JE PODRŠKA NOVIM LEZBEJSKIM GRUPAMA.

VAJARKA SAM, VEŠTIM NEŽNIM

PRSTIMA IZ GLINE VAJAM

TELO TVOJE NOVO, LJUBAVNICE.

Novi Sad, 11.09.2004.

Desa

TREĆA LEZBEJSKA NEDELJA 2004.

Eh, taj Novi Sad. Još od Sremskih Karlovaca počela sam da osećam kako nadolazi plima ženske ekskurzije, a kad sam na ulasku u Novi Sad ugledala Jelenu Č. na biciklu, jedva sam odolela da svoje oduševljenje opšteženskom kreativnošću i specifično lezbejskom energijom – da se do cilja stigne ne birajući (prevozna) sredstva, ne podelim sa ostalim putnicima u autobusu od kojih su bar njih 30% bili panduri u civilu (pa je “majstor” nagario i prošao zajedno sa mnom kroz crveno, bez straha i ostavio me bez mogućnosti da J. Č. pošaljem bar neverbalnu podršku).

Da sam predugo živela daleko od vojvođanske Pešte, kako od mилоšte zovem NS, shvatila sam tek kad je bus prošišao pored Sinagoge što je značilo da je ono što mi je ličilo na PTT i bilo PTT, a da je ono što je raskopano ipak početak centra te sam bila prinuđena da se sa glavne stanice vratim gradskim busom “4” i tako nesvesno podržim J. Č. da se svojim dvotočkašem pre mene dokotrlja do hotela “Vojvodina”. Ubeđena da će po starom lezbejsko-feminističkom običaju sve početi “debelim” zakašnjenjem, ulogovala sam se blizu šanka kod “Trčike” i merkala žensku populaciju Novog Sada, što bar kao preventivnu antistres terapiju toplo preporučujem. Te ravničarke baš umeju da “iskoriste” vreme, pa sam gledajući ih kako lagano ustaju, sedaju, šoljicu prinose usnama... hmm... kako im pogled klizi lagano preko svega (pa i mene), stvarno poverovala da je život nešto sasvim beskonačno... No, kad sam, jedva uspevši da odvojim pogled od njih i dupe od stolice, krenula ka hotelu, ponovo me spopala katarzična euforija i golicava neizvesnost zbog svih žena koje ću tamo videti i upoznati.

Četvrtak dan prvi (ili) KAKO SMO SE UPOZNALE

Bogu hvala, te je stara Juga bila živopisna jedna zemlja u kojoj su sva čuda bila moguća, npr. da se od Vardara pa do Triglava pre i posle Tita (skoro pa uglavnom posle) rode deca koja će se tog sunčanog popodneva sakupiti ispod zastave duginih boja kao vesele, pametne i (atr)aktivne lezbejke pri čemu plediram da se pridev aktivne čita kao aktivistične jer nije pojedinačno proveravan. Da sam na pravom mestu u pravo vreme bilo je jasno čim sam shvatila kako su organizatorke osmislile golicavi čin upoznavanja. To je uvek najzanimljivije, jer ono što žene pri tom izgovore, upućuje na sve što nisu rekle i što ćeš neminovno saznati, samo je pitanje na kojoj radionici. Zato nikada ne zapamtim ime. Uvek razmišljam o tome kako će ga izgovoriti jednom, kasnije.

Tog prvog dana posle večere, članice Fens teatra predočile su nam materijale svoje buduće predstave “Homoorijental” naglasivši da je predstava duboko lično motivisana i uvukle nas u, svakoj od nas poznate, bolne spoznaje, kad smo se susretale s nemogućnošću da nekom dragom otkrijemo sebe baš onakvom kakvom se osećamo iznutra svakog dana svog života.

Drugi dan (petak), ali baš radni.

Kada prvi put crtate svoju životnu mapu, čini vam se da je to “nemoguća misija”. Te – kako da nacrtam baš sve što je bitno, te – da li je sve to baš bitno, i šta je uopšte bitno, te – da li ja uopšte umem da crtam... Ali kada jednom to “pregurate” (kao što sam ja onomad ‘99. u Somboru), onda shvatite da ste u stanju da ih nacrtate milion i to tako da sve budu različite, a da sve budu samo vaše.

U feminističkoj teoriji ta pojava je označena pod nazivom koji sam momentalno zaboravila ali fora je u višeslojnosti ženskog doživljaja sveta. E, pa, to zadovoljstvo da uronimo u neistraženost sopstva, pružila nam je ovoga puta facilitatorka Dragana – kuma, koju ovom prilikom toplo pozdravljam.

Potom je nastupila pauza za kafu. Pauze su, inače, česti delovi dana u kojima smo masovno “izrabljivale” hotelsku terasu i “arčile” poslednje dane varljivog novosadskog leta 2004, a ja sam skoro uvek umesto kafe pila sok, što je takođe (i bez sumnje) politički korektan čin.

Usledili su, okrugli stolovi. Između utopijskog “Svet koji želimo” i “Država i lezbejke” izabrala sam, nećete verovati, potonju u kojoj je pomenuta moja seksualna preferenca i nisam se pokajala jer su nas mlade (hiper)aktivistkinje iz cele ex-YU (od kojih moram posebno pomenuti Tijanu P., jer sam joj obećala) veoma iscrpno, a neiscrpljujuće, informisale o svim (mahom) uzaludnim (barem na teritoriji SCG) pokušajima da se političarima objasni

kako im bez nas Evrope – nema. Doduše, naše sestre iz Slovenije, pa i Hrvatske, imale su čime da se pohvale, ali nisam primetila da su zbog toga uobražene, pre bi se reklo da su za nijansu odlučnije u nastojanju da sve to shvate rutinski i bez viška emocija (koje onda koriste u pametnije svrhe). “Što južnije – to tužnije“, mada, gledajući Makedonke...

Ee, državo moja SCG – crna rupo u svemiru, da ne bi Novog Sada kakvim bi se napretkom dičila pred pokolenjima koja dolaze! I šta nam je preostalo sem da sa tako pomešanim osećanjima odemo na ručak.

I bi ručak... i šefica sale.

A kao što je plan nalagao, trebalo je potrošiti (npr. kreativno) sve te unete kalorije, pa nam je Diana Zg-Bg dala brdo glinamola (ili nekog plastelina) i bojice, i četkice, ne bismo li together napravile maketu Lezbejskog grada. E, to je bilo prava – sreća, sreća – radost. Žene su pravile doslovno sve što im je i što im (zbog veličine projekta) nikada ne bi moglo pasti na pamet. Bilo je tu krava, vodoskoka, spomenika, zdanja od domova kulture do staračkih, pa preko obdaništa do igrališta. Sreća moja te sam (iako ne baš u ruke nevesta) sela pored Arine koja je (pored Iskre), komotno mogla poneti titulu najkreativnije u umetničarenju i izmišljanju (kao i nošenju) lepote, pa sam joj asistirala i tako se provukla neopaženo.

“Homofobija u svakodnevici” vratila nas je u sve ono što smo, po prirodi stvari, zaboravljale dok smo zajedno. Izvirivala je, na trenutke, sumnja u sve postignuto, a njeno ružno lice popraviti se moglo samo radikalnim hirurškim zahvatom u sopstvenoj duši, čime bismo omogućile dotok čistog optimizma koji bi neminovno omogućio procese generisanja ponosa kao neagresivne i za razvoj stimulativne supstance opšteg progressa. Ili, jednostavnije rečeno: homofobija spolja ima korena u nama, a to korenje je isprepleteno sa vitalnim organima te ga treba pažljivo uklanjati, sa svešču o dostojanstvu koje taj rad donosi (ako je to bilo jednostavnije).

Zujanje po gradu se svodilo na minimum i pokrivalo je isključivo užu centar tj. neposredno okruženje hotela ali moram da pomenem “Fridu“ prelepi mali lokal koji je teško pronaći bez vodiča i u kome smo se prvi put ‘neslužbeno’ zagledale u oči jedna drugoj i u toplini tog prostora prepunog slika i knjiga, za spojenim stolovima i uz čašu crnog vina, loše prikrivena želja..., a - ne, to je iz neke druge pesme.

To večer umesto filma (koji nikada nećemo videti iz “teknički razlozi“) desila se promocija knjige “Amazonke“ u izdanju LKC-a Deve i gotovo neprimetno prisustvo jedne od “spiritus movens-a“ lezbejskog ugrupljavanja u Srbiji. Nisam sigurna po čijoj volji se to tako desilo, te neću navoditi imena.

Slobodno večer se potom umesto u spontanu žurku (što lično preferiram osobito) pretvorilo u niz malih radioničica + “mafiju“ (igru, meni, zasad, još nejasnog sadržaja i motivacije) što je pokazalo da su

žene željne razgovora tet-a-tet.

Da mi večer ne bi propalo postarali su se glumci. Tačnije, na terasi hotela dešavao se koktel sa živom svirkom koji smo, treba li reći, momentalno “okupirale“ oduševivši prisutne žene, deleći im knjige, lepe reči i osmehe, i đipajući davale podršku mladoj pevačici.

Posle su nam govorele: “Što niste došle ranije? “. Muškarci su im stajali na distanci potpuno zbunjeni, tek poneki vulgaran u svojoj nemoći.

Da se sve ne pretvori u masovni coming-out, intervenisao je gospodin pevač zamolvši nas da napravimo malo mesta na podijumu i za druge goste, koji se, vidi čuda, do kraja nisu ni pojavili. Otišla sam u svoju single-trokrevetnu sobu i s prozora posmatrala ozarene gošće i vesele lezbejke kako se razilaze. Lep prizor bejaše to.

Subota – dan latentnog zabušavanja

Počelo je doručkom koji se pretvorio u opšti cirkus jer sam usput sreća Leilu i s njom sela za sto. Ta žena, jednostavno, ne ume da bude ozbiljna, pa sam u suludom tempu, zapravo prvi put dobila iscrpan izveštaj sa slovenačkog Prajda, sa akcentom na Salome, i njen životni put.

Jelenu Poštić sam upoznala još u Beogradu, gde je na svojoj radionici zbunila čak i osveščene lezbejke relativizacijom pojma identiteta *per se*. Ne sumnjam da joj je uspelo i ovoga puta. No, bila sam već preumorna od zatvorenog prostora, te izađoh da vidim bela dana i upoznam neko novo lice (što mi je kasnije i uspelo), ali tada sam sreća Štefi koja se, takođe klisnuvši sa radionice, ušuškala u jednom

kafeu na štrafti, pa sam joj se pridružila u pesničkom srkutanju kafice i krckanju sećanja na žene koje nisu tu.

Ali, kada se jednom out-uješ, više ti se ne ulazi, pa se to desilo i meni, iako me je malo grizla savest jer je istraživanje medija na temu "Svet o nama" i istoimeni okrugli sto, Nina Đ. F. zaista temeljno pripremila, ali lezbejska žudnja za lenčarenjem na suncu bila je jača, pa smo se Ana, O. + njena NS girlfriend i ja dale u sasvim nepolitičke diskusije na temu... hm... više se ni ne sećam koju, jer sam svu pažnju posvetila praćenju kretanja istopljene čokolade od ambalaže ka njenom jeziku, i tehnikama koje su pri tome nastajale neposredno, u podne, u kafeu, u centru Novoga Sada.

E, da ne zaboravim da pomenem i Kseniju koja nije bila tu, niti ičim zaslužuje da bude pomenuta baš ovde, ali ću, bojim se, zaboraviti, a ona će, možda zaslužiti, pa će posle biti kasno za prvi utisak. Toliko o 8. martu.

Više se ne sećam šta je sve bilo za ručak ali se odlično sećam da sam opet sela za sto sa "ludim" ženama (čitaj: Tanja Tress), pa smo opet bile najglasnije i cerekale se do suza - ko zna zašto. (Ono Tres joj je valjda od - tresti se od smeha, ako nije - treba uvesti.) Hvala joj. I vegetarijanskoj supi. A majice su u sitoštampi radile Urška i Maj(ic)a. Raznih boja i natpisa (mislim, majice). Meni su napravile... ali to se ne da napisati, mora se videti, pa, koju zanima neka pita. Prizori sa ove radionice su ovekovlašeni na polaroidu jer se na svakom koraku osećala odomaćenost tolika da su mnoge grubo prekršile hit by Charming Princess "Neću da peglam", predano fiksirajući natpise mrskim predmetom za izrabljivanje besplatnog ženskog rada.

Standardna radionica o coming outu bila je, naravno, nestandardna - jer je osmišljena glamurozno, što nije ni čudo pošto se facilitiranja prihvatila Sanja K. pa smo od nečega što bi moglo biti sto puta ispričana priča dobile zbirku neverovatnih različitosti u formi jedne tematske celine, a onda smo dobile mogućnost da to i proslavimo koristeći razna materijalna sredstva za preobražavanje tela koja do tad

nikome za to nisu služila, a Dana je bila najlepša. Sve se pretvorilo, treba li reći, u karneval.

Najvažnija pouka koju sam izvukla iz ovoga je da jedinstvo i kompromis ne moraju, nužno, biti jedini način bitisanja u zajednici te da je oniks redak i vredan kamen. Ostalo su srebro i žad, podjednako lepi.

Filma iznenađenja - nije bilo, a možda je iznenađenje trebalo da bude to da filma i nema. Nisam se iznenadila nego sam sa drugaricama potražila skrovito mesto gde se točila medovina kao aperitiv za žurku koja je sledila. Smejale smo se toliko da su i svi ostali "stolovi" oko nas živnuli i sve smo shvatile da je odluka da Lezbejska nedelja traje četiri dana, zapravo, mudra i doneta u skladu sa brigom o ženskom zdravlju i očuvanju energetske resursa.

U klubu "Obsession" čije su nam gazdarica i osoblje pokazale izuzetnu naklonost još prvog dana na upoznavanju, desila se žurka za nezaborav. To što se ja lično malo čega sećam nek vas ne buni. Odavno sam navikla da se u uslovima moguće masovne egzaltacije među prvima vinem u nadsvesna stanja, te me stoga mnoge pamte kao, blago račeno - čudnu osobu. U tim trenucima, tela postaju fluidi i one koje to ne primete propuštaju neverovatno iskustvo i fenomenalnu zabavu, što kasnije motivise mnoge akcije za koje nismo ni slutile da su moguće.

Ta groznica subotnje večeri, bila je i moj oproštaj od Lezbejske nedelje 2004, jer sam rano ujutru, u 05h, naručila buđenje (brrr, i sad se naježim) da bih stigla na bus. Dok sam vraćala ključ pospanom recepcioneru i konopcem uvezivala raspadnuti kofer, zamišljala sam vas kako spavate, svaka sa svojom veoma posebnom lepotom i kako ćete kasnije budne jurcati za loptom u parku, dok će mirni Novosađani, ne shvatajući šta se to dešava sa njihovim gradom, zabrinuto vrteti glavom.

Izašla sam na Trg uvijen u nedorečeno svitanje i koračajući sve dalje od vas, počeh da primećujem retke prolaznice i svaka od njih mi se za trenutak učinila poznatom.

Za kraj

I šta na kraju reći osim da ništa nije bilo isto kao prvi put. Ni vi, ni ja... baš ništa, sem ovog osećaja da hodam - uspravnija, dišem - sigurnija, smešim se - bogatije, za sve naše nove ljubavi i za ovu sa kojom hodam, dišem, smešim se... ponovo. Prvi put...

LEZBEJSKA I GEJ POPULACIJA U DNEVNOJ ŠTAMPI U SRBIJI

UVOD

U januaru 2004. godine Labris je počeo sa analizom štampanih medija, a prvi istraživački ciklus obuhvatio je period od 01.7.2003. do 31.12.2003. godine. Analizirano je sedam informativnih dnevnih novina: *Danas*, *Politika*, *Večernje novosti*, *Glas javnosti*, *Blic*, *Balkan i Kurir* i dva nedeljnika: *NIN* i *Vreme*.

Cilj istraživanja medija

Istraživanje je realizovano iz naše potrebe da analiziramo pisanje štampanih medija o GL temama. Mediji su jedan od odlučujućih faktora u formiranju javnog mnjenja i stavova u društvu, a u proteklih godinama bile smo svedokinje nekorektnog izveštavanja i senzacionalističkog pristupa GL temama u pojedinim medijima. Analizom sadržaja želele smo da utvrdimo i dokumentujemo osnovne odlike izveštavanja i način na koji je u vodećim štampanim medijima prikazana GL populacija.

Analitički postupak

Kombinacijom kvantitativne i kvalitativne analize sadržaja istraživana je zastupljenost u medijskim tekstovima populacije koju čini oko 10% ukupnog stanovništva. Analizirane su i sadržinske odlike tekstova (tematska struktura, pojavljivanje i imenovanje aktera, mesto, događaj itd.), ali i vrsta novinarske obrade (plasman teksta, naslov i veličina, izvori informacija, kontekst novinarskog izražavanja, stavovi izvora informacija i sl.).

Uzorak

Za analizu su odabrane visoko tiražne informativne novine. Pošle smo od pretpostavke da je informativna štampa veoma uticajna, i da bez obzira na manju popularnost od revijalne štampe, ima presudan značaj u definisanju pojedinih društvenih grupa i utiče na formiranje dominantnih stavova o njima.

Za uzorak su odabrane dnevne novine različitih profila koje reprezentuju medijsku ponudu na tržištu i u pogledu forme i u pogledu različitih uređivačkih koncepcija - ozbiljne, jutarnje novine (*Danas* i

Politika), tradicionalne večernje novine i polu-tabloidi (*Večernje novosti*, *Glas javnosti* i *Blic*), najnovija generacija tabloida (*Balkan* i *Kurir*) kao i dva najuticajnija informativno-politička nedeljnika takođe različitih uređivačkih orijentacija (*Vreme* i *NIN*).

Realizacija istraživanja

Istraživanje je realizovano u saranji sa dr Snježanom Milivojević koja je bila konsultantkinja za izradu analitičkog instrumentarija i metodološku instruktažu, i sa analitičarkom Anom Šolović.

Tim projekta činile su : Zorica R., Radenka G., Nina Đ.F. i Jasmina P.

GLAVNI NALAZI

Tokom šest meseci u najtiražnijim informativnim novinama (sedam dnevnih i dve nedeljne) GL populacija i teme u proseku su zastupljene u po jednom tekstu mesečno u nedeljnicima, i u po pet tekstova u dnevnim novinama. U ukupnoj zastupljenosti registrovali smo svako pominjanje, čak i kada je ono samo uzgredno. Čitava trećina pominjanja je takva, a tekstovi u potpunosti posvećeni GL akterima i temama čine preostale dve trećine. Ali, i u ovim tekstovima često je GL populacija sporedno autorsko interesovanje (dodatnih 17 procenata tekstova sa sporednim fokusom na GL).

Uzgredna pominjanja u tekstovima posvećenim drugim temama i akterima takođe utiču na formiranje predstave o GL populaciji ("...Pesma `Na kolena` Nives Celzijus izazvala je buru u hrvatskim medijima zbog `lezbo scena` u spotu, pa je isti bio cenzurisana...", "U istom intervjuu, tadašnji `mister univerzum` je homoseksualce nazvao pogrdnim imenom, rekavši da `muškarci ne treba da se osećaju kao pederi samo zato što žele da imaju lepo izvajana tela...").

I uzgredna pominjanja i tekstovi o GL najčešće se plasiraju u rubrikama o svetu (nešto više od trećine ukupnog broja), društvenim temama i zabavi (približno po četvrtina ukupnog broja).

U većini slučajeva, novine u kojima ima više tekstova o GL populaciji češće ih i pominju, što znači da postoji i veća uređivačka otvorenost i osetljivost za ove teme. Zanimljivo je da su u nedeljnicima, gde bi se očekivalo više problemskih tekstova, gotovo polovina GL zastupljenosti samo uzgredna pominjanja, a celovit tekst se pojavljuje tek svakih mesec i po dana.

Broj tekstova u *Danasu* je mnogo veći nego u *Politici* (skoro 8 puta), a obrada tekstova upućuje i na veću osetljivost i veće pridavanje značaja ovoj problematici. U slučajevima večernih novina ili polu tabloida – *Večernje novosti*, *Blic* i *Glas javnosti*, veća

zastupljenost od prosečne pre svega je posledica veće zastupljenosti tema iz oblasti zabave, šou biznisa i kulture i svojevrsne "getoizacije" GL populacije u ove oblasti.

Ogromna većina tekstova spada u kategoriju malih (dve trećine) što znači da su u pitanju kratke vesti ili "zanimljivosti" i sasvim retko tretman ozbiljnog tematskog razmatranja u velikim tekstovima (nešto više od 10 procenata). Sliku o GL populaciji, prema tome, umnogome definišu uzgredna pominjanja i kratke, često i anegdote, vesti.

Naslovi tekstova su uglavnom informativni, upućujući na događaj ili pojave o kojima je tekst, a oko jedne petine su interpretativni, metaforični, vrednujući. Među njima su i naslovi kao – "Visibabe u peder parkiću", "Borba za tople glasove", "Zbog homića srušili crkvu", "Švarceneger pumpao mišiće za pederske porniče". Oni više upućuju na vrstu uredničke intervencije nego na temu teksta.

Poreklo i autorstvo tekstova ukazuje da su tekstovi uglavnom domaći, oko tri četvrtine, a preostala četvrtina je preuzeta iz strane štampe. Tekstove uglavnom pišu novinari analiziranih medija, ali nije mali procenat ni nepotpisanih (oko šestine) i specijalno naručenih priloga (deset procenata). Ovi specijalno naručeni prilozi su posebno značajni za definisanje interpretativnog okvira i svaki medij pažljivo bira koje će autore pozvati na takvu saradnju. U analiziranom periodu to su bili Jovan Ćirilov, Ljubomir Erić, Jovo Toševski, Jovan Marić.

Iako pojedinačno dominantnu tematsku oblast čine "zabava, estrada, kultura" (skoro četvrtina) sve više tekstova posvećeno je značajnim političkim,

pravnim i društvenim inicijativama vezanim za status GL populacije (skoro jedna petina). Odnos religije i GL populacije takođe je bio često obrađivana tema, pre svega povodom nekoliko značajnih događaja u svetu koje su temu učinile značajnom. Veliki deo tekstova i dalje se bavi pitanjima odnosa prema GL populaciji, konfliktima, pitanjima zdravlja i oblastima u kojima je pojavljivanje GL populacije više "očekivano".

Imenovanje i tekstovi se najšće odnose na celinu GL populacije; samo u oko četvrtini slučajeva piše se o GL pojedincima i to su uglavnom javne ličnosti, zvezde, poznati - u kom slučaju je akcenat na njihovoj "zanimljivosti". Samo u osam procenata u tekstovima se govori o GL organizacijama i njihovim aktivnostima koje temi daju politički ili društveni značaj.

Među izvorima informacija, GL aktivisti čine samo oko 15 procenata, nešto malo više nego razni "neidentifikovani" i manje nego "naučnici i eksperti" ili razni drugi mediji. Veliki deo mišljenja o GL populaciji formiraju i mnoge "javne ličnosti" koje novine često pozivaju ili čija mišljenja prenose.

Mediji u velikom procentu neutralno kontekstuiraju pisanje o GL populaciji, mada to ne znači da je izbor "tema" ili događaja o kojima pišu takođe negativan. U oko petini svih tekstova GL populacija je u eksplicitno negativnom kontekstu, a u nešto većem procentu u pozitivnom (oko trećine tekstova). Važno je reći da su negativni tekstovi izrazito negativni, a pozitivni mnogo blaže pozitivni, čime se utisak o negativnosti ili ova vrste uticaja na publiku pojačava.

PSIHOLOŠKO SAVETOVALIŠTE ZA LEZBEJKE

Zašto psihološko savetovalište?

Svako od nas je u nekom momentu potrebno da razgovara o svom životu i problemima sa kojima se susreće. Psihološko savetovalište je bezbedno mesto gde lezbejke i biseksualke mogu da iznesu svoje probleme, nedoumice i pitanja psihološkinji koja razume specifičnosti lezbejske egzistencije, homofobije i problema sa kojima se susrećemo.

Kako funkcioniše psihološko savetovalište?

Psihološkinji možete poslati mail na asistles@eunet.yu i u njemu opisati problem ili situaciju o kojoj želite da razgovarate. Odgovor ćete dobiti u roku od tri dana.

Komunikacija sa psihološkinjom je u potpunosti poverljiva: mail i pitanje koje pošaljete ide direktno psihološkinji i pristigli sadržaj nije dostupan Labrisu ili nekoj drugoj organizaciji/instituciji.

Ako želite, možete psihološkinji u mailu naznačiti da odobravate da se vaša priča/pitanje postavi na sajtu Labrisa. U tom slučaju možete da zaštitite svoju anonimnost promenom imena i nekih identifikujućih detalja. Psihološkinja ne prosledjuje vaš mail već ga kopira i šalje sa svog maila. Pisma se postavljaju samo ako žena koja ga je poslala to zatraži.

Svrha postavljanja priča žena koje se obraćaju za savet je da i druge žene, koje možda imaju sličnu situaciju, vide da nisu same i jedine koje se suočavaju sa datim problemom kao i da se upoznaju sa nekim opcijama u izlaženju na kraj sa istim.

O psihološkinji:

Dušica Popadić je psihološkinja prevashodno specijalizovana za rad sa traumom preživljenog nasilja. 10 godina iskustva u radu u nevladinom sektoru sa decom i odraslima koji su preživeli nasilje u

porodici, seksualno nasilje u detinjstvu i odraslom dobu, kao i osobama traumatizovanim ratom. Pruža kriznu intervenciju ("prvu psihološku pomoć"), kao i psihološku asistenciju u kratkom i dugom roku. Realizovala brojne edukativne programe za osoblje vladinog i nevladinog sektora, kao i programe prevencije nasilja.

U oblasti različitosti izvodila programe prema svim obeležjima: pol, starost, klasa, izgled, nacionalna/etička pripadnost, religiozna pozadina, rasa, seksualno opredeljenje, fizička/intelektualna sposobnost, i u svakodnevnom direktnom radu sreće klijen-

tkinje različite po predhodno navedenim obeležjima. Sarađivala sa Labrisom u svojstvu edukatorke u okviru više tema, npr. "Lezbejska vidljivost" (društveni mehanizmi nasuprot ličnoj odgovornosti), "Homofobija i diskriminacija" (lezbejski životni stil u uslovima negativnih predrasuda i stereotipa), "Nasilje u lezbejskim odnosima", grupe samopomoći i sl.

Na različitim stručnim skupovima u svetu izvodila radionice koje se tiču seksualnih različitosti (npr. "Lezbejke i gej adolescenti koji su preživeli seksualno zlostavljanje u detinjstvu").

DEVE

Genderfree – oslobađanje (od) roda

Program Kulturnog Centra DEVE

Rad Kulturnog centra DEVE zasniva se na problematizovanju bazičnih distinktivnih kategorija među ljudima kao što su: pol, rod, rodni identitet, seksualne orijentacije itd. Uglavnom putem različitih eksperimentalnih i istraživačkih, društveno angažovanih, edukativnih, kulturnih i umetničkih programa kojima se pokušava istaći što više pozitivnih strana LGBT egzistencije, kao i njene utemeljenosti u prošlosti. Takođe, centar je fokusiran na razvoj svih životnih aspekata i afirmaciju LGBT osoba, imajući u vidu jaku društvenu stigmiju koja im umanjuje šanse. Podizanje svesti u LGBT zajednici i diskutovanje o ljudskim pravima i obavezama koja idu uz borbu za integraciju u sistem; kao i mogućnosti uticaja na menjanje, nesavršenog, sistema, zbog čega subverzivni potencijal ovog i sličnih pitanja često može biti zloupotrebjen.

Program **GENDERFREE** je iniciran i koncipiran na prvoj LGBT umetničkoj koloniji koje su organizovale **DEVE** 2003. godine.

Genderfree je program koji kroz različite aktivnosti istražuje preplitanja među rodovima, kao i mogućnost nalaženja zajedničkog imenitelja. Preispitivanje osnovne binarne opozicije bio je izazovan umetnički zadatak. Program je premijerno izveden 4. decembra 2003. godine u Centru za kulturnu dekontaminaciju u Beogradu. Realizaciju je pomogao Švedski helsinški komitet za ljudska prava. Poigravanje sa rodnom izvedeno je kroz tri autorska dela i tri različita vida vizuelne umetnosti iz perspektive više autora.

Prvi predstavljani rad je Objekat/instalacija **Pojas** autorke G. M. Zatim Arheologija / Autopsija predstave **Čekajući...** Po modernoj Nô drami Jukija Midime Hanjo

Autori: Siniša Ilić, Bojan Đorđev, Sena Đorović i projekcija video rada **Cocoon / Čaura** autora Vede.

Autorka G.M. o svom radu:

POJAS NEVINOSTI. Predstava o tom predmetu je toliko jasna da ja nemam prostora da je osvežim ničim novim i (što je osobito bitno, a nekad nažalost i presudno) atraktivnim, posebnim. Ideja je da napravim *Pojas*, koji je zajedno sa predstavom i filmom povezan i spojen u (jedinu) TAČKU (oslonca?). Tačka je zapravo bila tema, i nosila je naziv *Oslobađanje od roda – ODRUŽIVANJE*.

...Ono što svaki pojas ima je katanac. Nekako mi nije bilo zanimljivo da razmišljam o nameni (da li štiti ili kažnjava) pojasa. Više mi je privukla pažnju brava i njen ključ. Kod koga se nalazi ključ, ko zaključava bravu? *Pojas* kao preventivna zaštita - kod koga se nalazi ključ, jasno je. Ali *Pojas* kao zabrana, odricanje, u stvari samokažnjavanje - *Gde su bili ključevi za lokote na pojasevima onih opatica?*

Odjednom je sve dobilo neki smisao - biće dovoljno da samo uobličim svoje misli i dam im vizuelni identitet, sve bez odgovora, samo čista razmišljanja.

...Trebalo mi je 5 sati da postavim pojas i ključeve u baletskoj sali CZKD-a. Sve je ispalo odlično, kao da sam namerno tako htela. Ključeve sam najlonskim koncem kačila za naličje platna, tako da su spreda samo bacali kose senke, zbog dva ukrštena usmerena svetla (pozadi). Zbog tog pozadinskog osvetljenja, pojas je, iako u prvom planu, bio zatamljen, sa jasnim ivičnim konturama (zamislite da posmatraš nekoga a da je iza njega svetlost - kao da isijava). A senke ključeva su se razvlačile po platnu."

Autor B.Đ. o performansu *Čekajući*:

"Predstava *Čekajući...* po modernoj Nô drami Hanjo Yukia Mishime, premijerno izvedena 13. jula 1999. Posle vide od 3 godine od prerane smrti predstave - posle samo 5 izvođenja (računajući i premijeru i pretpremijeru) - deo autora i izvođača se odlučio na autopsiju. Odlučeno je da se snimak poslednjeg izvođenja od 28. II 2000. nadsinhronizuje u novoj podeli i u okviru programa *Genderfreee* Kulturnog Centra DEVE izvede u CZKD-u u Beogradu."

Deo teksta kritičarke A.V.:

“Arheologija/Autopsija predstave *ČEKAJUĆI...* pojavljuje se kao pozno-postmoderna izvedba koja se suočava i izvodi na samim granicama. Autori, reditelj Bojan Đorđev pre svih, sasvim intencionalno prizivaju institucionalnu problematiku savremene izvedbe i svoje radove izvode na tankim problem-skim granicama unutar *framea* savremenog sveta izvođačkih umetnosti. Institucionalni okviri se ne prenebegavaju u bezbrižnom preskoku, već se izvedba na njima zaustavlja i time pokazuje da su te granice i ti okviri upravo ono što jeste temeljna materijalna (društvena, politička, kulturalna i umetnička) problematika savremene izvedbe.”

Autor Vede o video radu *Čaura*:

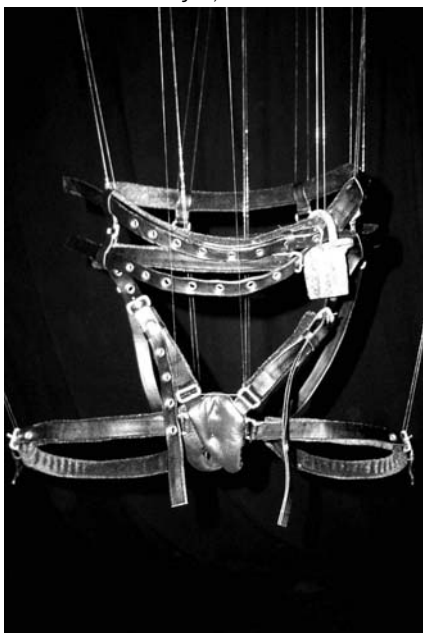
“Video rad se odnosi na problem roda. Razotkrivanje skrivenog identiteta ispod maske maskulitnosti predstavljeno je “skidanjem rukavica”.

Rad je snimljen iz jednog kadra, podsećajući na poetiku radova iz sedamdesetih godina.”

Mogla bi se postaviti mnogobrojna pitanja kao na primer: kako bi se orijentisala ljudska bića kada više ne bi bilo glavnih, postojećih orijentira? Na koji način bi se utvrđivali potencijalno novi orijentiri, i da li bi bili bolji i sveobuhvatniji?

Projekat **GENDERFREE** prate različite aktivnosti kao na primer objavljivanje autorskih, teoretskih tekstova i predavanja na sajtu DEVA www.deve.org.yu, koji omogućavaju razumevanje LGBT pitanja, i balansirne predrasuda tako praveći predhodnicu društvenom prihvatanju; i podstiču poštovanje razlika u samoj LGBT zajednici. Kao i razvoj svesti o ličnoj odgovornosti svakog pojedinačno, bez izuzetka, i posledica bilo koje vrste diskriminatorskog postupanja.

Pojas, G.M.

SLOBODNA DUGA

Organizacija Slobodna Duga je prva LGBT organizacija u Crnoj Gori, osnovana u maju 2004. godine koja se bavi isključivo pitanjima seksualnih manjina i javnim zastupanjem.

Cilj našeg postojanja je da se podigne nivo tolerancije u društvu naspram LGBT grupe i da osiguramo slobodno izjašnjavanje seksualnim manjinama bez predrasuda i diskriminacije. Mi smo počeli na ovom polju sa viškom nada svesni da je pred nama dug i težak rad.

Slobodna Duga trenutno ima deset članova. Zbog tema kojima se organizacija bavi naši članovi uživaju totalnu diskreciju.

Aktivnosti:

U predstojećem periodu tj. do kraja godine radimo na primanju novih članova, na brojnim istraživanjima zasnovanim na tipu anonimnih anketa i promovisanju postojanja LGBT grupe u Crnoj Gori. Projekat “Sloboda izjašnjavanja” je planiran da otpočne u prvoj polovini februara 2005.

Tel: +381 67-353-752; +381 67-335 135

E - mail: freerainbow@cg.yu

yahoo messenger: lol32151

Web stranica: www.freerainbow.cg.yu

NLO – NOVOSADSKA LEZBEJSKA ORGANIZACIJA

Novosadska lezbejska organizacija osnovana je 23. oktobra 2004. godine. Osnivačkom sastanku su prisustvovala: Lepa, Lori, Lana, Olgić, Tanja, Ana, Radmila, Marina, Veronika i Čarna. Novi Sad do sada nije imao lezbejsku organizaciju. Posle skupa lezbejskih aktivistkinja iz ex-YU - Treća lezbejska nedelja “Naša mreža – naša snaga” koji je održan u septembru u Novom Sadu, i kojem je prisustvovalo samo pet žena iz Novog Sada, shvatile smo da je krajnje vreme da uradimo nešto za nas, lezbejke ovde i sada.

Na osnivačkom sastanku, došle smo do toga koji su ciljevi naše organizacije i moguće aktivnosti. Za sada nemamo upravna tela hijerarhijski ustrojena i sve članice NLO-a jednako učestvuju u odlučivanju. Odluke se donose na sastancima koji se održavaju jednom nedeljno.

Ciljevi NLO-a:

- Lezbejsko osnaživanje kroz radionice (psihološke i kreativne)
- Promocija lezbejske kulture i umetnosti
- Borba protiv internalizovane i opšte društvene homofobije
- Rad na povećanju lezbejske vidljivosti u društvu i borba za lezbejska ljudska prava
- Saradnja sa drugim lezbejskim i ženskim organizacijama na lokalnom i regionalnom nivou
- Saradnja sa medijima i lokalnim institucijama (kulturnim, obrazovnim i samoupravnim)
- Rušenje lezbejskih tabua privatno i javno

Šta smo uradile do sada:

- Pokrenule osnivanje biblioteke
- Pokrenule osnivanje videoteke
- Uključile naše članice na mailing listu Labris_konferencija
- Osmislile flajer NLO-a
- Organizovale večeri za druženje i filmske projekcije
- Osmislile dva projekta: *Vidi, ja sam lezbejka* i *Lezbejske aktivističke životne priče*

Planirane buduće aktivnosti:

- Proširenje grupe NLO
- Ciklus lezbejskih psiholoških i kreativnih radionica
- Pokretanje lezbejske arhive (umetnost, kultura, sport i dizajn)
- Sakupljanje lezbejskih životnih priča
- Pokretanje lezbejskog muzičkog benda
- Redovne zajedničke sportske aktivnosti (stoni tenis i fudbal)
- Lezbejska umetnička kolonija

Prvi projekat NLO-a *Vidi, ja sam lezbejka* realizovace se od 15. januara do 15. juna 2005. u Novom Sadu.

Kontakt:

Telefoni: 064 1887321

064 1378668

e-mail: believenlo@yahoo.com

Priredila: Čarna Ćosić

VESTI IZ HRVATSKE

Ožujak/mart 2004.

Svaki prvi i treći petak u mjesecu u MAMI
LezBljska druženja i diskusije
(xx kromosom only)
Organizatorice: Angelina Jolie Fan Club
(koza_roza@yahoo.com)

Iz potrebe za proširivanjem i obogaćivanjem sadržaja namijenjenih djevojkama/ženama alternativnih seksualnih opredjeljenja i izbora, okupila se grupica entuzijastica koja se, ne bi li namamile što više djevojaka, nazvala Angelina Jolie Fan Club i prionula organizaciji druženja koja će se odvijati dvaput mjesečno (svakog prvog i trećeg petka u mjesecu) u popularnom prostoru Net kluba Mama (Preradovićeva 18).

Naš cilj je potaknuti interakciju, druženje, zajedničko osmišljavanje diskusija i projekcija. U okviru diskusija planiramo pokriti teme vezane uz najrazličitije aspekte lezBljske egzistencije – lezBljski identiteti, lezBljstvo unutar popularne kulture, lezBljska književnost i umjetnost, lezBljska pornografija, siguran seks, lezBljstvo i majčinstvo, coming out, savjetovalište za roditelje i prijatelje, nasilje nad lezBljkama, zakoni i pravna pomoć, diskriminacija unutar LGBT zajednice (bifobija, transfobija, seksizam, lookism, ageism), aktivizam, i druge. U planu su također i literarne radionice – čitanja tuđih i vlastitih tekstova.

Program za školsku godinu 2003./2004. izgledao je ovako:

diskusija | lezbijstvo u popularnoj kulturi

projekcija | I word – pilot epizoda

projekcija | homoseksualnost na holivudskom filmu

diskusija i čitaonica | lezbijska književnost

diskusija | lookism i stereotipi o lezbijkama

diskusija + projekcija | separatizam – strategija osnaživanja

projekcija | I word u mami!

diskusija + projekcija | ususret prajdu

diskusija + igraonica | lezbijke I ZAKONI

od 17 h | tulum na jarunu!

17.3.2004. - u sklopu III. Tjedna mozga U Hrvatskoj, u Centru za ljudska prava Tim za znanost i istraživanja Iskoraka održao je predavanje na temu Mozak, spol i seksualna orijentacija.

Travanj / april 2004.

I ove godine Queer Zagreb se probudio. Od 23. – 30. travnja 2004. festival je predstavio jedinstven pogled na queer stvarnost kroz prizmu filma i muzike. Pod službenim nazivom Queer Zagreb FM (FM = film i muzika), festival je još jednom krenuo u avanturu poqueeravanja (hetero)normirane nam stvarnosti. Otvorenje je održano u prepunoj dvorani centralnog zagrebačkog kina Europa. Queer Zagreb FM reflektira nenormirane identitete kroz umjetnost, predstavlja drugačiji pogled na identitete kroz ritam i sliku.

Muzika kao medij uz koji se vežu i u kojem uživaju bezbrojni identiteti neobično je važan dio queer kulture. Upravo iz tog razloga Queer ZG FM u svom glazbenom dijelu predstavio je neka od trenutno najinteresantnijih muzičkih dostignuća. Ove godine festival je odabrao puštati u tijela svoje publike raznu vrstu glazbe; od klasike, kabarea, popa do underground electro zeitgeist clubbing tonova. Tu je i hip-hop glazba koja i danas oscilira između brutalno homofobnog karaktera, socijalne osvještenosti i marginalizacije unutar gay zajednice. Glazbu su za vas izvodili/e DJ-evi/ice, gejevi, simfonijski orkestar, transrodne osobe, hip-hoperi/ce, lezbijke, kabaretmajstori/ce, heteroseksualci/ke i mnogi/e drugi/e. Poslastica glazbenog dijela Queer Zagreba bilo je gostovanje London Gay Symphony Orchestra kojem se pridružila domaća diva Radojka Šverko u koncertnoj dvorani Vatroslav Lisinski.

U sklopu filmskog dijela programa Queer ZG FM prikazao je 60-tak igranih, dokumentarnih i animiranih filmova koji se bave queerom. Neki od filmova stigli su u Zagreb s Berlinskog festivala, a neki s indijskog gej i lezbijskog filmskog festivala. Tematski su se filmovi doticali pitanjima istospolne ljubavi u vojsci, skinhead kulture, transrodnosti, seksualne želje... a ove godine festivalu se pridružila i nekolicina redateljica filmova.

U sklopu Queer Zagreba održana je i trodnevna Drag King radionica koja se bavila propitivanjem roda i rodni stereotipa te kroz kreiranja različitih Drag King karaktera istraživala koncept muškosti. Radioncu je vodila Indra Windth (Švedska) i Del LaGrace Volcano.

U suradnji Queer Zagreba, knjižare Tamaris i izdavača Biovega održana je promocija knjige Bez Nje – život u dva spola. Knjiga je autobiografska priča s transrodnom tematikom. Spisateljica je profesorica na koledžu u SAD-u.

U sklopu programa Ženskih studija, Zagreb održan je seminar “Što su lezbijski studiji?”, predavanja o lezbijskoj etici i identitetima te radionica na temu transrodnost.

Svibanj / maj 2004.

10. svibanj – donesen Zakon o medijima u čijem lobiranju je aktivno i intenzivno sudjelovao Pravni tim Iskoraka i Kontre.

Članak 3. stavak 4.

“Zabranjeno je prenošenjem programskih sadržaja u medijima poticati ili veličati nacionalnu, rasnu, vjersku, spolnu ili drugu neravnopravnost ili neravnopravnost na temelju spolne orijentacije, kao i ideološke i državne tvorevine nastale na takvim osnovama, te izazivati nacionalno, rasno, vjersko, spolno ili drugo neprijateljstvo ili nesnošljivost, neprijateljstvo ili nesnošljivost na temelju spolne orijentacije, poticanje nasilje i rat.”

29 i 30. svibnja, u Rijeci je održan Regionalni sastanak SEE Q mreže. Sastanku su prisustvovala/i aktivistkinje/ti iz LGBT organizacija iz Bosne i Hercegovine, Kosova, Makedonije, Slovenije, Srbije i Crne Gore i Hrvatske.

Lipanj / jun 2004.

Zagreb Pride

19. 6. - Međunarodni dan ponosa

Ove godine u organizaciji Organizacijskog odbora Zagreb Pride-a uz podršku Lezbijske grupe Kontra održan je treći zagrebački pride. Cilj je bio ukazati na diskriminaciju i marginaliziranost transrodnih osoba te otvoriti javni prostor za različite oblike rodnog izražavanja. Isto tako istupljeno je protiv sve snažnijeg pritiska crkve, koja uvelike oblikuje javno i političko mišljenje lobiranjem za ukidanje stečenih civilizacijskih prava LGBT populacije, kao i za zaustavljanje procesa stjecanja onih prava koja još nisu dobivena.

Program su vodile Nina Vilić i Danijel(a) Šurjan, a svojim nastupom su nas počastile/i domaće i međunarodne zvijezde: Drvena Marija, Rene, grupa E.N.I., Lollobrigitas i Salome.

Pride je protekao mnogo mirnije nego prošle dvije godine te u pozitivnoj atmosferi i veselju sudionika/ka.

20.06. održan je sastanak LGBT Koordinacije Hrvatske kojem su prisustvovala/i predstavnice/i Kontre, Iskoraka, LORI i Ženske sobe.

Zagreb pride - <http://www.kontra.hr/zgpride04/>
www.queerzagreb.org
www.cro-lesbians.com
www.gay.hr
www.lori.hr
www.kontra.hr
www.iskorak.org

Privedila: Jelena Poštić

LORI – LEZBIJSKA ORGANIZACIJA RIJEKA

Udruga LORI je osnovana 2000. godine s ciljem okupljanja i organiziranja istospolno usmjerenih žena, te svih onih koji nas podržavaju. Cilj nam je educirati i osnažiti LGBT zajednicu, informirati i senzibilizirati javnost za prihvaćanje LGBT osoba, razbiti predrasude i homo/bi/trans fobiju, ukloniti diskriminaciju na osnovi seksualne orijentacije i rodnog identiteta/izražavanja te ostvariti stvarnu jednakost pred zakonom.

Do sada je LORI provela slijedeće projekte:

Internet centar

Započet (2001.godine) kao projekt kroz kojeg su održane edukativne radionice o osnovama korištenja kompjutera i Interneta. Projekt je kontinuirana aktivnost Udruge. Članice se mogu služiti kompjuterskom opremom i omogućen im je pristup Internetu. Projekt je financijski podržan od Mama Cash Fund for Women.

Infoteka

Projekt je kontinuirana aktivnost Udruge. Sastoji se od sakupljanja LGBT i feminističke literature, periodike te video materijala s ciljem da se članicama omogući pristup što širom spektru nevedene literature i video materijala. U sklopu Infocentra održavaju se i filmske večeri, prezentacije itd. Projekt su financijski podržali Global Fund for Women i Hrvatski institut otvoreno društvo. Smatramo da je razmjena informacija, dijalog i suradnja sa organizacijama ili pojedincima sličnih stavova i djelovanja jedan od najosnovnijih načina djelovanja na uklanjanju netolerancije i diskriminacije svih oblika.

Hrvatski mediji o homoseksualnosti

2001.godine provele smo istraživanje medija prateći način na koji pišu o homoseksualnoj tematici, te smo uspostavile suradnju s djelatnicama/ima medija s ciljem senzibiliziranja novinarki i novinara, te putem njih i šire javnosti. Rezultati istraživanja objavljeni su u brošuri "Hrvatski mediji o homoseksualnosti". Sredstva za projekt odobrio je Ured za ljudska prava Vlade Republike Hrvatske.

Kampanja za promicanje prava homoseksualnih osoba

Kampanja je provedena s ciljem povećanja vidljivosti homoseksualnih osoba u hrvatskom društvu, edukacije i senzibiliziranja javnosti (s obzirom na različite oblike diskriminacije) te poticanja promjena u društvu. Kampanjom smo, između ostalog, podržavale inicijativu za promjenu Obiteljskog zakona, odnosno usvajanje Zakona o istospolnim zajednicama.

Projekt je obuhvatio edukativne radionice za članice Udruge, izradu web stranice, anketu parlamentarnim strankama i saborskim zastupnicima/cama u kojoj smo ispitivale njihov stav prema homoseksualnosti, društveno angažiranu i interaktivnu izložbu koja je održana u Rijeci i u Zagrebu, promotivne materijale (Jumbo plakati u svim većim gradovima RH; plakati B2, naljepnice, razglednice, letci, edukativna brošura, privjesci, majice) i TV spot "Ljubav je ljubav" koji je pušten na lokalnim televizijskim stanicama i nekoliko puta na državnoj televiziji, te konferencije za tisak. Kampanju su financijski podržali Europska unija, Američko veleposlanstvo u Zagrebu, Veleposlanstvo Kraljevine Nizozemske i Vlada RH-Savjet za razvoj civilnog društva- Ured za udruge.

Pisani mediji o homoseksualnosti

Ovaj projekt (2003.godine) je nastavak projekta "Hrvatski mediji o homoseksualnosti" iz 2001. godine. Uključio je praćenje 11 pisanih medija i načina na koji oni prilaze homoseksualnoj tematici. Novine su praćene tijekom tri mjeseca te je uslijedila analiza, interpretacija i reagiranje praćenim medijima. Rezultati su predstavljeni na tiskovnoj konferenciji, poslani svim novinama uključenim u istraživanje i objavljeni su uz primjere pojedinih članaka i naše komentare u brošuri "Pisani mediji o homoseksualnosti".

Projekt je financijski podržala Vlada Republike Hrvatske - Savjet za razvoj civilnog društva - Ured za ljudska prava.

Članice smo LGBT Koordinacije u Hrvatskoj, Ženske mreže Hrvatske i Regionalne LGBTI mreže.

E-mail: loricure@yahoo.com

Web: www.lori.hr

Tel/Fax +385 51 212186

VESTI IZ MAKEDONIJE

jun 2004.

Skoplje: Ustavni sud Makedonije odbio je zahtev Centra za građanska i čovekova prava, za ukidanje člana 121 tačka 16 u Zakonu o služenju u Armiji Republike Makedonije prema kojem vojno lice, pripadnik Armije Makedonije, može da bude pozvano na disciplinsku odgovornost, sa mogućnošću da izgubi radno mesto samo zato što je homoseksualac.

septembar 2004

Osnovan MASSO

Skoplje: Osnovan je MASSO – Makedonska asocijacija za slobodnu seksualnu orijentaciju. Ovo je prva asocijacija u Makedoniji koja se zalaže za promociju i razvijanje prava i kulture LGBT populacije u Makedoniji.

Misija MASSO-a je postizanje socijalnih i pravnih promena, razvoj i zaštitu LGBT kulture, kao i podizanje javne svesti o LGBT populaciji, a sve ovo preko medija i kulture.

Zacrtno je i lobiranje državnih institucija koje su zadužena za zaštitu ljudskih prava.

novembar 2004

MASSO počeo sa radom

Skoplje: Počela je da radi kancelarija MASSO-a, a istovremeno pušten je u rad i sajt ove organizacije – u nadi da će postati kontaktni portal i informativni prozor LGBT populacije.

Pogledajte na: www.masso.org.mk

Homofobija u medijima

Skoplje: MASSO je reagovao na homofobičnu izjavu koju je prenela lokalna skopska muzička televizija MS. Naime, jedna od voditeljica ove televizije dala je sebi za pravo da istopolne brakove nazove "nenormalnim".

MASSO je reagovao na ovu izjavu nakon čega se pomenuta televizijska stanica, u drugoj emisiji, indirektno izvinila.

decembar 2004

MASSO opet reaguje

Skoplje: U dnevnim novinama *Vreme* novinar koji je komentarisao najnoviji film Olivera Stona, *Alexander*, nazvao je njegovu seksualnu orijentaciju, "sumnjivom".

Na izjavu MASSO je reagovao poslavši protestno pismo uredniku ovih novinama, ali reakcija nije usledila.

Završeno istraživanje

Skoplje: MASSO je završio istraživanje koje je sproveo u saradnji sa Makedonskim Helsinškim komitetom, iz kojeg će se izvući približan procenat građana koji su se izjasnili da pripadaju LGBT populaciji u Makedoniji.

Početak februara 2005. godine se očekuju rezultati ovog istraživanja.

Priredila: Sandra

MASSO – MAKEDONSKA ASOCIJACIJA ZA SLOBODNU SEKSUALNU ORIJENTACIJU

Makedonska asocijacija za slobodnu seksualnu orijentaciju osnovana je u oktobru 2004. godine sa sedištem u Skoplju.

Ciljevi ove organizacije su lobiranje za zakonodavne promene i podizanje svesti javnosti preko kulture.

Uz podršku makedonskog Helsinškog komiteta za ljudska prava, MASSO će u narednom periodu sprovesti istraživanje o zastupljenosti LGBT populacije u Makedoniji u cilju dobijanja relevantnih podataka koji će se koristiti u lobiranju političkih partija da u svojim predizbornim kampanjama promovišu i LGBT prava.

U toku istraživanja biće emitovana dva TV spota na svim makedonskim televizijama i insertiran flaer organizacije u najtiražnijim dnevnim listovima.

Ova organizacija želi da iskoristi trenutnu političku atmosferu u Makedoniji - aplicira za prijem u EU – i da uticajem na formiranje lobi grupe među parlamentarcima ubrza proces donošenja zakona koji štiti prava LGBT osoba.

Takođe, planirano je i organizovanje dva okrugla stola. Jedna namenjen medijima i drugi namenjen političarima.

Za sledeću godinu MASSO ima u planu postavljanje pozorišne predstavne o životu Oskara Vajlda, pod nazivom *Wilde* na scenu Makedonskog narodnog teatra.

Tel:+ 389 2 3211 126

E-mail: info@masso.org.mk

www.masso.org.mk

VESTI IZ SLOVENIJE

2003.

U gej klubu Tiffany u toku je izložba *Tom of Finland*, izložba fotografija *Aktovi Frenka Fidera*, performans *Patricia Show - Miss Drag Queen of Finland 2003, na Balkan Express Showu* nastupa hrvatska kraljica prerusavanja Lina G.

U lezbejskom klubu Monokl odvijaju se razgovori na temu "Droge i GLBT scena", "Moja prva GLBT knjiga", "Integracija u GLBT zajednicu", "Monogamija", "Naša scena". U toku je okrugli sto "Lezbejske organizacije u Sloveniji", sa aktivistkinjama Draganom Rajković (Kasandra), Suzanom Tratnik i Natašom Sukič (LL), kao i Jasnom Magič (Legebitra). Roman Kuhar predstavlja svoju knjigu "Medijski likovi homoseksualnosti", a Varja Velikonja i Marina Gržinić knjigu "Kada se probudimo mrtve". U okviru festivala Rdeče zore IV, otvara se izložba "Lesbopress", istoga dana se odvija i razgovor o lezbejskim publikacijama u Sloveniji u periodu od 1985. do 2003. Takođe je tu i klubsko veče u okviru 34. godišnjice Radio Študenta, gde muziku puštaju Eva Horvat i Katarina Višnar. Predstavlja se i kanadska pesnikinja Natalija Stivens. Odvijaju se izložbe Marine Bahovec "Črni angel" u okviru literarne večeri, Jasne Klančičar "Woman" i Del LaGrace Volcana "Drag King Exhibition: Kingdom Comes", kao i performans Bridž Marklanda "Bridgeland Zwei" i nastup Xenie Jus. U novembru Monokl učestvuje na 2. festivalu nevladinih organizacija LUPA. Odvija se i predstava Irene Duša i Nataše Jereb "Sam Bodi For Maj Bodi". U decembru se organizuje radionica za balkanske kraljeve prerusavanja, koju vode Indira Vint i Del LaGrace Volcano.

Od 1. januara stupa na snagu novi Zakon o radu. On sadrži i uredbu o zabrani diskriminacije, član 6, u kojem se izričito zabranjuje diskriminacija zaposlenih na osnovu polne usmerenosti.

U januaru se osniva Magnus, društvo za samopomoć "Muški razgovori", o životu gejeva. Reč je o društvu za razvoj ličnosti, društvu za gejeve i one koji o tome razmišljaju, a susreti su jednom nedeljno.

Od kraja devedesetih odvija se saradnja sa Ljubljanskim univerzitetom - ali ne na sistemskom osnovu, već samo preko poziva pojedinim profesorima i profesoricama, aktivistima i aktivistkinjama. Aktivistkinje Suzana Tratnik, Nataša Sukič i Tatjana Grajf, u poslednje vreme i Salome, povremeno drže predavanja na Fakultetu za društvene nauke, Filozofskom fakultetu ili Fakultetu za socijalni rad. Na Fakultetu za socijalni rad, zaposleno je nekoliko predavateljica i predavača, koji su bili ili su i dalje aktivisti i aktivistkinje na gej-lezbejskoj i feminističkoj sceni; u nastavne predmete koje predaju unose i sadržine sa istopolnom tematikom, a redovno pozivaju i druge aktiviste i aktivistkinje. Od 2003, sa promenom nacрта o školstvu, ova svojstva su postala deo redovnog nastavnog programa kod pojedinih predmeta ("Duševno zdravlje u zajednici", "Žene i muškarci u društvenom radu"). Istovremeno i kulturološko odeljenje fakulteta uključuje u svoj program aktivistički pogled: Nataša Velikonja učestvuje - na poziv urednika, inače profesora na Fakultetu za društvene nauke - u zbornicima "Urbana plemena: subkulture u Sloveniji devedesetih" (1999.) kao i "Cooltura: Uvod u studije kulture" (2002.).

27. marta se održava Osnivačka skupština DIH - Društva za integraciju homoseksualnosti.

Predstavlja ga Upravni odbor u sastavu Roman Kuhar, Andrej Pišl, Ksenija Bartol, Urška Bremec, Viki Kern i Mitja Blažič *koji nastoji* da homoseksualnost postane deo svakodnevnog života i u Sloveniji. Njima su pripojene već postojeća rekreativna grupa "Out in Slovenija", koja organizuje različite sportsko-rekreativne aktivnosti za istopolno usmerene, kao i grupa "+26", koja organizuje razgovore na razne teme, povezane sa homoseksualnošću.

Ministarstvo za kulturu Republike Slovenije, odnosno stručna komisija, u kojoj predsedava Lev Kreft, ukida finansijsku subvenciju reviji *Lesbo* sa argumentom, "da ne dostiže zahtevani tiraž kao i kriterijume kvaliteta. Nedostizanje tiraža i kontinuiteta izlaženja revije, naime, po mišljenju Ministarstva za kulturu, između ostalog predstavlja granicu između revije i biltena". Isto ministarstvo je pola godine pre toga *Lesbu* dodelilo status revije. LL protestuje, ali ministarstvo ne popušta. Savetnik u Ministarstvu kulture Uroš Grilc čak prebacuje LL-u, da je njihova kritika "izrazito homofobična".

LL predaje Konvenciji za ukidanje svih oblika diskriminacije žena. CEDAW-u, koja deluje u okviru UN-a, alternativni izveštaj u vezi sa ostvarenjem uklanjanja diskriminacije žena u Sloveniji.

U maju, Renato Volker preuzima lokal *Kafeterija*

Lan na ljubljanskem Gallusovom nabrežju 27. Lična inicijativa gej i lezbejske infrastrukture se na taj način sve više širi.

20. juna se održava treća parada gej i lezbejskog ponosa pod geslom "Mi drugačiji, vi ravnopravni", koju organizuju *Magnus, LL, Roza klub, Legebitra, Out in Slovenija i Libero*. Parada počinje u parku Tivoli, učesnice i učesnici posle toga obilaze oko zgrade Parlamenta i pozivaju da iz nje izađe predsednik DS-a Borut Pahor.

Sledi program na Kongresnom trgu, sa govornicama i govornicima Vlastom Jalušić iz Mirovnog instituta, Danicom Simšić, ljubljanskom gradonačelnicom, Natašom Sukič, predstavnicom gej i lezbejskih organizacija, kao i drugima. U kulturnom delu programa sledi duo *Murat&Jose, Salome, Nuša Derenda, Sestre, Bobnars United, DJ Kesma i Rene*. Učešće na paradi javno je najavio i *Forum za levicu*. Zabava se nastavlja u Metelkovoju.

15. jula je u vladinu proceduru uveden novi, promenjeni Predlog Zakona o partnerskoj zajednici. Predlog ovog zakona, koji uključuje jednaka prava i dužnosti kao kod heteroseksualnih partnera, osim usvajanja dece, sastavila je nova radna grupa koju je imenovao ministar za rad, porodicu i socijalna pitanja Vlado Dimovski, odnosno državna sekretarka Alenka Kovšca, a u kojoj su učestvovali i LL (Tatjana Greif), *Magnus* (Miran Šolinc), *Roza klub* (Suzana Tratnik) i *Legebitra* (Miha Lobnik).

Kongregacija za doktrinu vere, kojom predsedava kardinal Jozef Racioner, šalje krajem jula svim katoličkim opštinama sveta, kao i medijima dokument "Razmišljanje u vezi sa nacrtom pravnog priznanja partnerstva između homoseksualnih osoba". U njemu se partnerske veze osoba istog pola označavaju kao protivprirodne, nemoralne, socijalno nekorisne, opasne za društveno uređenje i osnovne vrednosti društva, šta više, dodeljuje im se status anomalije i zla. Pored toga, od političara traži da u svojim državama glasaju protiv pravnog priznanja parova istog pola. Na ovaj dokument sa pismom za javnost "Pravno uređenje partnerstva istog pola ne ugrožava društvo" reaguje DIH - Društvo za integraciju homoseksualnosti, LL i Magnus. Aktivisti Mitja Blažič i Viki Kern, zbog dokumenta, protestno napuštaju Katoličku crkvu.

Izdavačka kuća *Škuc-Lambda* izdaje knjigu "O lažima, tajnama i tišini" Adriane Rič, "Pogođena životom" Keti Watson, "U svom dvorištu" Suzane Tratnik, "Banalije" Brane Mozetiča, "Plavi pepeo" Žan Pola Dauousta i "Zabrinuti roditelji" Žerarda Reveja.

Izdavačka kuća *Škuc-Vizibilija* izdaje "Hladan znoj" Sare Lubej i zbirku intervjuja Varje Velikonje

"Kada se probudimo mrtve: revizija kao način pisanja".

Od 30. novembra do 7. decembra održava se 19. festival gej i lezbejskog filma, sa filmovima "Na početku", "Ko se boji Džerija Springera", "Ali bila sam devojka", "Njegov brat", "Aimee&Jaguar", "Gorke suze Petre von Kant", "Godina sa trinaest meseci", "Moj istinit život u Ruanu", "Moja mama voli žene", "Venerini momci", "Ajnštajn seksologije", "Vojska sline", "Blue Gate Crossing". Organizator festivala je Škuc, a u radnom timu učestvuju Brane Mozetič, Miran Šolinc, Igor Španjol, Suzana Tratnik i Vesna Vravnik.

Brane Mozetič prima za zbirku pesama "Banalije" Jenkovu nagradu za najbolju zbirku pesama, koju svake druge godine dodeljuje Društvo slovenačkih pisaca.

U decembru izlazi dvobroj 19/20 revije *Lesbo*, u celosti posvećen temi registrovanog partnerstva za gejeve i lezbejke. Broj donosi predlog zakona o partnerskoj zajednici, analizu evropskog zakonodavstva na području istopolnih partnerskih zajednica i rezultate ankete o registrovanom partnerstvu, koju je LL sprovela u zimu 2003. na gej i lezbejskoj sceni u Ljubljani. Anketa pokazuje da bi se za registraciju partnerstva odlučilo 77% anketiranih.

2004.

U lezbejskom klubu *Monokl* održavaju se razgovori "Gej roditelji", "Reproduktivna prava žena" i "Polno prenosive bolesti kod gejeva i lezbejki", "Informiranje i psihosocijalno savetovanje gejeva i lezbejki", izložba Ane Kanc "My Pride", kao i dokumentarna fotografska izložba "Balkanski kraljevi prerusavanja", autorki/a Nade Žgank, Del LaGrace Volcano i Istoka Dimca. U martu se nastavlja saradnja sa festivalom Rdeće zore V.

U gej klubu *Tiffany* se održava izložba "Aktivizam u Srbiji", predstavljanjem istorije srpskog gej pokreta i izabranih umetničkih dela pod naslovom "Pederi iz Srbije Sloveniji".

8. januara LL održava konferenciju za štampu, gde zajedno sa Alenkom Kovšca, državnim sekretarom u Ministarstvu za rad, porodicu i socijalna pitanja, najavljuje, da će Zakon o partnerskoj zajednici biti u Parlamentu već u februaru. Uprkos optimizmu izražena je bojazan zbog vladajuće Slovenačke narodne stranke (SLS), koja se sa postojećim predlogom zakona ne slaže; SLS treba u narednim danima da pripremi predlog ovog zakona.

9. januara SLS odgovara, da je njihov zahtev prema koalicijskom usklađivanju "iskren i pažljivo razmotren, jer su želeli da izbegnu gnevne i neplodne političare koji luduju sa mogućim referendumima, a koji obično slede kod površno i brzopleto donetih zakona". SLS ne može da prihvati da Zakon o istopolnim vezama izjednači zakonsku vezu žene i muškarca sa vezom dveju istopolnih osoba.

19. januara aktivistkinje LL unose – u očekivanju predstojeće parlamentarne rasprave o registrovanom partnerstvu – u Republički Parlament 110 primeraka revije *Lesbo*: 90 primeraka za poslanike i poslanice Državnog saveta, a ostalo za razne parlamentarne službe i biblioteku. *Lesbo* je u Parlamentu razgrađen.

20. januara vladajuća SLS dopisuje primedbe na predlog Zakona o partnerskoj zajednici, koje šalje koalicijskim partnerima i Ministarstvu za rad, produkciju i socijalna pitanja, ali ne i javnosti.

Ipak stanovišta su poznata: SLS misli da predlog Zakona podstiče istopolna partnerstva, pa na taj način utiče na generacijsku sliku slovenačkog naroda. Misle da sklapanje istopolnog partnerstva nije ljudsko pravo.

21. januara se oglašavaju LL, *Magnus*, *Roza Klub*, *Društvo prijatelja Legebitre i DIH – Društvo za integraciju homoseksualnosti* i u "Pozivu na odgovornost" obaveštavaju javnost da se SLS opredelila protiv postojećeg predloga Zakona o partnerskoj zajednici, a time podstakla nastavak diskriminacije istopolno usmerenih.

23. januara SLS odgovara da su napadi na stranku nekonstruktivni i da "im je žao, da određene organizacije, među koje se ubraja i Škuc-LL, žele da neprestanim napadima i optužbama kao i napadima na aktivnosti SLS preko medija otežavaju i komplikuju postupak promene zakonodavstva o istopolnom partnerstvu".

27. januara gej i lezbejske organizacije nose u sedište stranke SLS poklon, korpu koromača, biljke koju je katolička crkva koristila prilikom spaljivanja homoseksualaca na lomači. Mediji su jednoglasno pretvorili homo parodiju sa narodnim nošnjama u afirmativno narodotvorno delovanje, rečima da su "gej i lezbejske organizacije želele upozoriti na dejstvo, da su takođe istopolno usmereni *pravi Slovenci*", istovremeno zamagljujući sadržinu ironičnog obaveštenja – upozorenja na homofobičan stav SLS i sve veću fašizaciju slovenačkog društva. Samo je ljubljanski Radio Študent upozorio na držanje ostalih medija, koji su homo protest instrumentalizovali za utvrđivanje nacionalšovinističkog govora, koji sve više postaje stav većine.

U Mariboru se pod okriljem Omladinskog kulturnog centra osniva organizacija za istopolno usmerenu omladinu *Lingsium*.

Od februara klubovi *Monokl* i *Tiffany*, koji su pod okriljem Škuc sekcija Magnus i LL-a, počeli su da uvode stroži režim prilikom izdavanja klubskih kartica. Promeni politike ulaska u klubove kumovao je pre svega povećan stepen nasilja nad gejevima i lezbejkama, posetiocima i posetiteljicama klubova *Tiffany* i *Monokl*, koja se povećala sa njihovom popularnošću.

1. marta se privremeno - neformalno zbog dugogodišnjeg pritiska grupe stanara i stanarki Kersnikove ulice, ali formalno zbog manjkavosti dozvole za rad šanka, koja dozvoljava točenje pića samo do ponoći - zatvorio ljubljanski klub *K4*, a sa njim posle 15 godina i nedeljne gej/lezbejske večeri. Klub se ponovo otvara krajem marta.

7. marta se zbog zatvaranja *K4* organizuje večer za gejeve i lezbejke u ljubljanskom *Klubu Global*. Pokretač je Renato Volker. Skupilo se oko 150 ljudi, a večeri se nastavljaju i nadalje.

22. marta gej i lezbejske organizacije, koje su uključene u pripremu predloga Zakona o partnerskim zajednicama, sazivaju konferenciju za štampu i obaveštavaju javnost o ponovnoj blokadi predloga Zakona o partnerskim zajednicama, ovoga puta od strane četiri vladajuće stranke, LDS-a, ZLSD-a, SLS-a i Desusa, čiji predsednici nisu izrazili saglasnost za predlog zakona, koji je potreban za pokretanje zakonodavnog postupka. Javno su pozvali predsednike

četiri koalicijske stranke Antona Ropa, Boruta Pahora, Janeza Podobnika i Antona Rausa, da ispunе svoju dužnost kao izabrani predstavnici svih državljana i državljanke.

Prevela sa slovenačkog: Jasmina P.

Izvor: 20 godina gej i lezbejskog pokreta, Društvo ŠKUC, 2004.

Suzana Tratnik
20. GODINA GEJ I LEZBEJSKOG
POKRETA U SLOVENIJI

GRUPA ZA ISTOPOLNO USMERENU
OMLADINU LINGSIUM, MARIBOR,
SLOVENIJA

LIČNO I KOLEKTIVNO

Istorija mog ličnog angažovanja na području lezbejskih i gej prava i kulture nije jednaka "zvaničnoj" istoriji pokreta, čiji je početak bio 1984. godine. Ja sam se priključila pokretu 1986. godine - i to u Ženevi, gde sam prvi put u životu prisustvovala međunarodnoj lezbejskoj konferenciji. Tako sam faktički postala aktivistkinja u inostranstvu, a pre toga sam saradivala individualno ne znajući da je učestvovanje i rad na kolektivnom nivou i te kako značajan. Od kada smo 1987. godine osnovale lezbejsku organizaciju i od kada sam učestvovala u mnogim inicijativama, projektima, logorovanjima, susretima, publikacijama sa područja GLBT kulture, izgubila sam osećaj za "istorijske promene". Zato, na pitanje, šta se promenilo u periodu od početka pokreta do danas, često nemam odgovor. Možda je to posledica, prevelike prisutnosti. Tako ponekad ne vidim velika pomeranja na području GLBT infrastrukture. Često pomešam godišnjice događaja. Nekada ne raspoznajem, da li se situacija za lezbejke i gejeve popravila - u nekom određenom smislu. Ne raspoznajem više, jer mi je u vreme aktivnog učestvovanja u pokretu pala tolerancija prema netrpeljivom ponašanju većine prema homoseksualnoj manjini. Konačno smo došli do nijansi uskraćivanja ljudskih prava gejeva i lezbejki. Da li možda zvuči apsurdno govoriti o tome da lezbejke, gejevi, biseksualci, transseksualci imaju ljudska prava?

U poslednjih dvadeset godina mnogo je učinjeno zbog tog apsurdna.

Izvor: 20 let gejevskog in lezbičnega gibanja, 2004.

Prevela sa slovenačkog: Jasmina P.

Grupa za istopolno usmerenu omladinu Lingsium radi pod okriljem Omladinskog kulturnog centra (MKC) Maribor. To je jedino udruženje u Mariboru kome je svrha da informacijama, literaturom, druženjem i savetima, pomogne adolescentima i mladima kada sebi postavljaju pitanja kod otkrivanja i prihvatanja sopstvenog istopolnog, i šire, polnog identiteta. Mladi su kod otkrivanja i prihvatanja sopstvenog polnog identiteta (još) naročito osetljivi.

Početak 2001. u MKC-u (na inicijativu gospođice Petre Kolmančič) bio je osnovan *Kutak za istopolno usmerene mlade*. Tad smo počeli sa prikupljanjem info materijala, namenjenog mladima koji su svoju orijentaciju već otkrili i onima koji još imaju pitanja i nedoumice oko nje.

Sve je to na kraju konačno dovelo i do toga, da se početkom 2004. godine po prvi put u dvadesetogodišnjem aktivizmu u Sloveniji, u Mariboru, okupila grupa mladih, koja je bila spremna da aktivno radi na području problematike istopolno usmerene omladine.

Grupa Lingsium otvorena je za sve koji su na bilo koji način spremni na saradnju i pomoć pri koncipiranju, pripremi i realizaciji pomenutih aktivnosti.

Članice i članovi grupe su svesni, kako otkrivanje i prihvatanje istopolne orijentacije neretko izaziva krizu, komunikacijski jaz, kako kod roditelja, porodice, školskih drugova ili prijatelja, tako i kod samih istopolno orijentisanih. Zbog toga ćemo mlade informisati i podržati u traženju mogućih izlaza iz teške situacije.

Tokom 2004. godine smo već realizovali literarno-muzičke nastupe, debatne večeri i tematske razgovore, okrugle stolove i izložbe; štampanje vesti.

Rad grupe i obaveštenja možete pratiti na adresi www.lingsium.org

Posetite nas!

2. julij 2004
lezbijke in geji elimo lep dan

VESTI IZ BOSNE I HERCEGOVINE

maj 2003.

Zakon o ravnopravnosti spolova

Sarajevo: Parlamentarna skupština Bosne i Hercegovine je na državnom nivou usvojila Zakon o ravnopravnosti spolova. Član 2 ovog zakona navodi zabranu diskriminacije na osnovu spola i spolne orijentacije, čineći takvu diskriminaciju zakonom kažnjivu.

septembar 2003.

Implementacija Zakona o ravnopravnosti spolova

Sarajevo: Ministar BiH za ljudska prava i izbjeglice, Mirsad Kebo i Moises Venancio, UNDP Resident Representative, su potpisali UNDP-ov projekat implementacije Zakona o ravnopravnosti spolova u Bosni i Hercegovini – Razvoj kapaciteta i partnerstva između Vlada i civilnog društva za spolnu ravnopravnost. Ovaj projekat će trajati dvije godine i finansiran je od strane Vlade Japana, UNDP-a i UNICEF-a.

Bosna 14. septembar mijenja ruho

Sarajevo: Septembra 2002. je započeta inicijativa za formiranje LGBTI organizacije u BiH kao i njeno djelovanje šrom držve kroz već postojeću organizaciju Bosna 14. septembar. Upravni odbor Bosna 14. septembar je donio odluku o mijenjanju imena i registrowanju nove organizacije koja će se izričito zalagati za ljudska prava LGBTIQ zajednice i promicanje i zaštitu queer kulture i identiteta.

februar 2004.

www.queer.ba: Stranice LGBTIQ zajednice u Bosni i Hercegovini

Sarajevo: Početkom februara je počeo sa radom sajt LGBTIQ zajednice u Bosni i Hercegovini. Stranice su informativnog i edukativnog sadržaja i interaktivnog tipa. Pozivimo sve zainteresovane osobe da nas posjete i da nam se jave ako su utvorene za saradnju sa nama.

Registrowana je prva LGBTIQ organizacija u Bosni i Hercegovini

Sarajevo: 26. februara je formalno registrowana prva LGBTIQ organizacija na državnom nivou BiH-a. Udruženje Q za promicanje i zaštitu kulture, identiteta i ljudskih prava queer osoba je posvećeno zaštiti ljudskih prava spolnih i rodnih manjina, odnosno

LGBTIQ osoba (lezbejki, gej muškaraca, biseksualnih, transrodnih, transeksualnih, interseksualnih i queer osoba), te jačanju javne svijesti po pitanju queer identiteta i kulture i sveobuhvatnom uklanjanju diskriminacije i nejednakosti na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i izražavanja te (inter)spolnih karakteristika svih građana i građanki Bosne i Hercegovine.

Održan je III regionalni LGBTI sastanak

Sarajevo: 28. februara u Sarajevu je održan III regionalni LGBTI sastanak. Sastanku su prisutvovali/e aktivisti/kinje iz LGBT organizacija iz Hrvatske, Srbije i Crne Gore, Makedonije i Kosova.

maj 2004.

Održan je prvi nacionalni LGBTIQ sastanak

Sarajevo: Početkom maja je u Sarajevu održan prvi nacionalni LGBTIQ sastanak. Učesnici i učesnice su bili/e reprezentativci/ke Udruženja Q iz Sarajeva kao i osobe iz Banja Luke, Tuzle, Travnik i Šamca. Saradnja na nacionalnom nivou BiH-a će voditi ka boljoj koordinaciji LGBTIQ inicijativa i projekata u budućnosti na cijelom području Bosne i Hercegovine. Također, održan je informativni sastanak sa organizacijom COC iz Holandije.

Nacrt Porodičnog zakona

Sarajevo: Federalni porodični zakon nalazi se pred parlamentarnom procedurom i očekuje se njegovo skoro usvajanje. Nacrt ovog zakona je regulativa koja bi trebalo da se pozabavi pitanjima istospolnih zajednica, no u sadašnjem tekstu ovog zakona nema ni riječi o istopolnim zajednicama, kao ni drugih tema koje se tiču seksualnih manjina, kao što su regulisanje promjene pola i slično. Osoblje Ministarstva za ljudska prava i izbjeglice je izjavilo da odredbe o istopolnim zajednicama, kao i ostale tačke koje se tiču spolnih i rodnih manjina će biti dio zakonske regulative BiH u budućnosti. Da li će se ova područja riješiti donošenjem posebnog zakona, ili u vidu amandmana na postojeće, još se ne zna. Ministarstvo za ljudska prava i izbjeglice vidi ljudska prava spolnih i rodnih manjina kao područje koje se tiče samo određenog broja stanovnika Bosne i Hercegovine, tako da će odredbe porodičnih zakona u prvome krugu biti samo one koje se tiču svih, ili tačnije većine građana i građanki ove zemlje.

novembar 2004.

Sarajevo: Udruženje Q je 4. novembra otvorilo svoju kancelariju u Sarajevu.

Priredila: Svetlana Đurković

QUEER MREŽA JUGOISTOČNE EVROPE LGBTIQ AKTIVISTA/KINJA IZ BIVŠE JUGOSLAVIJE

SEE Q mreža je regionalna mreža LGBTIQ aktivista/kinja i predstavnika/ca 20 LGBT organizacija iz Slovenije, Hrvatske, Bosne i Hercegovine, Srbije i Crne Gore, Kosova/e i Makedonije.

SEE Q mreža je osnovana u septembru 2003. godine. Ona se, udruženim snagama, bavi promovisanjem i zaštitom ljudskih prava LGBTIQ populacije, kao i sprečavanjem diskriminacije i nasilja na osnovu seksualne orijentacije, rodnog identiteta i izražavanja i (inter) polnih karakteristika, kako na regionalnom, tako i na međunarodnom nivou.

SEE Q mreža želi da stvori jaku mrežu LGBTIQ aktivista/kinja i organizacija koji/e bi saradivali/e na projektima od međusobne koristi i interesa, što bi moglo rezultirati regionalnim LGBTIQ pokretom koji bi – lokalno i globalno – politički, kulturno i profesionalno zastupao ljudska prava LGBTIQ osoba u javnosti i društvu.

SEE Q mreža je otvorena za saradnju i razmenu profesionalnih iskustava s drugim LGBTIQ udruženjima i udruženjima koja se bave ljudskim pravima, kao i sličnim mrežama i inicijativama u regiji i svetu.

SEE Q PROJEKTI

Trenutno SEE Q mreža radi na regionalnom projektu LGBTI lobiranja, zagovaranja i regulative javnog mnjenja (public policy). Ovo je prvi LGBTI regionalni projekat koji obuhvata regionalnu koordinaciju i ishodišta javnoga delovanja. Projekat ima za cilj profesionalno obučavanje i edukovanje LGBTIQ aktivista/kinja, ojačavanje i proširivanje SEE Q mreže kako bi se uspešno lobirala i zagovarala promena aktuelnog stanja u državnim i međunarodnim pravnim sistemima u prilog neophodnog poštovanja svih ljudskih prava LGBTIQ populacije koja garantiraju i promovišu međunarodni standardi u pogledu (ne samo) seksualne orijentacije, rodnog identiteta i izražavanja, te (inter) polnih karakteristika.

SASTANCI SEE Q MREŽE:

2003.

- Božava, Dugi otok (Hrvatska), 03.09.
- Skopje (Makedonija), 29.11.

2004.

- Sarajevo (Bosna i Hercegovina), 28.02.
- Rijeka/Opatija (Hrvatska), 29.-30.05.

- Skopje (Makedonija), 8.-10.10.
- Ljubljana (Slovenija), 17.-19.12.

SEE Q mreža:

Udruženje Q (Sarajevo, Bosna i Hercegovina),
Iskorak (Zagreb, Hrvatska),
Kontra (Zagreb, Hrvatska),
LORI (Rijeka, Hrvatska)
Ženska soba (Zagreb, Hrvatska),
Elysium and Sappho (Priština, Kosovo/a),
Centar za građanska i ljudska prava (Skopje, Makedonija),
EGAL (Skopje, Makedonija),
MASSO (Skopje, Makedonija),
Legebitra (Ljubljana, Slovenija),
Magnus (Ljubljana, Slovenija),
Škuc LL (Ljubljana, Slovenija),
DIH (Ljubljana, Slovenija)
Centar za produkciju jednakosti (Novi Sad, Srbija i Crna Gora)
Gayten LGBT (Beograd, Srbija i Crna Gora),
Deve (Beograd, Srbija i Crna Gora),
Labris (Beograd, Srbija i Crna Gora),
Lambda (Niš, Srbija i Crna Gora),
SPY (Beograd, Srbija i Crna Gora),
Queeria (Beograd, Srbija i Crna Gora).

Kontakti:

Web: www.queer.ba/seeq.htm

www.cgcp.org.mk/seeq.asp

www.gaykosova.org/rrjetiSEEQ.htm

E-mail: SEEQmreza@yahoo.com

Z D R A V L J E

Natasha A. S.

INTERSEX KOJI POL?

Devojčica ili dečak?
Ni devojčica ni dečak!
Jedno na 2000 novorođene dece!

Medicinska terminologija koristi **interseks** da označi svako odstupanje od dva dominantno zastupljena pola, ženskog i muškog.

Interseks osobe su rođene sa seksualnim hromozomima¹, spoljnim genitalijama ili unutrašnjim reproduktivnim sistemom koji nije isključivo muški, odnosno ženski.

Takođe, interseks se odnosi na seriju različitih stanja u kojima se genetski pol (hromozomi) i fenotipski pol (prezentacija genitalija) jedne osobe ne podudaraju. Jedno na 2000 novorođene dece su vidljivo interseksualne osobe, a kod određenog broja osoba stanje interseksa se otkriva kasnije.

Po biološkim merilima postoji:

- **genetski pol**, koji je uslovljen hromozomskom konstitucijom XX ili XY polnih hromozoma;
- **gonadni pol**, označava formiranje testisa odnosno jajnika;
- **fenotipski pol**, koji podrazumeva formirane polne kanale, spoljne genitalije i habitus² osobe.

Polna diferencijacija je komplikovan proces, međutim mogu se izdvojiti nekoliko najvažnijih faza.

Prva je oplodjenje jajne ćelije. Tada se spajaju 23 hromozoma (22 + X) koji potiču iz jajne ćelije, i 23 (22+ X ili Y) koji su poreklom iz spermatozoida. Oplodena jajna ćelija sadrži 46,XX (genetski ženski kariotip) ili 46,XY hromozoma (genetski muški kariotip).

Druga faza je formiranje organa koji su zajednički za oba pola. To su gonadalne brazde koje se vide

u petoj ili šestoj nedelji intramateričnog života i već sadrže nediferentovane germinativne ćelije od kojih će se kasnije razviti jajne ćelije ili spermatozoidi; unutrašnji kanali: do šeste - sedme nedelje fetalnog života oba pola imaju dva seta unutrašnjih kanala, Milerove (ženske) i Vulfove (muške); i konačno, spoljne genitalije su u šestoj - sedmoj nedelji ženske kod oba pola i uključuju: genitalnu kvržicu, genitalne nabore, uretralne nabore i urogenitalni otvor.

Treća faza je gonadna diferencijacija. Tada gonadalna brazda postaje testis ili jajnik. Kod muškaraca postanak testisa je rezultat stvaranja "testis determinišućeg faktora" (TDF) na osnovu informacije koja se čita sa Y hromozoma, a kod žena nema tog uticaja pa se gonadalna brazda formira u ovarijum.

Poslednja faza je diferencijacija unutrašnjih kanala i spoljnih genitalija. Ako se testisi formiraju normalno, onda Sertolijeve ćelije luče MIS (Milerovu inhibitornu supstancu) koja inhibira dalje razvijanje Milerovih kanala (materice i jajovoda). Dalje, Lejdigove ćelije testisa počinju da luče androgene. Ovi hormoni podstiču razvoj Vulfovih kanala (pasemnik, semevod, semene kesice). Za razliku od testisa, jajnici ne proizvode androgene. Zbog toga kod ženskih fetusa Vulfovi kanali nestaju. Takođe, jajnici ne proizvode MIS, pa se zato Milerovi kanali razvijaju.

Što se tiče spoljnih genitalija, s obzirom da se kod ženskih fetusa ne proizvode androgeni, one će ostati ženske: genitalna kvržica postaje klitoris, genitalna ispuščenja postaju velike usne stidnice, a genitalni nabori postaju male usne stidnice. Kod muških fetusa, fetalni androgeni iz testisa će maskulinizirati spoljne genitalije: genitalna kvržica raste u penis, a genitalna ispuščenja se spajaju i formiraju skrotum.

NEPRAVILNOSTI U POLNOJ DIFERENCIJACIJI

Do nepravilnosti može doći u svakoj od gore navedenih faza.

Genetski pol

Problemi mogu nastati kod oplodjenja, pri uspostavljanju hromozomskog statusa. Primeri su devojčice sa Tarnerovim i dečaci sa Klinefelterovim sindromom.

Tarnerov sindrom je stanje koje se javlja kod osoba koje imaju ukupno 45 hromozoma, odnosno samo jedan X. Njihov kariotip se označava kao 45,XO. Učestalost je jedno na oko 5500 živorođene dece, a često se nalaze u spontanim pobačajima. Ove osobe su malog rasta, sa kratakim vratom i niskom kosmatošću na vratu, sa razmaknutim dojčkama. Često imaju urođene deformitete urinarnog sistema i kardiovaskularnog sistema. Imaju tipične ženske spoljne genitalije, ali ne poseduju jajnike, pa ni uticaj estrogena na razvoj dojki i pojavu menstruacije.

¹ X i Y hromozom
² ponašanje, izgled

Klinefelterov sindrom izaziva prisustvo kariotipa 47,XXY. Javlja se kada oplođena jajna ćelija dobije jedan polni hromozom više od jednog biološkog roditelja usled nepravilne oogeneze³, odnosno spermatogeneze⁴. Ove osobe u pubertetu mogu razviti ženske dojke, imaju umanjenu produkciju androgena, male testise i penis, i umanjenu spermatogenezu. Sterilni su i sa mentalnim oštećenjem (2% osoba sa mentalnim oštećenjem imaju Klinefelterov sindrom, a čak je 10% sterilnih). Javlja se kod jednog na 1000 novorođene dece.

Može se javiti trizomija X, tj 47,XXX, ili poremećaj tipa 47,XYY (ovo je fertilna osoba), itd. Ovo su najčešći opisani poremećaji kod živorođene dece. Mogu se javiti i drugi, ali oni su najčešće inkompatibilni sa životom, pa se završavaju spontanom pobačajima.

45,XO/46,XY mozaicizam. Osobe rođene sa 45,XO/46,XY mozaicizmom mogu da ispolje ženske, muške ili ambivalentne genitalije na rođenju. Ako se ispolje kao muškarci, onda imaju uobičajenu mušku seksualnu diferencijaciju. Ako se ispolje kao žene, onda su im osobine nalik na osobe sa Turnerovim sindromom.

Mozaicizam je prisustvo dva ili više seta hromozoma kod jedne osobe. U toku deoba ćelija u stadijumu zigota može doći do nerazdvajanja hromozoma, naročito polnih hromozoma, što se ispoljava u osobi koja će imati dve do tri ćelijske linije u svom organizmu. Ovo se uglavnom odnosi na polne hromozome, jer kod neodvajanja autozomnih plod ne preživi do rođenja. Najčešći mozaicizam sa Y hromozomom je 45,XO/46,XY.

Jedan od mozaika je **himerizam 46,XX/46,XY**, ali nisu u pitanju nerazdvojeni hromozomi, nego su se dve jajne ćelije oplodile sa dva spermatozoida. Jedan spermatozoid je nosio X hromozom, drugi Y i nastala su dva zigota, koja su zajedno počela da obrazuju jedan organizam i zato je osoba **himera** jer ima dve ćelijske linije – 46,XX i 46,XY.

Gonadni pol

Nepravilnost može nastati kad bazična gonada nema sposobnost diferencijacije u jajnik ili testis. Nemogućnost diferencijacije u testis može biti posledica odsustva ili deficijencije gena na Y hromozomu koji pružaju informacije za sintezu TDF. Testisi mogu u određenim slučajevima da započnu razvoj, ali se u jednom trenutku razvoj zaustavlja. Nedostaje ili je umanjena sinteza i uticaj MIS-a i androgena. Konačno, fiziološki nestanak germinativnih ćelija koji se povezuje sa razvojem jajnika u fetusu je mnogo brži u Turnerovom sindromu, tako da ove bebe na rođenju imaju gonadalne trake umesto jajnika.

³ proces stvaranja jajnih ćelija u jajnicima

⁴ proces stvaranja spermatozoida u testisima

Razvoj Milerovih i Vulfovih kanala

MIS sekrecija, kombinovana sa odsustvom androgena ili nemogućnošću odgovora na androgene mogu rezultirati fetusom koji ne poseduje ni muške ni ženske unutrašnje kanalne strukture. S druge strane, odsustvo MIS-a uz androgenu sekreciju daje stanje prisustva i muških i ženskih kanala u različitim odnosima.

Spoljne genitalije

Novorođenčad sa različitim stanjima sindroma seksualne diferencijacije mogu posedovati tipične ženske spoljne genitalije, ambivalentne i tipične muške genitalije, ali sa veoma malim penisom (mikropenisom). Tipične ženske spoljne genitalije se razvijaju u okviru kariotipa 46,XY kod interekspualnih osoba kada genitalna kvržica, genitalna ispupčenja i genitalni nabori ili nisu izloženi, ili su nesposobni da reaguju na muške polne hormone. Rezultat je nemogućnost maskulinizacije spoljnih genitalnih struktura. U takvim slučajevima, genitalna kvržica se razvija u klitoris, genitalna ispupčenja u spoljne usne, a genitalni nabori u male usne stidnice. Ambivalentne spoljne genitalije kod ženske dece se razvijaju kada su spoljne genitalne strukture izložene većem od fiziološkog nivoa muških polnih hormona (maskularizovane žene) ili kod muške dece kada je niži nivo muških hormona (nemaskularizovani muškarci). Zato se kod ovih osoba spoljne genitalije razvijaju u pravcu koji nije ni prema muškom ni prema ženskom polu, već nešto između. Na primer, osoba sa ambivalentnim spoljnim genitalijama poseduje strukturu veličine koja se kreće od većeg klitorisa do malog penisa. Dalje, ove osobe mogu imati strukture koje su parcijalno fuzirane usne ili razdvojen skrotum. Konačno, osobe sa ambivalentnim spoljnim genitalijama često imaju mokraćni otvor koji nije na vrhu falusa nego na nekom drugom mestu na falusu ili dalje od njega (hipospadija). Bebe rođene sa penisom mnogo manjim od uobičajene veličine (mikropenis) imaju tipičnu prezentaciju spoljnih genitalija, mokraćni otvor je lokalizovan na vrhu falusa, a skrotum je kompletno spojen. Ali, veličina falusa je bliža veličini klitorisa nego penisa.

SPECIFIČNI SINDROMI POLNE DIFERENCIJACIJE

Sindrom neosetljivosti na androgene

Androgen Insensitivity Syndrome (AIS) javlja se kada se kod osobe razvijaju mutirani androgeni receptori na tkivima koji nemaju sposobnost da reaguju na te hormone. Javlja se kod jednog na 13000 novorođene dece. Postoje dve forme, kompletni AIS i parcijalni AIS.

Kompletni AIS se javlja kod 46,XY osoba. One imaju tipičnu žensku prezentaciju spoljnih genitalija

usled potpune nemogućnosti odgovora na androgene. Takođe, ove osobe razvijaju i tipične dojke i ženski tip stidne dlakavosti u pubertetu, ali nemaju menstruaciju. Poseduju funkcionalne testise koji su smešteni u abdomenu, ali ne razvijaju se ni Vulfovi kanali (nema odgovora na androgene), a ni Milerovi (jer testisi sintetišu MIS). Testisi se hirurški otklanjaju jer često mogu da razviju kancer.

Parcijalni AIS se takođe javlja kod 46,XY individua. Ove osobe imaju ambivalentne genitalije usled parcijalne nemogućnosti odgovora na androgene. Genitalna kvržica je veća od klitoris, ali manja od penisa, parcijalno fuzirane usmine/skrotum mogu biti prisutni, testisi su često nespušteni, prisutna je hipospadija⁵. Vulfovi kanali se malo razvijaju ili se uopšte ne razvijaju, a Milerovi se ne razvijaju do kraja. Ove osobe u pubertetu razvijaju ženske dojke i malo stidnih i pazušnih dlaka.

Gonadalna disgeneza

Kod osoba sa gonadalnom disgenezom (GD) normalan je odgovor na androgene, ali se razvijaju abnormalni testisi koji nisu sposobni da produkuju androgene. Incidenca je 1:150000. Postoji kompletna i parcijalna gonadalna disgeneza.

Kompletna gonodalna disgeneza se javlja kod 46,XY osoba i karakteriše ih razvoj abnormalnih gonada koje je trebalo originalno da se razvijaju u testise. Oni imaju ženske spoljne genitalije (jer nema androgena da bi došlo do maskularizacije), Milerove kanale (jer nema produkcije MIS-a) i regresiju Vulfovuh.

Parcijalni GD takođe se javlja kod 46,XY i odlikuje ga prisustvo parcijalnog razvoja testisa obično praćenim ambivalentnim spoljnim genitalijama na rođenju. Najčešće ove osobe imaju kombinovane Milerove i Vulfove kanale, što ukazuje na to da postoji mala ali nedovoljna produkcija androgena i MIS.

Deficijencija 5- α -reduktaze

Tokom intrauterinog razvoja, genitalna kvržica, genitalna ispučenja, i genitalni nabori maskuliniziraju kad su izloženi androgenima. Termin androgeni podrazumeva generalni termin koji obuhvata dva specifična hormona, testosteron i dihidrotestosteron (DHT). DHT je jači hormon, a stvara se iz testosterona uz pomoć enzima 5- α -reduktaze. Kada postoji deficijencija ovog enzima kod 46,XY osoba, iako se stvara testosteron, on ne može da se konvertuje u DHT koji je neophodan za maskulinizaciju spoljnih genitalija. Ove osobe imaju funkcionalne testise, Vulfove kanale, ali ženske spoljne genitalije, odnosno penis koji više liči na klitoris, i skrotum koji nije fuziran i liči na usmine. U pubertetu, testosteron

je esencijalan za razvoj sekundarnih polnih karakteristika, što obuhvata i dejstvo na spoljne genitalije. Razvija se mišićna masa tipična za muškarce, mutira glas, penis raste, ali nikad ne dostiže uobičajenu veličinu. Produkcija sperme je prisutna. Postoji zadovoljavajući nivo stidne i pazušne dlakavosti, ali vrlo malo ili nimalo dlaka na licu. Nemaju ženske dojke.

Defekti u biosintezi testosterona

Testosteron se sintetiše iz holesterola nizom različitih biohemijskih konverzija. Kod nekih osoba izvesni enzimi potrebni za ove konverzije su deficitarni, pa nema ni produkcije testosterona iako su prisutni testisi. Deficijencija može biti parcijalna i kompletna, pa se 46,XY novorođenče rađa kao žensko ili ambivalentno. Učestalost rađanja ove dece je 1:13000.

Mikropenis

Androgeni su neophodni u dve različite faze za razvoj penisa. Najpre, rano u fetalnom životu da bi se bazične genitalne strukture maskulinizovale u penis i skrotum, i kasnije u fetalnom životu da se penis uveća. Osobe sa mikropenisom imaju razvijen penis, ali je ekstremno mali. Mikropenis se javlja kod 46,XY osoba ako je nedovoljna produkcija androgena u drugoj fazi, fazi uvećavanja penisa.

Ranije su hirurzi operisali mikropenis u ženske spoljne genitalije (!), ali sada se ostavlja intaktan. Ovim osobama se u pubertetu daje testosteron da bi došlo do dalje maskulinizacije.

Defekt u tajmingu

Faze u seksualnoj determinaciji su komplikovane činjenicom da je za svaku od njih neophodan savršen tajming za normalan razvoj. Kod diferencijacije muškog pola, potrebno je da su sve faze prisutne, ali ako ipak dođe do odlaganja pojave pojedinih faza za samo par nedelja, rezultat može biti pojava ambivalentnih genitalija kod 46,XY dece.

Kongenitalna adrenalna hiperplazija kod 46,XX dece

Kod KAH-a, nivo androgena koje normalno u malim količinama sintetiše nadbubrežna žlezda, je uvećan. Oni se stvaraju uporedo sa kortizolom⁶, kao međuprodukti, a uzrok povišenja nivoa androgena je najčešće defekt u biosintezi kortizola. Kod ove dece razvijaju se ambivalentne spoljne genitalije, postoji uvećan klitoris i fuzirane usmine koje podsećaju na skrotum. Javlja se kod jednog na 13000 dece.

Reverzija pola

Reverzija pola je pojava neslaganja genotipskog

⁵ pojava da se otvor mokraćnog kanala ne nalazi na vrhu falusa, već na nekom drugom mestu na falusu ili van njega

⁶ hormon koji luči kora nadbubrežne žlezde, učestvuje u kontroli metabolizma ugljenih hidrata, proteina i masti i u drugim važnim procesima u organizmu

pola (kariotipa) sa gonadnim, odnosno fenotipskim polom.

XX muškarac je muškarac sa 46,XX kariotipom koji ima testise. U procesu formiranja spermatozoida biološkog oca ovakve osobe došlo je do prebacivanja TDF regije na X hromozom, a spermatozoid, nosilac ovakvog X hromozoma, je oplodio jajnu ćeliju. Iako poseduje TDF faktor koji omogućuje razvoj testisa, ovo će biti sterilna osoba zato što nema Y hromozom na kojem je region za spermatogenezu. Može biti u pitanju mozaicizam, pa se negde krije ćelijska linija sa XY hromozomom. Takođe, TDF regija može biti translocirana ne samo na X hromozom, već i na autozomni hromozom 15, 18 ili 5. Postoje muškarci i sa *trizomijom*⁷ X hromozoma, gde se na nekom od ovih hromozoma nalazi TDF faktor nasleđen od biološkog oca u crossing overu.

XY žena je 46,XY žena. Ona ima normalan X hromozom i Y hromozom kod kojeg je došlo do nestanka TDF regije. Nema testise, a pod uticajem X hromozoma (jedan je potreban za formiranje ovarijuma), formiraju se ovarijumi, ali jedan X hromozom ne može sam da funkcioniše i ovarijumi se pretvaraju u vezivne trake.

Pravi hermafroditi

Ponekad se reč *hermafrodit* koristi kao sinonim za interseks osobu, međutim ne mogu se sva interseks stanja definisati kroz termin hermafrodit.

Pravi hermafrodit je osoba koja sa jedne strane ima testikularno tkivo, a sa druge strane ovarijalno tkivo ili postoji mešavina - ovotestisi.

U 75% slučajeva pravi hermafroditi su hromozomske konstitucije 46,XY.

Konstitucija XX. Ako je konstitucija XX, u pitanju je genska mutacija.

Konstitucija XY. Nije do kraja poznato zašto se javlja. Ili je u pitanju himerizam, s tim što ćelijska linija nije nađena ili je u pitanju mozaicizam i osoba ima dve ćelijske linije, gde jedna nije nađena, ali ni drugi uzroci nisu isključeni. Sa jedne strane osoba ima testikularno tkivo, a sa druge ovarijalno. Postoje forme gde sa jedne strane postoji ovotestis, a sa druge strane testis, itd. Javljaju se ambivalentne genitalije. Osobe su sterilne.

PSEUDOHERMAFRODITIZAM

Muški pseudohermafroditizam

Uzrok može biti mozaicizam 45,XO i 46,XY. U toku embriogeneze došlo je do nestajanja Y hromozoma u nekoj ćeliji pa se od nje, paralelno sa normalnom, javila i abnormalna ćelijska linija.

Osoba može da ima ženske, ambivalentne, a može imati i normalne muške genitalije s obzirom da poseduje Y hromozom.

Kod muškog pseudohermafroditizma usled genskih mutacija, osobe koje imaju normalnu XY konstituciju, mogu imati izolovanu hipospadiju, perzistenciju Millerovih kanala, poremećaj razvića polnih organa udruženih sa drugim poremećajima. U pitanju su genske mutacije i to verovatno onih gena smeštenih na autozomnim hromozomima.

Testikularna feminizacija spada u muški pseudohermafroditizam, ne u reverziju pola. U pitanju je žena sa 46,XY konstitucijom koja ima testise i produkuje testosteron ali je testosteron neaktivan. Ona na X hromozomu ima gen koji bi trebalo da kodira receptor kojeg bi morao da aktivira testosteron. Pošto je njen gen na X hromozomu na dugom kraku mutirao, on ne proizvodi receptor i testosteron nije aktivan da bi mogao da od Vulfvog kanala formira semovode, kao ni spoljne genitalije. Genitalije su ženske. Milerovih kanala nema jer Sertolijeve ćelije produkuju supstancu za regresiju Milerovih kanala.

ŽENSKI PSEUDOHERMAFRODITIZAM

Adrenogenitalni sindrom se karakteriše prisustvom ovarijuma, ali ambivalentnim genitalijama. Kod ovog sindroma dolazi do mutacije gena zaduženih za sintezu enzima koji učestvuju u sintezi hormona kortizola u nadbubrežnoj žlezdi. Rezultat je neadekvatna sinteze kortizola i odsustvo ovog hormona u krvi. Zato će hipotalamus delovati na hipofizu, hipofiza sa svoje strane luči hormon koji deluje na nadbubrežne žlezde. Kortizol se ne proizvodi, već se nagomilavaju njegovi prekusori koji prelaze u androgene, a oni maskuliniziraju spoljne genitalije u ambivalentne.

Postoje i mnoga druga, retka odstupanja.

Tretman interseks osoba

Kada se dete rodi sa ambivalentnim genitalijama, interseks se identifikuje na rođenju. Tada obično tim koji se sastoji od pedijatra, endokrinologa, ginekologa, urologa, genetičara i psihologa razmatra stanje ove dece. Iako je to teško za roditelje, ne sme se definisati pol dok se ne utvrdi pravo stanje deteta i urade sva ispitivanja. Najveći problem je sa nestrpljivim roditeljima. Pitaju šta da kažu prijateljima i porodici, pa im se onda preporučuje da kažu da genitalije deteta nisu potpuno razvijene i da će možda biti potreb-

⁷ imaju tri X hromozoma, tj. 47,XXX kariotip

no nekoliko dana da se odredi pol deteta.

Kada se u kasnijem dobu deteta otkrije interseks lekari se u daljem tretmanu oslanjaju na socijalizaciju koje je dete prošlo – kao dečak ili kao devojčica.

Endokrini tretman

Cilj endokrine terapije testosteronom je pospešivanje maskulinizacije (uvećanje penisa, pojava muške kosmatosti, uvećanje mišićne mase), a supresija ženskih polnih karakteristika. Cilj terapije estrogenom je suprotan – feminizacija osobina (rast grudi, menstruacija ako je moguća).

Kod KAH-a nedostatak glukokortikoida (kortizola) izaziva mnogobrojne negativne efekte koji nisu u vezi sa seksualnim karakteristikama, kao što su hipoglikemija, bolesti u vezi sa stresom itd. Zbog toga je supstituciona terapija ovim hormonom neophodna.

Polni hormoni, iako se kritikuje njihova upotreba, ne utiču samo na polne karakteristike, već učestvuju i u drugim fiziološkim procesima u organizmu. Nedostatak estrogena izaziva preranu osteoporozu, kardiovaskularne bolesti i druge poremećaje.

Hiruški tretman

Cilj rekonstruktivne hirurgije je da "koriguje" izgled spoljnih polnih organa do što "normalnijeg" izgleda, iako su u mnogim slučajevima u pitanju zdrava tela. Kod "žena" se skraćuje uvećani klitoris uz očuvanje inervacije i pomera se na uobičajenu poziciju - skriven pri vrhu malih usana. Kasnije, najčešće pred početak seksualnog života, se eksteriorizuje vagina, pravi se otvor ka spolja, ili se čak ponekad konstruiše tzv. neovagina od raznih tkiva.

Kod "muškaraca" se ispravlja penis i pomera otvor mokraćne cevi sa mesta gde se pojavila, na vrh penisa. Rane operacije se rade u periodu od 6 meseci do jedanaeste godine.

Mnogobrojne su komplikacije ovih operacija, neke mogu biti i veoma opasne.

Ponekad je opravdana primena određenih operacija. Testisi kod AIS-a se odstranjuju jer su često podloga za razvoj karcinoma. Kod zatvorene vagine ili kompletnog nedostatka vagine, a pri normalnim menstruacijama dolazi do ozbiljnih, pa čak i fatalnih posledica ako se menstrualna krv zadržava u unutrašnjim organima.

Međutim, generalno, kozmetička hirurška operacija spoljnih genitalija je postala prilično kontroverzna jer odrasli koji su prošli tretman često se žale da su fizički, emotivno i seksualno oštećeni ovom procedurom.

Psihološko savetovanje

Možda najbolji tretman. Interseks osobe i članovi njihovih porodica bi trebalo da ozbiljno razmotre psihološko savetovanje i podršku.

Roditelji se često opredeljuju za hirurgiju koja će dete da definiše prema jednom od dva pola. To je za njih način sprečavanja sramote, tajnovitosti i izolacije kojima su izložene interseks osobe. Postojeći sociološki i medicinski ambijent ohrabruje diskriminaciju. Nije dovoljno samo sprečiti hirurške operacije. Potrebna je psihološka i sociološka podrška i otvorena iskrena komunikacija sa interseks osobama i njihovim okruženjem.

Interseks u istoriji

U starim kulturama nalaze se elementi koji obuhvataju interseks osobe. Nađene su skulpture hermafrodita poreklom iz Stare Grčke, stare nekoliko vekova pre nove ere. U indijskoj kulturi **hidžre** (*hijra*) su sebe nazivale "trećim polom" Indije i opisuju se "ni muškarcem ni ženom". Ovoj grupi ljudi su pripadale osobe rođene sa muškim genitalijama, ali sa ženskim identitetom i osobe rođene sa ambivalentnim spoljnim genitalijama (interseks osobe). Takođe, ovde su se ubrajale i osobe koje su nasilno kastrirane. Hidžre su socijalno konstruisana kategorija koja uključuje pripadnost specijalnoj kasti i učešće u religijskom kultu koje ima svoju boginju Bahuchara Mata. U Radžistanu se verovalo da hermafroditi imaju "natprirodnu moć". "Treći pol" među severnoameričkim indijanskim plemenima su bili **berdaši** (*berdache*). Kolonisti su ih opisivali kao "meke" muškarce obučene u žensku odeću i koji su obavljali ženske poslove u plemenu. Raznovrsno je tumačenje porekla i osobina berdaša.

Intersex Awareness Day, 26. oktobar, je internacionalni dan akcije usmerene ka okončavanju skrivanja i neželjenih genitalnih kozmetičkih operacija interseks dece. Ovaj dan je odabran jer su 26. oktobra 1996. godine interseks aktivisti iz *Intersex Society of North America* (noseći parolu "*Hermaphrodites With Attitude*") zajedno sa prijateljima iz *Transsexual Menace* održali prve javne interseks demonstracije u Bostonu gde je *American Academy of Pediatrics* održavalo svoju godišnju konferenciju. Akcija je rezultirala velikom medijskom pažnjom.

Izvori:

<http://www.hopkinsmedicine.org/pediatricendocrinology/interseks/sd1.html>

<http://www.interseks-awareness-day.org/>

<http://www.pbs.org/wgbh/nova/gender/spectrum.html>

<http://users.verat.net/~mcdoc/skripta/predXII.htm>

[http://www.wordiq.com/definition/Hijra_\(India\)](http://www.wordiq.com/definition/Hijra_(India))

<http://hotcakencyclopedia.com/ho.BerdacheOriginMyth.html>

Stepanović R. i sar.: Mladenović D., *Pedijatrija*, Beograd, Savremena administracija, 2001.

I D E N T I T E T

Dušica Popadić

SUSRET SA DOMAĆOM LEZBEJSKOM SCENOM – “DA LI SAM TO JA?”

Članci su proizvod dugogodišnjeg rada autorke kroz pružanje psihološke asistencije devojkama i ženama lezbejske orijentacije i edukativne programe iz oblasti različitosti za brojne ženske i mešovite nevladine organizacije. Članci izlaze u okviru psihološkog web savetovališta Labrisa.

Ogledajući se u ogledalu postojeće lezbejske scene kod nas, veliki broj devojaka i žena pokušava da realizuje sopstveni lezbejski identitet pridružujući se sceni ili ostajući po strani, bilo nevoljne da se identifikuju sa slikom iz ogledala, bilo jednostavno ne znajući kako to da učine. Sreću se sa preplitanjem više važnih dimenzija i često se nađu u njihovom vrtlogu, a sve to već u dovoljno komplikovanom društvenom kontekstu.

Nije neophodno detaljno opisivati homofobiju u našoj sredini, koliko je možda još važnije ukazati na njen uticaj na internalizovanu homofobiju - strah od sopstvene seksualne orijentacije, različite od većinske, nekada i mržnju prema sebi kao različitoj. Stoga, sigurno će se još desetina godina ponavljati pitanje da li je lezbejstvo *zdrav seksualan izbor*, jer devojke i žene koje se u jednom trenutku identifikuju kao lezbejke krče svoj put **hrabro** - grafički likom na isečak koji se iskrada iz opšte populacije koja o različitim seksualnim izborima malo govori na afirmativan način. Istovremeno, *osnovno ljudsko pravo* je umesto isečka biti legitiman - ravnopravan deo celine, što znači vidljiv kao i svako drugi, bez straha. Stoga, ogromna je stepenica koju devojka ili žena treba da savlada da bi sebi dala pravo da voli drugu ženu kao svoju ljubavnu partnerku.

Isto i posebno

Veoma je važno demistifikovati život lezbejke ili zajednički život dve ljubavne partnerke. Demistifikacija je jedna od ciljnih tema usmerenih ka opštoj, ali i unutar lezbejske javnosti, na neki način uslov ukoliko postoji autentična potreba za pronalaženjem svog mesta u celini. Neophodno je naučiti većinsku populaciju o lezbejskoj svakod-

nevnicima, kao i promeniti “poznavanje” lezbejstva putem najnegativnijih stereotipa. Za pripadnice lezbejske scene, važno je ono sa čim se sreću, a uslovljeno je kontekstom koji ima malu “propustljivost” za lezbejstvo kao običnost, razgraničiti od svega preostalog što je uobičajeno za devojke i žene ma koje seksualne orijentacije.

Za devojke, odnosno mlade žene, nije retko da teško odvajaju *uobičajene adolescentne “muke”* koje se uopšteno tiču odrastanja i postepenog prikupljanja životnog iskustva od specifičnosti lezbejske svakodnevnice. Primer može biti situacija kada devojke sve nastale probleme u odnosu sa roditeljima pripisuju isključivo njihovoj sumnjičavosti ili saznanju da su lezbejke, dok celinu zapravo čini i prethodni odnos sa roditeljima, kao i uobičajeni adolescentni proces odvajanja u kojem učestvuju i roditelji i deca gde je za očekivati da teško odustaju od obrazaca po kojima su se odvijali dotadašnji odnosi (roditelji nekad sporije uviđaju da im deca postaju mlade žene sa sopstvenim potrebama i taktikama rešavanja istih, dok “deca” hitaju kroz proces individuacije krupnim, pokadkad nerealno ambicioznim koracima – u ovoj interakciji često dolazi do nesklada u tempu razdvajanja i poštovanju uzajamnih autonomija). Jasno je da i prethodni odnos sa roditeljima i proces odvajanja od roditelja čine istost kroz koju mladi prolaze bez obzira na seksualnu orijentaciju. Posebnost čine prepreke sa kojima se sreću devojke lezbejske orijentacije, a tiču se najčešće suda koji roditelji iskazuju prema ovoj orijentaciji i s tim u vezi eventualno preduzetim koracima u vidu specifičnih zabrana, kazni i sl.

Za žene, nešto starije, takođe, ostaje često dilema da li se u svakodnevnici zaista sreću sa specifičnostima lezbejske svakodnevnice ili je, u stvari, npr. *oblast građenja partnerskih odnosa* - inače složena nepoznanica svima bez obzira na seksualnu orijentaciju. Učiniti prostor u kojem će se vaš partnerski odnos odvijati bezbedno, često se postiže dovijanjem, građenjem “mikrosredine” u kojoj ste za izvestan broj osoba otvoreni da je reč o ženskom ljubavnom odnosu, dok su sfere kao što su npr. primarna porodica ili posao, često “zaštićeni” od te informacije. Naravno, to je umnogome opravdano obzirom da svako obelodanjivanje lezbejske seksualne orijentacije vrši neumitnu promenu, ali čuvanje ove informacije u tajnosti takođe ima za posledicu da stepen nelagodnosti žene nose kao integrisani deo sebe (izuzetno teško odustaju od istog). Teško je ovaj mikroplan proširiti i zaista živeti ono poznato načelo “lično je političko”. U razgraničenju opšteg i posebnog, u ovom slučaju opšte bi bilo učenje na polju veština komunikacije/pregovaranja u partnerskim odnosima, izlaženja na kraj sa kriznim situacijama i sl. što najčešće manjka o ma kojoj da se seksualnoj orijentaciji radi.

Seksualizacija kao jedan lajt motiv ovog vida različitosti nekada se može učiniti logična, jer naizgled terminološki objašnjava sam naziv "seksualne različitosti". Međutim, ovo jeste medalja sa više strana, jer seksualizacija viđena iz prve ruke često podržava negativne stereotipe o lezbejkama, kako kod većinske populacije, tako i kod samih lezbejki. Imperativ da se lezbejski identitet često vrednuje upravo ostvarenim seksualnim kontaktima/vezama i pritisak usled kojeg je teško prozboriti "ne, ja do sada nisam imala odnose (često ni sa devojkama ni muškarcima)", neizbežno podseća na jedan od kriterijuma "merjenja uspešnosti" u heteroseksualnom svetu od kojeg često hoćemo da se ogradimo i proglasimo da je ženska kultura drugačija i pravi iskorak iz već toliko puta spominjanog patrijarhata. Ovaj neretko viđen imperativ nekada rezultuje da (mlade) žene pribegavaju različitim objašnjenjima kao što je prethodna navodna heteroseksualnost ili se čuje blede "da, imala sam neke veze i ranije", ne objašnjavajući dalje. U svakom slučaju, može se zamisliti stepen nelagodnosti i kako to utiče na samopouzdanje.

I na kraju, u sagledavanju "istog i posebnog", ne može se mimoći činjenica da se između ljubavnih partnerki može pojaviti i *problem nasilja u partnerskom odnosu*. Isti fenomen internalizovane homofobije predstavlja samo jedan činilac koji može uzrokovati zlostavljanje. Ovaj problem je jedna od tabu tema, obzirom da se nerado prepoznaje kao sličnost sa hetero odnosima i takođe stavlja pod lupu aksiom koji žene koje vole žene neretko ističu, a to je da su "ženske veze drugačije".

Moje mesto na kontinuumu

Devojke i žene lezbejske orijentacije često prelaze putanju od ekskluzivnosti koja autentično pripada ovoj svakodnevici (nekada stvarajući geto u kojem konačno imaju mogućnost identifikacije u sličnostima) do utapanja u većinske navike i životni stil većine. Na kom mestu na ovom kontinuumu će se devojke i žene naći, umnogome zavisi od predistorije koju nose, snalaženja na postojećoj lezbejskoj sceni, kao i, nekada presudno važne, internalizovane homofobije. *One prolaze kroz ozbiljne i duboke dileme u traganju za svojim najbezbednijim modalitetom*. Različiti su vidovi snalaženja:

1. *Ulaženje i izlaženje iz geta u pokušaju da se objedine svetovi* (većinski i seksualno različit) bilo zato što još nikome niste ispričali da se zaljubljujete u žene ili što idealistički želite da je ovaj spoj svetova moguć.

2. *Bitisanje gotovo isključivo u getu* koji obezbeđuje potrebnu zaštićenost i dobronamernu

javnost s kojom se jednostavnije funkcionišu obzirom da suštinski deo sebe ne moraš da tajiš. U getu se mogu naći minimalno dve grupe: a) aktivistkinje kojima često tzv. "politička korektnost" diktira boravak u getu i tu ostvaruju maksimum svih svojih identiteta, ličnih i profesionalnih; b) druge koje ni po koju cenu ne žele nikakvo lezbejsko ili feminističko političko angažovanje, već scenu vide u funkciji upoznavanja drugih žena. Geto, kao jedan od svojih ishoda, ima to što onaj drugi "stvarni svet" postaje dalek (nekad i pojačano zastrašujuć) i geto jedan od svojih aspekata – virtuelnost, proglašava za stvarnost.

3. *Gravitiranje ka hetero svetu ili trajno povlačenje u sebe* zato što:

a) lezbejske krugove doživljavaju kao preteće (po obeležju prethodno opisane seksualizacije) ili kako se ponekad čuje za aktivistkinje koje rade na lezbejskim ljudskim pravima "veoma su obrazovane, stalno nešto rade, ja tu nemam šta da tražim") ili

b) jednostavno se ne identifikuju sa lezbejkama koje upoznaju (lezbejski identitet podrazumeva spektar boja u realizaciji ovog identiteta, te npr. može postojati zbunjenost ili nesimpatija prema stereotipu "butch-femme" ili štaviše može se javiti otpor prema istom – još jednom se dotiče pitanje o istom ili posebnom; primer prepreke u identifikaciji može biti ponekad i generacijski jaz, čini se da lezbejsku scenu u nekim periodima čine dve generacije;), bilo vođene autentičnim prepoznavanjem da voleti drugu na seksualan način nije sličnost koja odmah formira drugarstva ili prijateljstva – kad mimo toga nalazite sebe kao osobu sa znatno drugačijim interesovanjima ("nisam ja u životu samo lezbejka") ili identifikaciju sprečava ponovo internalizovana homofobija. Trajno povlačenje devojke ili žene u sebe može rezultovati nezasnivanjem partnerskih odnosa, već više zauzimanjem pozicije "simpatizerke" lezbejstva kao seksualnog izbora.

I ovde, naravno, nije kraj vidovima snalaženja i samoorganizovanja žena...

Za kraj...

Jedan od načina izlaženja na kraj sa (internalizovanom) homofobijom može biti svakako organizovano ulaganje u rasvetljavanje i, unekoliko, promenu imidža seksualno različitih. Za to je potreban aktivan lezbejski pokret za koji se još uvek ne može reći da postoji kod nas. Do tada ostaje da se osmisle drugi, manje sistemski, načini uticaja.

Januar 2004.

Dušica Popadić

INTERNALIZOVANA HOMOFOBIA U SVAKOJ OD NAS

Najčešće ne želimo da mislimo o sebi da smo lično ispunjene homofobijom, jednostavnije nam je da se bavimo onom društvenom. Bezbednije je kritikovati taj "spoljni faktor" koji kao "zvaničan neprijatelj" na objektivan i vidljiv način preti i sprovodi pretnje. Homofobija kod lezbejki je pritajena, često se izvrši zamena teza sa homofobijom koja stiže od okruženja ili ako je kod sebe prepoznamo - nije "in" (čitaj: popularno ili politički korektno) direktno otvoriti ovu temu pred drugima, npr. u aktivističkim krugovima i lezbejskoj zajednici. Veliki je korak od "okruženje je homofobično" do "ja sam homofobična". Nekada devojke i žene polaze od "pa, samim tim što sam lezbejka, kako mogu da budem homofobična", pridružujući najčešće homofobiju za sve one koji su heteroseksualni.

Internalizovana homofobija je osećanje koje unosi najviše osećanja nesigurnosti kod devojaka i žena lezbejske orijentacije i uključuje nepodnošljivost prema samoj sebi. Teško je "priznati" da je prisutno. *Uobičajena definicija kaže da se radi o strahu od sopstvene seksualnosti i / ili mržnji prema sebi zbog sopstvene seksualne različitosti. Internalizovana homofobija nastaje tako što u anti-gej društvima mržnja koja je usmerena ka seksualno različitim vodi, ukoliko si lezbejka, mržnji same sebe.* Internalizovana homofobija nastaje zbog intenzivne:

- društvene homofobije ili, drugim rečima, heteroseksizma koji eksplicitno ili implicitno pretpostavlja da je svako heteroseksualan;

- institucionalne homofobije koja ostavlja dubok trag na ličnom planu kroz odrastanje, poruke koje šalje okolina (porodica i različite institucije koje formiraju svaku osobu tokom odrastanja i odraslog doba);

- otvorene homofobije koju čine konkretna iskustva diskriminacije i preživljenih incidenata nasilja zbog toga što ste seksualno različiti.

Funkcija internalizovane homofobije je da zadrži lezbejke "skrivenim i nevidljivim", odnosno "pod kontrolom". Devojke i žene lezbejske orijentacije najčešće saopštavaju da na formiranje internalizovane homofobije utiču: lična predistorija (u primarnoj porodici), loša iskustva u prethodnim saopštavanjima da su lezbejke i realne okolnosti u okruženju u kojem živimo.

Manifestuje se kroz poricanje sopstvene seksualne orijentacije, kroz sud o samoj sebi, zapravo potvrdu suda koju ima većina o seksualno različitim. Kao da većini kažete "u pravu ste, biti lezbejka

nije ok." Manifestuje se kroz osećanje krivice, stida, sramote, kroz uticaj na zdravlje (anksioznost, depresiju, samopovređivanje, pokušaje suicida, itd.), dugotrajno izbegavanje da sebe nazovete lezbejkom, traganje za definicijama "da li sam lezbejka / biseksualna" (odnosno "nadam se da nisam" ili "nisam ni sigurna da želim da znam, jer šta ću ako jesam?"), partnerske odnose (ako je jedna "out", a druga ne, ili ako obe nisu izašle otvoreno sa svojim identitetom), potrebu da se iz postojeće tajnosti ili osećanja gnušanja prema samoj sebi (kao posledice seksualne orijentacije) pobegne "na drugu planetu", itd. Jedan od faktora koji uslovljavaju nasilje u lezbejskim partnerskim odnosima je upravo i internalizovana homofobija.

Logična je potreba za dodatnim saznanjima o različitim seksualnim orijentacijama, jer opresivne strategije uključuju nepružanje ma kojih informacija i znanja o seksualnim različitostima (naročito ne dopuštaju prikaz primera dobre prakse čime izostaju potrebni role-modeli, uzori) i pružanje dezinformacija koje mahom formiraju i podstiču predrasude i stereotipe. O lezbejskoj orijentaciji i svakodnevnici se nije moglo i još uvek se vrlo malo može čitati, slušati... Zbog toga nije redak zahtev za štivom koje bi odgovorilo na pitanja "kako da znam da li sam lezbejka / biseksualna".

Jedna od situacija koje srećem u svom radu tiče se sličnih pitanja devojaka i žena koje u sadašnjem trenutku prolaze npr. kroz nedovoljno funkcionalan heteroseksualni partnerski odnos. Često direktno i glasno izgovaraju dilemu da "ako se ispostavi" da su lezbejke, da to potpuno potvrđuje ono što se govori o lezbejkama da su frustrirane i sl. Prepoznavanje straha da se autentično radi o lezbejskoj seksualnoj orijentaciji često je otežano ponavljanjem društvenih imperativa i privremenim zaboravljanjem da se u državama koje ne priznaju pravo na seksualnu različitost (ni zakon ni nivo svesti ljudi ne daje to dopuštenje) "učiti" biti heteroseksualan. Time niste imali jednaku mogućnost da se odredite za drugu seksualnu orijentaciju. Na mesto svesnosti o opisanom okviru stupa repeticija raznih stereotipa (npr. "zato što nisu našle "pravog" muškarca") i samostigmatizacija. Postoji pretnja da će se pripadnost većinskoj (drugim rečima, bezbednoj) kategoriji, zameniti manjinskom, a manjinske su uvek meta većinskih... Neprihvatanje same sebe (u okviru tzv. "svog domaćinstva", tj. lepeze svojih identiteta) dopunjuje se predviđanjem neprihvaćenosti od strane okoline, a može i obrnutim redom.

Učiniti sopstvenu seksualnu orijentaciju dobrodošlom u zbir identiteta koji ima svaka osoba (identitet studentkinje, ćerke, sportistkinje, sestre, dobre organizatorke, frizerke, novinarka, itd.) može biti lakše ukoliko na mesto izričitih i rigidnih društveno (ne)poželjnih kategorija postavimo seksualnost i seksualni identitet kao jedan kontinuum na kojem

se nalaze svi. Kontinuum je zamišljen kao duž na čijem je jednom kraju ispisano "heteroseksualnost" a na drugom "homoseksualnost". Na celoj dužini ove duži – "od-do" - možemo zamisliti naše okruženje, sebe. Kontekst koji je svakako više pomažući u sagledavanju i prihvatanju sebe je viđenje seksualnog identiteta kao kontinuuma, kome pripadaju stvarne mogućnosti da se bezbedno dosegne do ma kog identiteta na zamišljenoj duži. Osoba se može i kretati na istoj, kao i biti ohrabrivana da zauzima različite identitete od kojih svaki ima društvenu dozvolu. U svakom slučaju, u kontekstu poštovanja ljudskih prava, nasuprot svemu što smo mi u ovom društvu učile/i i čemu smo bile/i izložene/i, ovaj kontekst poznaje demokratičnost, odnosno pravo na različitost.

Primarna porodica i konflikt lojalnosti

(Pogledati članak autorke iz januara 2004. na mestu gde se razmatraju specifičnosti procesa razdvajanja od roditelja u adolescenciji)

Internalizovana homofobija se često najjasnije ispoljava u relaciji sa primarnom porodicom. Odluka "reći ili ne reći" da ste lezbejka pokazuje se kao ključna za lični rast devojaka i žena lezbejske orijentacije. *Interesantna je dinamika koja opisuje kako rodne uloge, tako i sva posezanja za patrijarhalnim vrednostima, moći i državom.* Npr. uzmi situaciju kada devojka saopštava da majka sumnja ili je već na neki način saznala za njeno zaljubljanje u druge devojke. Time se realno otvara prilika da i otac istu informaciju dozna, pa neka vrsta automatizovanog odgovora na to biva upravo kćerkinu molba majci "da ne kaže tati" ili majčin predlog "neću reći tati, ako...". Beležim slučajeve kada ovo uslovljavanje praktično znači: 1) ponavljanje tajnosti (do momenta obelodanjivanja kćerka je već živela svoj identitet u tajnosti i strahu, a razmena između kćerke i majke se čuva kao loša tajna, tj. poruka kćerki je "ti si loša") i / ili 2) ucenjivanje u formi "neću ispričati tati, ako s tim prestaneš, ako nađeš dečka, ako odeš da se lečiš, itd". Ovde vidimo majke kao neumorne čuvarice "glave porodice", oca, kojeg time u ovom trenutku "ne žele da opterećuju", već koristeći moć iz svoje uloge "stuba porodice" pokušava da se pobrine za sve. Neki slučajevi konkretizuju majčin zahtev za pronalaženjem profesionalne pomoći, u formi "traži se heteroseksualna terapeutkinja zaposlena u državnoj ustanovi". Ovde je značajno uočiti kod devojaka internalizovanu homofobiju kroz repetitivni strah da se terapeutkinji koja npr. ne radi u državnoj ustanovi neće verovati u poslu u kojem je stručna, čak se samim tim razvija pretpostavka da joj "piše na čelu" da nije heteroseksualna. Strah se pojačava time što majka može zahtevati da odlazak kod terapeuta bude zajednički, praktično, majka će odvesti kćerku i

imati priliku da upozna stručnjakinju kojoj se obraćaju.

Principijelno, beležim da su se devojke i žene lezbejske orijentacije obraćale i same različitim zdravstvenim institucijama sa brojnim pitanjima koja se tiču sopstvene seksualne orijentacije i često posle nekog vremena od početka terapije, odustajale. Dosta njih se javljalo na terapiju i kao akutne probleme saopštavale su neke druge sadržaje, čekajući da postignu dovoljan nivo poverenja u pomagačicu / pomagača da bi mogle da izraze zbog čega su zapravo došle. Iskustva su različita. Negativna iskustva svakako dalje "kopiraju" loša osećanja prema sebi.

Česte su strepnje devojaka i žena da ako roditelji saznaju da je kćerka lezbejka, "da će im se nešto dogoditi". Konkretne formulacije glase da će roditelje time povrediti, da će to uticati na njihovo zdravlje (ili posebno na zdravlje jednog od roditelja koji npr. može biti hronični bolesnik). *Važno je razmisliti u čemu se tačno sastoji ova fantazija* i koji je to "najgori, crni scenario". Razvijanje ove fantazije u meri "od 101%" je bitno kroz odgovore na pitanja: šta će se tačno dogoditi kada kažete, na osnovu čega su Vam se pojavile ove strepnje, kako se do sada komuniciralo u porodici o nekim spornim temama (neka tema koja se lično na Vas odnosila), šta njihova eventualna negativna reakcija za Vas tačno znači, koliko dugo (prema Vašem najnegativnijem predviđanju) njihova reakcija može da traje ("vreme ne stoji u mestu"), kako ćete se Vi sa tim nositi, čime ćete se Vi u svojoj svakodnevici baviti za to vreme ("da li mogu da živim sa tim"), šta se konkretno u Vašoj svakodnevici time menja (npr. da li postoji ekonomska zavisnost od roditelja ili ma koja druga veza od značaja), koliko dugo mislite da će Vaša osećanja trajati i kakav intenzitet predviđate (najčešće devojke predviđaju osećanja odbačenosti, nevoljenosti, i sl.), da li ste u svom okruženju čuli neke primere loše / dobre prakse pri saopštavanju roditeljima, da li Vi lično pamтите primer loše /dobre prakse kad ste nekome ispričali da ste lezbejka, šta mislite šta je uticalo da Vas ta osoba (ne) prihvati...

Najčešći je zajednički imenilac svih strepnji, naravno, poznati strah da će roditelji prekinuti svaki kontakt (ili Vas na neki drugi način kazniti), da će Vas odbaciti, praktično neće više voleti. Važno je razgraditi paralisnost u saopštavanju svog identiteta koja se objašnjava realnom opasnošću po zdravlje roditelja, time što ćete se obavestiti više o ovoj uzročno-posledičnosti koju predviđate, konkretnim podacima koliko je takvih slučajeva zabeleženo, kao i o samoj bolesti roditelja. *Niko ne može osobe koje imaju internalizovanu homofobiju da razuveri, već je prihvatanje sebe proces koji osoba mora sama da prođe. Moć internalizovane homofobije se ogleda upravo u stopiranju procesa već u početnim koracima učvršćujući osobu isključivo u strahu i ne dopuš-*

tajući da osoba sagleda celinu svog života u kojoj je odnos sa roditeljima samo jedno od pitanja u odrasloj dobi. Neka od navedenih pitanja mogu pomoći u utvrđivanju realnog scenarija umesto "najgoreg". Značaj prolaženja kroz celokupnu fantaziju je u preciznijem lociranju stvarnosti.

Saopštavanje svog identiteta roditeljima je svakako povezana sa nekim konkretnim nepredvidivim ishodima. Paralisnost, često dugogodišnja, umnogome se tiče **konflikta lojalnosti**. Gledano na pojednostavljen i "pitkiji" način, osoba vidi svoj seksualni identitet i porodicu kao suprotstavljene. Kao dete, uči o roditeljskim očekivanjima, od kojih su samo neka primernost, poslušnost itd. Očekivanja takođe određuju da se ne smete mnogo razlikovati od konteksta iz kojeg potičete, odnosno da za to imate dozvolu kad su u pitanju neke "poželjne različitosti" kao što je npr. steći visoko obrazovanje koje je dozvoljeno da bude više od obrazovanja roditelja (koje će takođe kreirati određenu dinamiku na relaciji roditelj - dete), ali time i roditelji potvrđuju svoje roditeljstvo kao uspešno i postignuti identitet deteta je s tim u skladu.

Drugačija seksualna orijentacija od većinske predstavlja veliki izazov za sistem vrednosti u porodici i pred detetom je osnovno pitanje "smeš li toliko da se razlikuješ". Drugo pitanje je "smeš li da budeš svoja (autonomna)", koje deca prolaze u odnosu sa roditeljima kroz pitanja izbora prijatelja, profesije, izgleda, partnerke / partnera, itd. Ukoliko se neki segment autonomnosti kosi sa porodičnim vrednostima, mogu nastati sporne situacije. Biti autonomna znači realizovati svoje identitete. Generacija naših roditelja često nije uspevala u realizaciji ovog cilja, često čujete kako su želeli da budu ili da učine "ovo ili ono", ali neke okolnosti to nisu dopustile, kažu da su žrtvovali za decu, česti žal je prisutan u smislu "da sam... gde bi mi bio kraj!". Sve ovo čini nasleđe sa kojim deca treba da izađu na kraj. *Odluka "da budete svoja (autonomna)" često znači da "budete bolja od svojih roditelja", što je veoma teško sebi dati za pravo usled opisanog konflikta lojalnosti.* Neprepoznavanjem ovog procesa kod devojaka i žena kad je u pitanju seksualna različitost, nastaje dugotrajna paralisnost u kojoj se loše osećanje prema sebi intenzivira. Odluku da dopustiš sebi da budeš što jesi je teško doneti i ovaj proces se svakako ne odigrava u celini na svesnom nivou.

Neka od *pitanja* koja Vam mogu pomoći u proceni koraka u kojem se trenutno nalazite:

- Mogu li da živim sa činjenicom da ću biti slobodna u tome ko sam, a što moji roditelji (majka / otac) nisu nikad bili?

- Da li je moj cilj da čuvam tajnu ili da sebi dopustim da uđem u proces koji će mojoj okolini doneti saznanja ko sam?

- Kad zamislim sebe kao 40-ogodišnju lezbejku,

kako vidim svoj odnos sa roditeljima u tom trenutku? (u ovoj mini-fantaziji "kad ću biti spremna da budem otvoreno lezbejka?", godine starosti mogu "kliziti" naviše, npr. 5 ili 10 godina od trenutne dobi čitateljke ovog članka).

Coming out i internalizovana homofobija

Znanje o coming outu kao dugotrajnom procesu koji u proseku ima trajanje od 10 do 14 godina, pomaže u sagledavanju sopstvenog tempa kojim se krećete kroz taj proces i koliko internalizovana homofobija utiče na Vaš tempo. Takođe, važno je prepoznati da li ste se u nekoj od faza "zaglavili", kao i znati da neke devojke i žene neće dostići integraciju, odnosno sintezu identiteta, kao finalni ishod ovog procesa.

Vivienne Cass predlaže model coming outa koji čini šest faza:

Prva faza: **Konfuzija identiteta**. Opšta osećanja da si drugačija.

Druga faza: **Poređenje identiteta**. Svest o homoseksualnim osećanjima. Ipak osoba misli da ovo može biti faza ili da se radi o osećanjima prema jednoj određenoj osobi.

Treća faza: **Tolerancija identiteta**. Jači homoseksualni identitet i započinjanje traganja za drugim homoseksualnim osobama.

Četvrta faza: **Prihvatanje identiteta**. Intenziviran kontakt i povezivanje sa drugim homoseksualnim osobama.

Peta faza: **Ponos na svoj identitet**. Faza "Ovo su moji ljudi (ovo sam ja)" tokom koje osoba saopštava sve većem broju ljudi da je lezbejka i često počinje da oseća ljutnju prema heteroseksualcima i ne ceni mnoge njihove institucije /kategorije.

Šesta faza: **Sinteza identiteta**. Intenzivna ljutnja iz pete faze nestaje i osoba počinje da manje opaža dihotomiju između heteroseksualnog i homoseksualnog sveta dok zadržava ponos na lezbejke i gejeve.

Eli Coleman predlaže model coming outa koji čini pet faza i fokusiran je na romantične veze.

Prva faza: **Pre-coming out**. Opšta osećanja da si drugačija.

Druga faza: **Coming out**. Osoba postaje svesna homoseksualnih misli ili fantazija, počinje da uspostavlja kontakt sa drugim homoseksualnim osobama, ali zadržava svoj seksualni identitet za sebe pred prijatelji(ca)ma.

Treća faza: **Istraživanje**. Osoba "eksperimentiše" kroz nove socijalne interakcije uz poboljšanje predstave o samoj sebi.

Četvrta faza: **Prva ljubavna veza**. Nakon perioda seksualnog eksperimentisanja, osoba može poželeti

stabilniju vezu koja traži posvećenost.

Peta faza: **Integracija**. Njeni "javni i privatni identiteti postaju jedinstvena i integrisana slika o sebi...; ljubavne veze su često karakterisane velikom neposrednošću, iskrenošću i uzajamnim poverenjem i mogu biti uspešnije nego prve veze".

Neke životne situacije koje ilustruju kako internalizovana homofobija može usporavati proces coming outa:

a) STRAH DA ĆE BITI OTKRIVENE - Dve zaposlene žene koje su u dugogodišnjem partnerskom odnosu. Jedna od njih veruje da njena porodica ne zna da je ona lezbejka. Svaki put kada njeni roditelji dođu u posetu, druga se seli u drugu spavaću sobu i stan se posprema tako da ni na jedan način ne ukazuje na lezbejstvo. Ista situacija se može ponoviti i u odnosu na roditelje druge kad dolaze u posetu. Obe misle da ih roditelji vide samo kao dobre cimerke.

b) NELAGODNOST U PRISUSTVU "OČIGLEDNIH" LEZBEJKI - Devojka ne voli mnogo da se pojavljuje na "lezbejskoj sceni", zabrinuta je da je neko ne vidi kad ulazi ili izlazi iz nekih kafića za koje je čula da se tamo sastaje gej populacija. U firmi u kojoj radi postoji jedna žena sa kojom radije ne želi da bude viđena, jer "ona tako upadljivo izgleda i tako se ponaša da neko može da počne da povezuje dva i dva".

c) ODBACIVANJE I KRITIKOVANJE SVIH HETEROSEKSUALNIH OSOBA (HETEROFOBIA) - Žena je aktivno uključena u lezbejsku zajednicu. Radi kao volonterka na telefonu za lezbejke i iznajmljuje stan sa još nekoliko lezbejki. Kad god je moguće, izbegava kontakt sa heteroseksualnim osobama i muškarcima. Kritikuje neke heteroseksualne žene koje poznaje zbog njihovih veza sa muškarcima.

d) UVERENJE DA LEZBEJKE NISU DRUGAČIJE OD HETEROSEKSUALNIH OSOBA - Učiteljica u maloj osnovnoj školi živi 15 godina sa svojom partnerkom. Ne druže se u okviru lezbejske zajednice, ali imaju više prijatelja, većinom heteroseksualnih, sa kojima se redovno druže po kućama. Misle da lezbejke previše ističu svoju seksualnost i da šta ko radi u krevetu je njegova privatna stvar i nikog se ne tiče.

e) PRIVLAČNOST ZA OSOBE KOJE SU NEDOSTIŽNE - Devojka je zaljubljena u svoju najbolju drugaricu "koja je strejt". Drugarica joj predlaže da se preseli kod nje da joj pomogne u otplaćivanju visoke kirije za njen iznajmljen stan. Devojka ima ozbiljne promene raspoloženja. Ako se drugarica prema njoj ok ophodi, oseća ushićenost. Ako je ignoriše ili dovede nekog dečka kući, oseća kako je

sve to uništava. Devojka misli da ako bude dovoljno strpljiva, da će se drugarica "srediti" i u jednom trenutku želeti da bude s njom. Drugarica deluje krajnje rasterećena od ma kojih teškoća koje bi se ticale njene seksualnosti i izgleda veoma srećna kao heteroseksualna. (Ovaj primer može uključiti u nekom trenutku i otvorenu izjavu ljubavi drugarici posle koje sve teče "kao da se ništa nije dogodilo".)

f) "KRATKE VEZE", VIDLJIVOST I POTENCIJALNO VEĆI RIZIK ZA DISKRIMINACIJU - Zaposlena žena, radi na veoma dobro plaćenom mestu u firmi. Radi prekovremeno i ima uzbudljiv posao i društveni život. Upravo kad je njena nova partnerka poželela da je bolje upozna, ona kaže da je jako zauzeta poslom da bi imala vezu i da više voli "da stvari zadrži jednostavnim".

g) SUPERIORNOST U ODNOSU NA HETEROSEKSUALNE OSOBE - Dve drugarice, obe su lezbejke, i sa tim se jako dobro osećaju. Jedna od njih se bavi humanističkom profesijom, a druga je umetnica. U svojim profesijama se osećaju nadmoćno. Prva smatra da je lezbejstvo doprinelo da ima dodatnu osetljivost za ljudsku patnju, a druga smatra da su homoseksualne osobe kreativnije od heteroseksualnih. Obe su mišljenja "Bolje smo zato što živimo teži život".

h) BITI SAMOHRANA MAJKA I ODGAJATI DETE - Odluka žene koja za sebe zna da je lezbejka za brak sa muškarcem zato što smatra da su detetu potrebni roditelji oba pola. Iako je ovaj partnerski odnos već u dugom roku disfunkcionalan, oseća da nije u stanju da ga napusti, "jer je detetu potreban otac".

Aktivistkinje i internalizovana homofobija - Aktivistkinje često navode ekonomsku nesamostalnost kao razlog nesaopštavanja svog identiteta članovima porodice ili smatraju da članovi porodice to pretpostavljaju ili znaju, ali da se o tome čuti. "Selektivni" coming out, npr. biti out u zatvorenim krugovima i učestvovati u pojedinim aktivnostima unutar lezbejske zajednice ali ne i na svom poslu u državnom preduzeću, ili biti "u principu out", ali bez spremnosti za pojavljivanje u medijima - sve to ponekad intenzivira internalizovanu homofobiju (pogledati članak autorke iz januara 2004. na mestu gde se razmatraju prednosti i mane geta).

Odluka da li će saopštiti stoji na strani svake devojke ili žene lezbejske orijentacije koja tu odluku dužuje sebi u cilju ličnog rasta. Tema za sopstveno preispitivanje je i situacija kad je aktivistkinja ekonomski samostalna, ne živi u istom gradu sa članovima porodice i ostvaruje "slobodnu" lezbejsku svako-

dnevicu. Dugotrajna paralisanost odaje utisak kao da Vas je neko “začarao” (“put a spell on you”) i Vi osećate kao da tu ništa ne možete i čuvate status quo. Odajete utisak da Vaše ponašanje u jednom suštinskom delu neko drugi kontroliše; Vi ne upravljate svojim životom. Iako razmena o ovim temama može i ljutiti aktivistkinje, često se nametne paradoksalno podsećanje na to da su aktivistkinje upravo te koje se po definiciji bave javnim radom. Aktivistkinje u okviru lezbejskog pitanja postaju aktivistkinje zbog onih žena koje o sebi čute. *Postavlja se pitanje kako se ostvaruje javni rad ako Vi lično niste javni u svom identitetu?! Internalizovana homofobija ovde uzima svoj specifičan danak, time što usporava ritam razvoja lezbejskog pokreta.*

Zanimljivo je pogledati fenomen “ženske solidarnosti” u okviru lezbejske zajednice, a u kontekstu internalizovane homofobije. Drugarice koje u svom okruženju ili delu okruženja nisu out ili se trenutno mogu prepoznati u nekoj od faza coming outa (pre faze integracije), ponekad su hrabrije da podstaknu drugu da saopšti da je lezbejka. Ovom projekcijom se faktički često “bije sopstvena bitka”, ali “posledice nisu moje”. Često se dešava da zajednica istog trenutka “dijagnostikuje” nasilje u porodici i proglašava ga za “ljutog neprijatelja” protiv koga se treba boriti. Tačno je da devojke i žene mogu biti izložene nasilju upravo zbog svoje lezbejske orijentacije. Ali, to nije uvek slučaj. I kada je o nasilju reč, neophodno je voditi računa o istoj lojalnosti osobe prema svojoj porodici i ne podsticati je u ras-trzanosti između “dve strane”, već je dobro saslušati za šta je tačno spremna u određenom trenutku i to poštovati. Naročito u situacijama ekonomske nesamostalnosti, devojkama i ženama je porodica – pre i posle saopštavanja – jedino uporište. Ovo stanovište je posebno vidljivo kad se govori o invaliditkinjama koje takođe čine deo lezbejske zajednice.

Osnovno pitanje kada želite da budete osobi

oslonac što se tiče njenog lezbejskog identiteta jeste “da li vidim stvarnu osobu ispred sebe?” Važno je utvrditi da li ste zaista izbegli zamku da projektujete svoje predstave, slike i koncepte koji u suštini pripadaju Vašem životu i Vašim strahovima, a bez pažljivog slušanja osobe ispred Vas? *Prema dragocnim osećanjima koja osoba iskaže, slušateljke imaju odgovornost – radi se o njenom životu.*

Za kraj...

Internalizovana homofobija je centralno kliničko pitanje u radu sa lezbejkama.

Bez obzira o kom drugom pitanju koje se tiče lezbejske svakodnevnice se govori, neizbežno je dotaći internalizovanu homofobiju. Neki od predloženih načina prevazilaženja tiču se:

- konverzije stigme (korišćenja termina “lezbejka” za sebe i druge, odlaženje na mesta gde se sastaju lezbejke, uključanje u rad lezbejske organizacije, i sl.);

- coming outa u različitim sferama svog života;

- usklađivanja načina života sa svojim identitetom (zajednički život sa partnerkom i otvorenost u tome “ne, mi nismo cimerke, mi smo par”);

- rada na samopoštovanju i samouvažavanju.

U razvijenim demokratskim državama uobičajeno je da su uspešne dugoročne strategije borbe protiv društvene homofobije, kreirane od strane aktivistkinja - upravo one koje neće podsticati internalizovanu homofobiju i koje svoje utemeljenje nalaze u pitanjima i odgovorima devojaka i žena lezbejske orijentacije (nezavisno da li su deo zajednice ili ne) o njihovim “malim”, A JEDINIM STVARNIM ŽIVOTIMA. To vodi aktiviranju lezbejske zajednice iz statusa “in the closet” u jak lezbejski pokret.

Ovaj članak takođe daje sugestiju za početak organizovanog beleženja primera dobre prakse pri saopštavanju svog identiteta i realizaciji lezbejske svakodnevnice. Opravdano, najčešće se navode negativna iskustva, dok pozitivna uvek postoje, ali se za njih manje čuje. Sve devojke i žene koje su imale pozitivno iskustvo kad su nekoj dragoj osobi saopštile svoj identitet, mogu to opisati u pismenoj formi i podeliti sa drugima. *U čemu se sastoji Tvoj primer dobre prakse i šta misliš šta je uticalo da Te osoba kojoj si ispričala o sebi prihvati?* Time iskustvo svake ponaosob postaje deo zbira iskustava, žene solidarno razmenjuju iskustva i međusobno se hrabre, a zbir primera dobre prakse predstavlja moćan instrument protiv internalizovane homofobije.

Jun 2004.

dr Zorica Mršević,
Institut društvenih nauka, Beograd

PARAMETRI SOCIJALNE EGZISTENCIJE I FUNKCIONISANJA LEZBEJKI - LEZBEJSKA USAMLJENOST¹

a) Uvod - stereotipi o lezbejskoj usamljenosti

Činjenice lezbejske usamljenosti su drugačiji od onih koje se kao takvi identifikuju na osnovu uobičajenih stereotipa. Afirmativa stanovišta u psihologiji ženske i muške homoseksualne orijentacije su već prilično stara. Uspešno je suzbijen model koji je lezbejstvo prikazivao kao bolest, ali ostali su stereotipi, naročito toga tipa da lezbejstvo nužno povlači za sobom izolaciju, usamljenost, nestabilnost veza i sl. koje takođe treba suzbijati kritičkim razmišljanjem, analizom i argumentima. Definitivno u domen netačnosti i predrasuda dolazi iskrivljen stav da su lezbejke defektna i manje privlačne, da nisu "prave žene" odnosno da ne žele da pripadaju vlastitom polu i da njihovi problemi potiču upravo odatle. Među čestim predrasadama prema lezbejkama je i da su lezbejski parovi manje zadovoljni i manje zaljubljeni od heteroseksualnih parova, da ne žele i nisu sposobni da održe trajnu vezu, da su njihov odnosi manje vredni jer su samo imitacija heteroseksualnih odnosa kojoj nedostaje autentičnost, kao i da su lezbejke mnogo češće od usamljene heteroseksualnih žena.

b) Lezbejski identitet i komunikacija

Kao i uvek kada se opredeljujemo za partnerstvo i partnerke/partnere, presudna je naša čežnja za istošću, za identifikacijom sa onim što smo mi same. Kod formiranja homoseksualnog identiteta ta čežnja je još naglašenija, jer sama suština homoseksualnosti leži u životnoj orijentaciji ka partnerstvu sa istim, tj. sa osobama istog, a ne različitog pola. Zato je cela priča o lezbejskom identitetu zapravo priča o različitim oblicima komunikacije uspostavljenih sa

¹ Deo snimljenih predavanja koje je autorka održala na Ženskim studijama u Beogradu školskih 1999/2000 i 2000/2001 u okviru kursa Uvod u Queer Theory. Pojedine teme autorka je u istom periodu predavala i na Akademskoj alternativnoj mreži (AOM-u) i Mirovnim studijama u Beogradu.

ženama. Priča o komunikaciji, međutim, kao nužni deo sadrži i deo o odsustvu iste, tj. o nemanju komunikacije, odsustvu, gubitku, nedovoljnosti ili nedostatku komunikacije ili o lezbejskoj usamljenosti.

Lezbejska usamljenost je problem koji je veoma sličan ma kojoj drugoj usamljenosti, ali ipak nosi sa sobom određene specifičnosti. Lezbejska usamljenost je pojam koji se najčešće povezuje sa lezbejskim načinom života. Sve lezbejke imaju to iskustvo kada raskinu sa svojom partnerkom i kada u nedostatku razgranate lezbejske zajednice ostaju usamljene pojedinke. Najčešće se to dešava lezbejkama u srednjim i starijim godinama koje teško mogu da nađu partnerku svojih godina jer za mlađe nisu dovoljno atraktivne. To je takođe problem u malim gradovima ili selima, gde praktično postoji samo jedan lezbejski par i raskid neminovno znači suočavanje sa potpunim nedostatkom makar i potencijalnih partnerki.

U medijima se lezbejke ili potpuno ignorišu ili se rutinski prikazuju kao odraz svog negativnog stereotipa ili pak, kao osobe sa ozbiljnim manama, odnosno tragični karakteri. Mnoge lezbejke su u konfliktu sa svojim novootkrivenim identitetom, pa se ustručavaju da se identifikuju sa grupom koja se percipira kao isključivo gubitnička. Zbog toga izbegavaju pripadnost lezbejskim zajednicama smatrajući da bi time bile samo na gubitku.

Ali samo postojanje lezbejske zajednice, mada olakšava mnoge životne probleme lezbejki, takođe ne predstavlja rešenje problema usamljenosti. One koje su svoju mladost provele u lezbejskoj zajednici, lezbejskim barovima i sličnim mestima formiranja lezbejskog identiteta, mogu da ostanu odjednom usamljene kada ta mesta prestanu da postoje ili prestanu da ih pohađaju pripadnice iste generacije i postanu gotovo preko noći okupirana mladim lezbejkama koje nemaju nikakvog interesa za druženje sa starim usamljenim ženama.

c) Usamljenost i starenje

Problemi počinju obično sredinom tridesetih. Posle raskida sa partnerkom doduše ostaje krug prijateljica, ali one su manje-više sve u parovima, a to su i godine kada mnoge počinju da se ozbiljno bave svojom karijerom, ili prosto zarađivanjem novca za život, a manje izlascima i neobaveznim druženjima. Svi se povlače više u svoje kuće i svoje živote u parovima tako da one koje su se našle izvan stabilne veze postaju usamljene pojedinke. Postojanje razgranate lezbejske zajednice i lezbejske mreže zato nesumnjivo daje mnogo više sigurnosti nego odnos u dvoje koji uvek može da prestane i na koji nikada ne može da se računa kao na nešto što će da traje zauvek.

Lesbian bed death – termin koji se koristi za

gašenje fizičke strasti neposredno je povezan sa lezbejskom usamljenošću. Ljubav i strast prolaze u svakoj vezi pre ili kasnije i ne postoji par, heteroseksualan ili homoseksualan, koji će zauvek biti na jednako visokom emotivnom i strastvenom nivou posle više godina zajedničkog života. Hetero bračni parovi takođe dolaze u tu fazu, ali njih ovu stabilnost i dugotrajnost podržavaju drugi ambijentalni faktori. Heteroseksualni parovi, naime, često imaju zajedničku imovinu, zajedničku decu i društveno su priznati, što su sve važne okolnosti koje sprečavaju brz i jednostavan raspad veze i razlaz onda kada nestane ljubavi i strasti. Zato se negovanje lezbejske zajednice pokazuje kao veoma važna činjenica, jer je postojanje podržavajućeg lezbejskog kruga prijateljica i to ne samo onih koje su u parovima, već i onih koje su pojedinke, kao i lezbejki različitog uzrasta, neophodna preventiva usamljenosti do koje dolazi posle raskida.

Postoji podatak da su stariji ljudi, a posebno žene u godinama opšte gledano, u današnje vreme izolovani, bez obzira na svoju seksualnu orijentaciju. Ponekad se misli da je zapravo lezbejkama lakše, jer one za razliku od svojih heteroseksualnih vršnjakinja uvek imaju iza sebe neku vrstu zajednice, mreže ili pripadničke grupe, dok takve organizovane grupa podrške za hetero žene uglavnom ne postoje.

Treba takođe imati u vidu i da one koje su posvetile ceo svoj život izgradnji ženskog/lezbejskog pokreta, kreiranju životnih eksperimentalnih zajednica sa drugim lezbejkama, alternativnih načina lečenja, umetničkog izražavanja i sl. i koje nikada nisu imale redovno plaćeni posao sa penzionim osiguranjem, dolaze u situaciju da dočekaju starost prilično siromašne i nemoćne da obezbede elementarni standard življenja. Njihovo siromaštvo kombinovano sa usamljenošću je dosta specifično i čini ih različitim i udaljenim od njihovih vršnjakinja.

Gej muškarci obično smatraju da je najgore biti star, gej i siromašan, što suštinski znači da si sam homoseksualac, bez partnera i da nemaš novca da platiš tu vrstu emotivno-seksualnih usluga. Za razliku od plaćenog seksa koji je redovni deo muške gej kulture, lezbejska kultura ne poznaje kao redovni pratilac lezbejskog načina života "seks za novac". Doduše stvari se i tu menjaju u pravcu postizanja "gender equity"-ja, pa je svuda prisutna pojava mladih lezbejki koje neguju promiskuitetni i prostitivni način života smatrajući opšte prihvaćenim mestom da one koje su blizu tridesete ne zavređuju nikakvu autentičnu pažnju osim one koje će platiti novcem, uslugama, ugledom i sličnim protivuslugama.

d) Kako protiv usamljenosti

Naravno, lezbejska usamljenost je problem koji se delimično rešava na isti način kao i druge vrste

usamljenosti. Naime, predlaže se upisivanje na kurs stranog jezika, kompjuterski kurs, pohađanje amaterske umetničke grupe, plesne škole, planinarske grupe, feministički pokret, aktivnosti grupa za ljudska prava, sindikati, političke partije i slično, kao mesta intenzivnog komuniciranja sa različitim ljudima od kojih neki mogu da se pokažu kao potencijalne prijateljice ili partnerke.

Originalnu ideju je imala jedna lezbejka koja je tokom svog života sakupila hiljade knjiga u kućnoj biblioteci o ženskom pokretu, istoriji, spiritualnosti, boginjama, folkloru, umetnosti i sl, kao i raznim aspektima lezbejske kulture, teorije, istorije i sl. Njena ideja je da ponudi držanje privatnih časova, ili pre, konsultacija, lezbejskim studentkinjama i pomaže im u pisanju seminarskih i diplomskih radova, a da zauzvrat dobije njihovu pažnju, pomoć i osećaj da je još uvek deo lezbejskog pokreta.

Usamljene lezbejke se često porede sa udovicama ili razvedenim ženama od kojih se, kako istraživanja pokazuju, samo jedna trećina "snađe", odnosno smogne snage da započne novi život. Ali ostaje činjenica da oko dve trećine drugih nemaju takve mogućnosti, pa zauvek ostaju usamljene, lišene jedine veze u kojoj su postojale i koja je za njih imala smisla. Istraživanja takođe pokazuju da su žene koje su bile u stanju da organizuju sebi dobar život kao mlađe, da i kao starije ostaju sposobnije da se organizuju protiv usamljenosti, nego one koje to nisu umele ni kao mlađe.

e) Specifičnosti lezbejske usamljenosti

Ali osim tih uobičajenih tvrdnji vezanih za opšte ljudsku ili opšte žensku usamljenost, lezbejska usamljenost ima i svoje specifičnosti. Mnoge starije lezbejke ne žele ili ne mogu da komuniciraju sa tradicionalnim ženskim saveznicama, kao što su npr. žene iz komšiluka, rođake i sl. što gotovo sve usamljene žene rade. Lezbejska životna priča i lezbejska životna iskustva i sećanja su suštinski različiti od priča njihovih heteroseksualnih vršnjakinja. Mnoge lezbejke u svojim srednjim godinama nisu spremne na coming out pred komšilukom plašeći se, ne bez osnova, osude, nerazumevanja, odbacivanja, pa čak i nasilja. Poznati su, naime, slučajevi odbacivanja ili raznih vrsta maltretiranja usmerenih na "čudakinje", "ludakinje" tj. starijih žena koje svojim izgledom i ponašanjem odudaraju od očekivanja koja okolina nameće starijim ženama koje su OK jedino ako se uklapaju u (jedini) opšte prihvaćeni tip bake sa unučićima.

Ono što usamljene lezbejke čini različitim od usamljenih heteroseksualnih žena je takođe i činjenica da su mnoge preživlele razne oblike specifičnog nasilja, diskriminacije i odbacivanja usmerenog prema lezbejkama, patnje i traume od strane mnogih od kojih heteroseksualne žene obično ne

doživljavaju nasilje. Pod bremenom takvih iskustava, starijim, usamljenim lezbejkama je gotovo nemoguće da se komforno kreću u ma kakvim heteroseksualnim zajednicama, parovima ili prijateljskim krugovima.

Lezbejke tokom celog svog života grade osećaj o sebi kao homoseksualno orijentisanim osobama u kulturi koja daje legitimnost jakim negativnim reakcijama na takve osobe. To takođe nužno doprinosi lezbejskoj usamljenosti. Vidljiv je izostanak bilo kakve podrške homoseksualnim mladima, pa je visoki procenat samoubistava među adolescentima. Školske ustanove su često instrument prenošenja predrasuda i oruđe koje tim predrasadama daje legitimnost.

Dalje, za razliku od većine etničkih manjina, lezbejke uče čitav raspon negativnih stereotipnih predstava o homoseksualnosti ne samo od dominantne kulture već i od svoje sopstvene kulture i svojih porodica. Mnogi trpe bolnu izolaciju od svoje porodice koja ne može da prihvati njihov identitet. Toj izolaciji obično prethodi jednako bolan proces odbacivanja od strane društva. Na sve se to nadovezuje suočavanje sa internalizovanom homofobijom u samima sebi (uverenja da je lezbejstvo odraz inferiornosti ili patologije), što sve negativno utiče na psihološko prilagođavanje i komuniciranje sa drugima. Otkrivanje ili potvrda vlastite homoseksualnosti mogu biti doživljeni kao nešto zastrašujuće, strano egu osobe i/ili kao izvor jakog subjektivnog bola i teskobe koje dalje sigurno vode u neki vid samoizolacije i usamljenosti.

Stresni životni faktori mogu jače uticati na ljude koji su aktivno diskriminisani od strane dominantne kulture koji za razliku od članova neke potlačene etničke zajednice ne nalaze temelj za identifikaciju sa članovima svoje porodice. Svest o zajedničkoj borbi sa članovima porodice protiv tlačitelja važan je mehanizam izlaženja na kraj za mnoge članove potlačenih rasnih skupina.

Osim rasizma dominantne kulture, lezbejke koje nisu bele rase, moraće se nositi sa stresom uzrokovanim rasizmom homoseksualne zajednice, heteroseksizmom dominantne kulture i heteroseksističkim predrasadama svoje vlastite etničke grupe, sve to još kombinovano i sa opšte vladajućom mizoginijom.

Partnerke u lezbejskoj vezi neće dobiti odgovarajuću podršku tokom kritičnih razdoblja iz izvora koji su obično na raspolaganju heteroseksualnim partnerima i najčešće će njihovi problemi biti ignorisani od okoline ako ne I dočekivani sa likovanjem, jer "eto, to tako mora biti u jednoj takvoj vezi".

Poseban izvor lezbejske usamljenosti, a ujedno i

još jedna od njenih važnih karakteristika je fenomen postojanja takozvanih "žena koje se nisu imale"², tj. onih prema kojima je postojala dugotrajna, intenzivna čežnja ali ne i mogućnost realizacije intimnih odnosa.

Mnoge heteroseksualne žene lezbejke žele, a ne mogu i ne smeju ni da pomisle na bilo kakav odnos, najčešće zbog kategorijalnih, a ne personalnih razloga, mada postoji i njihovo uzajamno prisustvo. To je traumatično iskustvo puno razočaranja, lažnih nada, bola, osujećenosti, sramote, gubitka samopouzdanja, osećanja izdatosti, neprihvaćenosti, odbacivanja, izgrađivanja paralelnog sveta mašte, povlačenja od realnosti, izgradnje surogatnih odnosa.

Keri Pičter (Carrie Peachter)
Otvoreni Univerzitet
(The Open University)

ODRASTANJE SA MAJKOM LEZBEJKOM: ANALIZA LIČNOG ISKUSTVA ZASNOVANA NA TEORIJI

Rezime: Ovaj članak je pokušaj da analiziram svoje iskustvo adolescentkinje, ćerke jedne lezbejke tokom 70-tih godina, upoređujući ga sa nekim od teorijskih radova iz ove oblasti. Počinjem od premise da lično iskustvo, ako se tretira teorijski, može omogućiti razumevanje određene teme i van okvira nečijeg života. U članku pravim paralele između svog iskustva coming outa kao ćerke jedne lezbejke i uobičajenog razumevanja procesa coming outa o nečijoj sopstvenoj seksualnoj orijentaciji. Takođe, pokušavam da dođem do nekog razumevanja mere u kojoj se moje iskustvo od pre 25 godina reflektuje na iskustva dece lezbejki danas i predlaže kako dati podršku i prepoznavanje tim mladim ljudima i njihovim roditeljima.

Ključne reči: adolescencija, autobiografija, coming out, obrazovanje, seksualna orijentacija

Uvod: zašto pišem ovaj članak?

Dolazim do ovog članka iz nekoliko različitih pozicija. Iz lične perspektive pišem zato što sam došla do tačke kada sam shvatila da mi je to jednostavno potrebno. Drugo, uprkos svojoj generalnoj ambivalenciji prema ispovedanju u istraživačkoj literaturi

² Radionica na temu "Žena koju nisam imala" održana je 13. marta 2001. u grupi za promociju prava lezbejki, Labrisu. Radionicu je vodila Zorica Mršević.

(Pičter, 1996.), toliko se malo radilo na situaciji dece lezbejki i gej muškaraca da čak i doprinos zasnovan na jednom autobiografskom slučaju, izgleda vredan napora. Najzad i nerazdvojivo, ovaj članak je za mene deo procesa koji, po analogiji, opisujem kao coming out, deo priznavanja mojih ličnih korena u nekim od mojih javnih stavova. To je delom zahtev za glasom u literaturi o vezi između lezbejki, gej muškaraca i obrazovanja, a delom želja da se potvrdi značaj lezbejstva moje majke u formiranju moje sopstvene verzije heteroseksualnog identiteta.

Svi ovi faktori su se složili krajem 1996. godine kada sam pisala poglavlje knjige o ženskom kao o Drugom u okviru obrazovnog sistema (Pičter, 1998.). Kao deo ove knjige, pisala sam deo o iskustvima lezbejki i gej muškaraca u školi. Dok sam čitala literaturu iz ove oblasti dve stvari su na mene ostavile posebno snažan utisak. Jedna je bila ta da su deca lezbejki i gej muškaraca skoro sasvim odsutna iz literature o seksualnoj orijentaciji i školovanju, naročito u Velikoj Britaniji. Druga je bila ta da ne bi bilo pošteno od mene da završim poglavlje a da se osvrnem na ovu grupu i svoje članstvo u njoj. Rezultat toga bila su, međutim, dva pasusa u knjizi u kojoj se uglavnom radi o drugim stvarima. Shvatila sam da je potrebno da pišem još da bih bila zadovoljna. Takođe sam shvatila da bih radeći to, pomogla da se popuni ono što smatram velikom rupom u literaturi o seksualnoj orijentaciji i alternativnim porodičnim vezama, posebno zbog toga što one imaju veze sa obrazovanjem.

Svesna sam da je ovaj članak deo žanra auto/biografije (Stenli, 1992.) i da ima više etičkih (Harison i Lion, 1993.) i epistemoloških (Grifits, 1995.) implikacija. Stenli (1993.) tvrdi da:

Pojam auto/biografije povezan je sa pojmom "autobiografskog ja". Auto/biografsko ja je istraživački, analitički, sociološki – ovde feminističko-sociološki – činilac koji je zainteresovan za stvaranje pre nego za "otkrivanje" društvene stvarnosti i sociološkog znanja. Upotreba "ja" eksplicitno prepoznaje da je takvo znanje kontekstualno i specifično, i da će se sistematski razlikovati prema društvenom položaju (rodna, rasna, klasna pripadnost) određenog stvaraoca znanja.

Kada razmatram svoje stvoreno znanje, čitalac bi trebalo da ima u vidu da imam 40 godina, da sam žena, udata, heteroseksualna, Jevrejka, profesorka koja uglavnom radi u oblastima gde se prepliću moć, rod i obrazovanje, i koja ima dvoje dece i dvoje pastorčadi. Ovi položaji jasno utiču i na mene i na priču koju stvaram u ovom članku. Stenli (1993.) takođe ističe da je termin "auto/biografija" namenjen da naglasi lažnu prirodu dihtomije između sebe i drugog kao subjekta autobiografskog ili biografskog pisanja. Ona primećuje da autobiografija skoro neizbežno uključuje biografske opise drugih sa kojima je glavni subjekt povezan. Takav slučaj je i u ovom tekstu i ja sam svesna da je perspektiva tih

drugih (osobito moje majke, maćeha, oca, braće i braće i sestara po maćehi) drugačija od moje. Oni bi priču ispričali drugačije, delom zbog toga što oni nemaju isto znanje o teoriskom kontekstu u kome ja postavljam svoj opis, a delom zbog toga što su oni doživeli i nastavljaju da doživljavaju događaje koje ja opisujem na načine koji se značajno razlikuju od mog – niko od njih ne deli sa mnom i moj rod i moju seksualnu orijentaciju. U pisanju ovog članka, izabrala sam da dam selektivnu istoriju koja se fokusira na moje iskustvo, dok je njihovo sporedno. Naročito, u ovom opisu, ne čuje se glas moje majke, mada je ona čitala i dala komentare na rane nacрте i podržala je pisanje ovog članka.

Ono malo literature koja postoji o deci lezbejki i gej muškaraca može se podeliti u tri grupe. Prvu i najobimniju grupa čini literatura koja se, iako obaveštava o socijalnim i razvojnim temama, fokusira na tvdnje iznete u slučajevima za dodeljivanja starateljstva koji se tiču pitanja da li su lezbejke i gej muškarci podobni da brinu o deci. Ovo su uglavnom studije koje upoređuju decu razvedenih lezbejki sa decom razvedenih heteroseksualnih žena i one se bave socijalnim i seksualnim "zdravljem" dece, uključujući i njihovu seksualnu orijentaciju. Izgleda da su sve razlike koje se pojavljuju male i idu u prilog deci lezbejki u odnosu na decu heteroseksualnih žena (Gotman, 1989; Kirkpatrick i drugi, 1981; Paterson, 1992.). Ove komparativne studije mogu biti problematične jer, dok obe grupe dele iskustvo roditeljskog razvoda, majke lezbejke iz uzorka uglavnom žive u relativno stabilnim vezama, dok su razvedene heteroseksualne žene korišćene za komparaciju, uglavnom samohrane majke. Najnovija i najobimnija od ovih studija, koju su uradili Tasker i Golombok (1997.), uspeła je da uzme u obzir ovu razliku na osnovu svog statusa longitudinalne studije. Deca su prvo intervjuisana dok su odrastala u lezbejskim ili u domaćinstvima sa samohranim roditeljem, a zatim su kao odrasle osobe, posle 14 godina, učestvovali u drugom intervjuu u kome su bili pitani o kasnijim vezama njihovih majki. Vrlo malo razlika je pronađeno između ove dve grupe. Ova studija je neobična i zbog toga što je rađena u Velikoj Britaniji i što izgleda da pokriva širi spektar društvenih klasa nego neke druge studije (Salivan, 1996.).

Drugo, postoje opisi roditeljskih iskustava lezbejki i gej muškaraca. Neke od njih napisali su sami roditelji, a neki su rezultati istraživanja, ali se svi fokusiraju na iskustva roditelja pre nego na iskustva dece (Akank, 1994; Kasper i drugi, 1992; Dan, 1997; Grupa lezbejki majki, 1989; Levin, 1993; Saliven, 1996.).

Treće, postoji nekoliko ekperimentalnih opisa života sa majkom lezbejkom ili gej ocem. Oni su bili ili u potpunosti neteoretski (Grupa lezbejki majki, 1989; Mekgvajer, 1996.) ili su iznosili uglavnom opisne uredničke komentare (Safron, 1996.), mada postoji i nekoliko istraživačkih studija (Luis, 1980; Tasker i Golombok, 1997.). Većina ovih opisa odslikava

moje iskustvo rođenja i odrastanja prvobito u heteroseksualnoj vezi. O skorašnjoj pojavi da se deca u potpunosti podižu u okviru gej ili lezbejskih domaćinstava, sa oba partnera koja su viđena kao ravnopravni roditelji, gotovo da uopšte nije bilo diskusije, naročito iz dečije perspektive. Takve studije, ako bi bile izvedene, mogle bi dati drugačije rezultate od onih koje smo do sada videli jer je manje verovatno da su ta deca bila izložena traumi povezanoj sa raspadom roditeljske veze, a pokazano je da to ima više važnosti za decu lezbejki od seksualne orijentacije njihovih majki (Luis, 1980.). Takođe, postoje dokazi da lezbejski parovi koji odluče da imaju decu, teže tome da međusobno dele brigu o detetu ravnopravnije nego većina heteroseksualnih roditelja (Dan, 1997.). Namera ovog članka je da predstavlja korak napred u približavanju iskustvenog i teoretskog, kroz razmišljanje o sopstvenom iskustvu u kontekstu čitanja literature.

Coming out

Termin "coming out" se odnosi na proces kroz koji osoba dođe do javnog prihvatanja svog lezbejskog ili gej identiteta. Stenli (1992.), u tekstu o auto/biografskom pripovedanju o procesu coming outa, piše da "priče o coming outu" imaju određeni broj karakterističnih odlika. Napisani uglavnom za publiku u okviru lezbejske (i uglavnom feminističke) zajednice, one teže da imaju "jasan afirmativni kvalitet sebe i svojih istomišljenica protiv ugnjetačkog sveta"; skreću pažnju na "pojavu coming outa", to jest, na punu relizaciju sebe kao "žene lezbejke"; i imaju tipičnu strukturu:

Sumnja i zbunjenost pre realizacije smenjuje imenovanje, zatim sumnje i teškoće za kojima sledi coming out i ulazak u novi način života i novu zajednicu.

Ovaj članak nije piča o coming outu u tom smislu – lezbejski identitet moje majke mi je bio predstavljen pre eksplicitno nego što je to bilo nešto što sam sama shvatila kao posledicu ličnog pretraživanja duše. Međutim, izgleda mi da coming out ima dve glavne faze, lična realizacija svoje (predominantne) seksualne orijentacije, za kojom sledi otvorenost prema drugima o toj orijentaciji. Ovaj drugi aspekt coming outa rezonira sa mojim iskustvom. Zbog toga, u ovom članku ću koristiti termin "coming out", po analogiji, da opišem putanju od ćutanja i obmanjivanja o seksualnoj orijentaciji svog roditelja do otvorenosti i čak deklarativnosti o tome. Moje opravdanje za ovo leži u osećanju prepoznavanja koje sam osetila dok sam čitala literaturu koja opisuje različite tačke na ovoj putanji. Na primer, činjenica da sam ćerka lezbejke je za mene važan deo mog ličnog identiteta, pa otvorenost o tome uključuje javno izjašnjavanje o tom identitetu. Osim toga, mada su pitanja preispitivanja sebe do određenog nivoa različita, postoje snažne paralele, naročito između situacija koju imaju lezbejke i gej

muškarci na radnom mestu i dece lezbejki i gej muškaraca u školi. U razmatranju procesa coming outa, dosta ću koristiti istraživanje koje je sprovedeno o situaciji i izlaženju na kraj sa sopstvenim identitetom lezbejki učiteljica/ nastavnica i gej učitelja/nastavnika. Mada je jasno da se njihove uloge u okviru škole razlikuju od uloga učenika, okolina, sa svojim neizgovorenim naglaskom na uređivanju i kontroli adolescentne seksualnosti (Fuko, 1978.), vrši sličnu kontrolu nad dozvoljenim identitetima i načinima izražavanja i učitelja/nastavnika i učenika (Epstajn i Džonson, 1998.).

Griffin (1991.) klasifikuje strategije izlaženja na kraj sa sopstvenim identitetom koje koriste lezbejke učiteljice/nastavnice i gej učitelji/nastavnici u četiri grupe, formirajući kontinuum duž koga se neko može kretati u jednom ili u drugom pravcu. "Prolaženje" je kada osoba namerno navodi druge da veruju da je ona heteroseksualna. Ovo takođe može uključivati i situacije kada neko menja pol svog partnera u razgovoru ili kada ne ističe važnost svoje veze sa tim partnerom. "Pokrivanje" je kada osoba cenzuriše šta kaže kolegama ili učenicima, a da u stvari ne laže. Pretpostavka heteroseksualnosti se ne dovodi u pitanje ali tu ne postoji otvorena prevara. Na primer, o partneru se može govoriti kao o "mom paru" bez imena i ne naglašavajući pol. "Implicitni coming out" je kada osoba podrazumeva da njene kolege znaju da je ona lezbejka ili gej muškarac, a da to nije eksplicitno rečeno. Osoba koja koristi ovu strategiju je otvorena o svom životu van škole i društvenim aktivnostima, i može nositi gej ili lezbejske simbole, kao što su bedževi, ali neće stvarno objaviti svoj identitet. Biti implicitno out daje malu zaštitu od homofobičnih napada, ali i ostaje moguće i vraćanje unazad duž kontinuuma i prelazak u "pokrivanje" ili "prolaženje". Ovaj način bekstva nije dostupan onima koji koriste četvrtu strategiju zvanu "eksplicitni coming out". Ovo se smatra visoko rizičnim i podrazumeva direktno obelodanjivanje nečije seksualne orijentacije uz korišćenje reči "gej" ili "lezbejka" tako da nema dvosmislenosti. Griffin kaže da učitelji/nastavnici u njenoj studiji, mada smatraju da je eksplicitni coming out rizičan, najrađe bi, da tamo gde je to moguće, pokažu lični integritet. Većina je bila eksplicitno out bar jednoj osobi u svojoj školi, a za ostale kolege je koristila kombinaciju ostale tri strategije.

"Coming out" tinejdžerke, ćerke jedne lezbejke

Moje lično iskustvo i literatura iz ove oblasti pokazuje da su strategije izlaženja na kraj sa ličnim i porodičnim identitetom koje koriste deca lezbejki i gej muškaraca u školskom okruženju paralelne onima koje koriste gej učitelji/nastavnici i lezbejke učiteljice/nastavnice. U ovom poglavlju, koristiću uglavnom svoju ličnu istoriju da naglasim ovo i da opišem proces coming outa onako kako sam ga ja doživela, mada ću svoju istoriju uporediti sa nekim dokumentovanim opisima. Ova oblast je tako malo proučavana, naročito u Velikoj Britaniji, da ne mogu biti sigurna da je moje iskustvo bilo tipično. U nekom

smislu, prilično sam sigurna da to nije bilo. Ipak, obezbeđuje pristup analizi iskustva izlaženja na kraj sa seksualnom orijentacijom roditelja u kontekstu adolescentnih prijateljstava i školskog života.

Odrasla sam u levičarskom, liberalnom domu iz srednje klase. Moj otac je bio univerzitetski profesor, a moja majka je vodila obdanište. Ne sećam se da sam ikada čula homofobične razgovore u kući i moje prve informacije o homoseksualnosti sam dobila iz dve knjige – prva je tekst baziran na Frojdu za roditelje o deci i adolescentnom razvoju (koji je homoseksualnost tretirao kao “faznu”), a druga je bila živopisan opis teškoća sa kojima su se suočavali gej muškarci tokom perioda kada je homoseksualnost bila nezakonita u Velikoj Britaniji. Međutim, godine 1974, kada sam imala 15 godina, moja majka je, posle bujice svađa bez presedana između nje i oca, objavila da ga napušta. Nekoliko dana kasnije, on mi je rekao da je ona lezbejka.

Osim osećanja besa što mi ona to sama nije rekla, nisam imala nikakvih problema sa lezbejstvom svoje majke. Mada sam bila jako nesrećna zato što se moj naizgled stabilan dom očigledno raspadao, blagotvorni efekti coming outa na moju majku bili su osetni. Bilo je to kao da je od crno-bele slike prešla u veličanstvenu sliku u boji. Od nošenja odeće domaćice iz predgrađa počela je da nosi džins sa vezom na džepovima, povremeno je pila pivo i uopšte, izgledalo je (čak i adolescentkinji) da je postala opuštenija. Zbog ovoga, podržavala sam njeno lezbejstvo i njen izbor da živi sa svojom ljubavnicom, čak svađajući se u njeno ime sa njenom porodicom, iz koje su neki napustili svoj prethodno vrlo liberalan stav i postali veoma neprijateljski raspoloženi. Moje iskustvo u ovom delu je izgleda tipično. Luis (1980.) piše da je uobičajeno za decu lezbejki da budu podržavajuća i čak ponosna na svoje majke u njihovim “novim” seksualnim orijentacijama. Ipak, ona naglašava da postoje dokazi da je ovo izražavanje samo jedne strane iz grupe ambivalentnih osećanja i sugerise da su bol, bes i tuga ili potisnuti ili upereni protiv majčine ljubavnice. Luis takođe tvrdi da je teško odvojiti negativna osećanja povezana sa majčinim lezbejstvom od osećanja povezanih sa razvodom i piše da majčina ljubavnica, kao osoba van porodice, može nositi teret neprijateljstva koje je pomereno od oba roditelja. Ona navodi da majčino lezbejstvo ima manji značaj u poređenju sa raspadom primarne porodice i udelom ili pretpostavljenim udelom majčine ljubavnice u tome. Činjenica da postoji neprijateljstvo prema majčinoj ljubavnici nije iznenađujuća s obzirom da su problematične veze uobičajeni aspekt odnosa dece sa partnerima njihovih roditelja.

U mom slučaju postojala je ogorčena sudska borba između mojih roditelja, uglavnom zbog starateljstva i podele imovine. Mojim roditeljima je dodeljeno zajedničko starateljstvo nad svo troje dece i svako je dobio da brine o onoj deci koja izaberu da žive sa njim/njom. Takvo uređenje, naročito zajed-

ničko starateljstvo nad ćerkom tinejdžerkom, bio je uspeh skoro bez presedana za lezbejku u to vreme. Moj najmlađi brat i ja ostali smo sa ocem, a moj srednji brat pridružio se majci, njenoj partnerki i njenoj ćerci i sinu u kući iza ugla. Ja sam ostala u očevoj kući iz nekoliko razloga, a svi oni su bili skoncentrisani oko osećanja da je već bilo previše remećenja i da bi preseljenje bilo poslednja kap. Ipak, bila sam tada, a i sada sam, bliža majci nego ocu.

U to vreme dve stvari su mi bile najvažnije. Prva je bila potreba da odbranim svoju majku od članova naše proširene porodice koji su bili uporni u otvorenom neodobravanju njenih postupaka. Nikada nisam bila potpuno sigurna da li se protive njenom lezbejstvu ili njenom razvodu, bilo kako bilo na kraju sam branila i jedno i drugo. Ovaj problem je bio relativno kratkotrajan, rešila sam ga tako što sam sve više smanjivala kontakt sa tim određenim osobama pa su konflikti prestali da se dešavaju (i naravno sa prolaskom vremena svi smo ponovo postali prijatelji). Druga stvar, koja je bila aktuelna tokom ostatka mog školovanja, bila je šta ću reći svojim prijateljima i kako bi oni reagovali da znaju istinu. Kako Mekgvajer tvrdi:

Osećala sam pritisak da tajnu održim tajnom. Mislila sam da će se sva popularnost i prijatelji koje sam stekla nestati ako ljudi saznaju da je moja majka lezbejka. (Mekgvajer, 1996.)

Mekgvajer je pisala o situaciji 1996. godine. Za mene, 1974. godine, problem je bio uvećan činjenicom da je razvod bio relativna retkost u društvenoj grupi u kojoj sam se kretala. Nisam poznavala nikog čiji su roditelji razvedeni i dobila sam vrlo malo vršnjačke podrške čak i za ovo. Mislim da je većina mojih školskih prijatelja smatrala da je ideja razvoda roditelja toliko strana da nisu znali šta da kažu, mada smatram da su neki od njih takođe bili svesni uzdrmanosti brakova svojih roditelja i oklevali su da razmišljaju o mogućim posledicama.

Međutim, iako je razvod ljudima bio stran, bar su priznavali da se dešava. Lezbejstvo je bilo nešto potpuno drugačije i donosilo je kompleksnije probleme. Tokom ostatka svoje školske karijere, koristila sam strategiju “pokrivanja” poštujući način života svoje majke. Mada sam samo jednom zaista lagala (suočila sam se sa direktnim pitanjem o seksualnoj orijentaciji svoje majke i uspaničila sam se), koristila sam uobičajenu pretpostavku heteroseksualnosti. Govorila sam da moja majka deli kuću sa udovicom (što je bilo, bar na minimalnom nivou, tačno) i nikada nikom nisam pokazala kuću. Ova strategija je bila potpomognuta time što je škola bila udaljena od mog doma. Mislim da niko od mojih prijatelja nije nikada posetio ni dom moje majke niti dom mog oca tokom ovog perioda i, uzimajući u obzir udaljenost, to nije smatrano neobičnim. Izgleda da su ovakve strategije prilično uobičajene među decom lezbejki i do njih ili dođu sama deca ili im ih nametnu majke pokušavajući da ih zaštite:

Da bi bila sigurna da deca neće slučajno naići na kompromitujuće informacije, Bernis je razvila komplet pravila da bi ograničila kretanje prijateljice njene ćerke po kući tako da ne mogu ulaziti u njenu sobu niti u druge delove kuće, naročito ako je ona imala svoje odrasle goste. (Luis, 1993.)

Uvek smo se uzajamno posećivali... Oni bi dolazili povremeno... Ponekad bi bio neki poster na zidu i ja bih pomalo bila zabrinuta zbog toga i trudila bih se da ih pre nego što to vide brzo odvedem do svoje sobe ili bih se nadala da neće videti ili sam se trudila da to sakrijem ili tome slično. Ali niko to nikada nije primetio ili bar niko nije komentarisao, jer niko nikada nije ništa rekao o tome (Tasker i Golombok, 1997.)

Nikada se nisam osećala prijatno u toj situaciji, ali istovremeno sam osećala da nemam izbora. Bilo je teško tačno reći zašto sam tako smatrala. Jedan od moje braće mi je kasnije rekao da misli da su svi njegovi prijatelji znali ali to nisu smatrali važnim. Njegovo viđenje je podržano kasnijim opisom:

Rekla sam svojim najbližim prijateljima da je moja majka lezbejka. Saznala sam da su oni to već znali i to nisu smatrali problemom. (Mekgvajer, 1996.)

Druga deca, međutim, imala su vrlo različita iskustva, možda delom zbog toga što nisu bila u stanju da kontrolišu način na koji su njihovi prijatelji saznali za način života njihove majke:

Imala sam oko 13 godina i, hm, jedna od mojih drugarica iz škole, pa ona nije sa mnom razgovarala zbog toga i to je sve. Ona je ponekad spavala u mojoj kući i pitala je, "Pa, gde spava ta-i-ta osoba?" A ja sam odgovorila, "Pa, sa mojom mamom." Na to je ona rekla, "Ma nije valjda?" A ja sam rekla, "Pa da, znaš, one spavaju zajedno." A ona je rekla, "O, ne." I ta drugarica je u školi rekla, "Oh, Anina majka spava sa ženom, znate."... Bilo mi je zabranjeno da idem njenoj kući. Njeni mama i tata zabranili su mi da priđem blizu. I to me je zabolelo jer je ona dugo, dugo bila moja drugarica... I tada sam izgubila tu drugaricu i počela je lančana reakcija. Svi su saznali: "Nemoj da joj prilaziš, ona je kao njena mama. Postaće isto što i njena mama, nemoj da se družiš s njom." (Tasker i Golombok, 1997.)

Takođe, bila sam rastrgnuta između želje da ne pravim veliku stvar od te situacije i shvatanja da ako ću reći ljudima moram to da uradim pažljivo. Nisam mogla da jednostavno pustim da skoro objavljena seksualna orijentacija moje majke procuri kroz govoranjanje u razredu kao što sam to uradila sa razvođom svojih roditelja. Takođe se sećam da sam razmišljala (mada je to mogla biti odbrambena strategija)

da ako ljudi saznaju moje lične okolnosti, neće više imati nimalo poštovanja za moju raniju javnu i principijelnu podršku gej pravima. Istovremeno, studija Grifinove o lezbejkama učiteljicama/nastavnicama i gej učiteljima/nastavnicima može baciti malo svetla na moje manje svesne motivacije:

Jedna od najtežih prepreka u kretanju od tajnovitosti do otvorenosti je bila nesigurnost koja se odnosila na to u kojoj meri je strah učesnika dolazio od njihove sopstvene internalizovane homofobije (iracionalni strah da će biti identifikovani kao gej), a u kojoj meri je to odgovarajuća reakcija na mogućnost da će izgubiti posao ako budu otvoreniji o svojim lezbejskim i gej identitetima u heteroseksitičkom društvu. Jedini način da se testira ova nesigurnost bila je da pokušaju novi nivo obelodanjivanja i vide šta će se desiti, skok vere sa potencijalno razarajućim ili oslobađajućim posledicama. (Griffin, 1991.)

U ovom kontekstu je interesantno napomenuti da, dok Tasker i Golombok (1997.) pišu da se vrlo malo ispitanika u njihovom uzorku setilo da su bili zadirkivani zbog seksualne orijentacije njihove majke, više dece lezbejki nego heteroseksualnih žena se setilo da su bili mete homofobičnog maltretiranja, što nije imalo veze sa njihovom stvarnom seksualnom orijentacijom.

Deca lezbejki, kao i učitelji/nastavnici koje je Griffin opisala, moraju da izaberu kome je bezbedno reći u okruženju, koje je na mnogo načina zatvoreno. Da sam ja napravila coming out, bilo implicitno ili eksplicitno, pred mojim školskim prijateljima, vest bi se proširila vrlo brzo (Grupa lezbejki majki, 1989.) i bilo bi izuzetno teško izbeći bilo koje negativne posledice. Dete svakog dana viđa školske drugove, a ja sam već doživela grupno maltretiranje i ostracizam kao mlađa učenica. S druge strane, bila sam vrlo otvorena sa prijateljima van škole. Ovo mi je obezbeđivalo vršnjačku podršku (koja je vrlo važna, ali nažalost nedostaje velikom broju dece čije su majke lezbejke (Grupa lezbejki majki, Luis, 1980; Safron, 1996.)) i okruženje u kojem smo ja i moje porodične okolnosti mogle biti prepoznate. Neke lezbejke su eksplicitno to pokušale da urade tako što su svoju decu upoznavale sa drugom decom koja su bila u istoj situaciji:

Dok nisam znala da moja mama ide u grupu lezbejki majki, mislila sam da sam ja jedina. Ja sam bila sama, nikome nisam zaista mogla da verujem. Sada poznajem osobe kao što je Noel sa kojima mogu da razgovaram i da ne budem posramljena niti da osećam kao da čuvam veliku tajnu, jer mi ne moramo da krijemo ništa. Kada razgovaram sa drugim prijateljima moram stalno da razmišljam šta da kažem jer neka reč može da se omakne i to bi bilo to. Ovde mogu da kažem skoro šta god hoću jer ne moram da brinem da će mi se omaći neka reč ili da ću reći nešto što

će pokrenuti govorkanja u školi. (Grupa lezbejki majki, 1989.).

Čak i bez sigurnosti i samoprepoznavanja koja se mogu naći u takvim grupama, rizici obelodanjivanja prijateljima van škole mnogo su manji nego u okviru škole, jer se uvek može napustiti grupa ako stvari pođu naopako.

Mada pred svojim školskim drugovima nisam bila out u vezi sa majčinom seksualnom orijentacijom, verujem da je mnogo školskog osoblja znalo situaciju. Moj otac je skoro sigurno "outirao" moju majku školi u ranim fazama njihovog razvoda i direktorka ju je upadljivo ignorisala na roditeljskim sastancima. Osim toga, nije bilo negativnih posledica. Jedine teškoće koje sam imala su one koje ostaju zajedničke deci razvedenih roditelja čak i sada – koga povesti na roditeljske sastanke i kako učiniti da mi škola daje dve kopije pisama za kući. Naravno, vrlo je moguće da su u tradicionalnim školama za devojčice, gde su veliki procenat osoblja činile neudate žene, neke od njih i same bile lezbejke i sigurno ne bi htele da pogoršavaju bilo čiju situaciju.

Moj položaj u školi je, onda, bio strategija "pokrićanja" sa povremenim padanjem u strategiju "prolaženja". Nasuprot tome, kad sam stigla na univerzitet, odlučila sam, čak i bez mnogo razmišljanja, da napravim eksplicitni coming out. U uzajamnim razmenjivanjima porekla i istorija koje su pratile nova univerzitetska prijateljstva, rekla sam svima. Bio je to uzbudljiv i oslobađajući proces, uglavnom zbog toga što su ljudi, iako radoznali, izgleda potpuno to prihvatili. Moja osećanja se ogledaju u tekstu Mekgvajerove (1996.): "Osećala sam veliko olakšanje, kao da je veliki trn izvučen iz mene".

Od tada, moj stav je više implicitan nego eksplicitan. To je delom zbog toga što seksualna orijentacija moje majke ima mnogo manje uticaja na moj svakodnevni život nego kada sam išla u školu. Takođe, razlog tome je što želim da tretiram lezbejstvo svoje majke kao nešto obično pre nego egzotično, mada je jasno da out gejevi ili lezbejke roditelji nisu nešto uobičajeno u mojoj generaciji.

Bilo mi je važno da kažem svima jer niko ne krije da ima tatu. Pa zašto bih ja krila da moja mama ima devojku, znaš... (Tasker i Golombok, 1997.)

Ja, generalno, koristim formulaciju "moja majka i njen par" i ostavljam ljudima da sami izvode zaključke. Istovremeno, namera mi je da korišćenjem termina "maćeha" za partnerku moje majke potvrdim njihovu vezu, mada to može izazvati zabunu među mojim prijateljima jer imam i drugu maćehu, ženu mog oca. Takođe, direktno opisujem svoju majku kao lezbejku gde je to prikladno da bi se razjasnila veza ili opisao događaj, bez obzira s kim razgovaram. U tom smisu, ostajem eksplicitno out o lezbejstvu moje majke i drago mi je da je tako.

Diskusija

Većina literature o deci lezbejki i gej muškaraca odnose se na one u mojoj situaciji, začeti smo u heteroseksualnoj vezi i jedan ili oba roditelja su posle toga napravili coming out. Ima jako malo literature o deci koja su rođena ili usvojena od strane gej ili lezbejskih parova (Paterson, 1992.), čija situacija može biti vrlo različita (Dan, 1997.). Ovo je prepoznato do određene granice. Komparativne studije između dece lezbejki i heteroseksualnih žena upoređuju decu čiji su se roditelji razveli, eksplicitno zbog toga što obe grupe imaju zajedničku traumu razvoda (Paterson, 1992.). Prlično sam sigurna da se iskustvo odrastanja sa majkom koja je out tokom celog ili tokom većine nečijeg detinjstva kvalitativno vrlo razlikuje od iskustva kada roditelj kasnije napravi coming out. Paterson (1992.) piše da je deci kojoj je u ranom detinjstvu rečeno o seksualnoj orijentaciji roditelja bilo lakše da se nose s tim i da su imala veće samopouzdanje nego deca kojoj je rečeno kasnije, a naročito tokom rane adolescencije. Između ostalog, lezbejski parovi koji planiraju decu verovatno da će to uraditi bar uz delimičnu podršku lezbejki prijateljica. Nasuprot tome, moja majka i njena partnerka još uvek su se družile skoro isključivo sa heteroseksualnim parovima i nisu bile deo bilo kakve lezbejske zajednice. Postoji potreba za daljim istraživanjem o deci koja su odrastala isključivo u gej ili lezbejskim vezama. Ovo bi takođe moglo dovesti do razlika u tome koji se delovi istraživanja o nama, čiji su roditelji napravili coming out tokom i posle razvoda, naglašavaju. Radovima u ovoj oblasti dominirala su pitanja koja su pokrenuta u slučajevima borbe za starateljstvo i pisani su uz pozadinu u kojoj su određeni aspekti dečijeg zdravlja bili "normalizovani" na način koji je mogao biti štetan, i za tekst istraživanja i za doživljeno iskustvo.

Na primer, postoji jasan trend u literaturi o deci lezbejskih i gej roditelja koji se fokusira na seksualno "zdravlje" i naročito na seksualnu orijentaciju. Mada nisu pronađene značajne razlike između naše seksualne orijentacije i seksualne orijentacije dece koja su odrasla sa dva heteroseksualna roditelja (Luis, 1993; Paterson, 1992; Tasker i Golombok, 1997.), mogućnost "seksualne orijentacije ili reorijentacije kroz druženje" ostaje u umovima pravnika i socijalnih radnika kao i u delu opšte populacije (Epstajn i Džonson, 1998.) i čini osnovu nekih od zakona u Velikoj Britaniji o seksualnom obrazovanju u školama, kao što je član 28 Zakona o lokalnoj samoupravi iz 1988, koji zabranjuje lokalnoj obrazovnoj upravi da "namerno promoviše homoseksualnost" (Kasper i drugi, 1992; Griffin, 1991; Melija, 1989; Rodžers, 1994.). Kao tinejdžerka bila sam zasigurno svesna da su neki ljudi verovali da će me naročito uticaj majčine partnerke učiniti lezbejkom. Mislim, kad pogledam unazad, da smo i ćerka majčine partnerke i ja bile, verovatno nesvesno, pod pritiskom da budemo heteroseksualne, makar samo da bi dokazale da ljudi nisu u pravu. Na jednom

nivou, činjenica da neko ima lezbejku majku ili gej oca može učiniti potencijalni ili aktuelni proces coming outa lakšim (bar verovatno neće biti u opasnosti da bude izbačen iz roditeljskog doma) i postoje dokazi da će deca lezbejki verovatnije nego deca heteroseksulanih samohranih majki razmatrati istopolne veze kao mogućnost (Tasker i Golombok, 1997.). Istovremeno, međutim, osoba može osećati da mora da se odupre slici homoseksualca kao onih koji kvare mlade tako što će učiniti sasvim jasnim da ona sama nije pokvarena (Safron, 1996.).

Izглеđa da u ono malo literature koja postoji o odnosu lezbejki i gejeva roditelja i škola njihove dece, dominira roditeljski strah i opravdanost nastavka skrivanja njihove seksualne orijentacije (Akanke, 1994; Grupa lezbejki majki, 1989.), pre nego opisi onoga šta se zaista dešava kada su roditelji out u školi (Kasper i drugi, 1992.). Dok je razumljivo da su roditelji zabrinuti da će njihova deca biti maltretirana od strane vršnjaka ili da će biti diskriminisana od strane učitelja/nastavnika, ovi strahovi ne proističu iz mog iskustva niti iz onih postojećih studija (Kasper i drugi, 1992; Tasker i Golombok, 1997.). Osim toga, ako roditelji nisu out učiteljima/nastavnicima svoje dece, to će olakšati školama da održavaju nevidljivost, ne samo lezbejki i gej muškaraca već, naročito, lezbejskih i gej porodica.

Mislim da su svi nastavnici znali da imam dve majke. I njima je to bilo u redu. Ali oni nisu govorili o lezbejkama niti su imali pozitivnu sliku o lezbejkama. (Safron, 1996.)

Teško je opisati jačinu osećanja da ste nevidljivi (i to ovde kažem i kao bivša nastavnica i kao bivša učenica) koje dolazi od toga da je vaše porodično uređenje u potpunosti odsutno iz nastavnog programa.

Zaključak

Nevidljivost dece lezbejki i gej muškaraca je tema u istraživačkoj literaturi o seksualnoj orijentaciji, u obrazovanju učitelja/nastavnika o seksualnoj orijentaciji i u razgovorima o porodičnim životima u školama. Dok postoji veoma mali broj istraživanja, naročito u Velikoj Britaniji, o deci lezbejki i gej muškaraca, mi i dalje ne postojimo u umovima svih koji su uključeni u obrazovanje, od kreatora politike i akademika do učitelja/nastavnika u učionicama. Zbog toga, takođe ne postojimo u nastavnim programima i, stoga, ne postojimo ni u svesti učenika i učitelja/nastavnika. Sada je uobičajeno za škole da vode računa o tome da ne pretpostavljaju da su roditelji venčani i da žive zajedno, ali se još uvek pretpostavlja da su heteroseksualni. U ovakvoj klimi ostaje teško za decu lezbejki i gej muškaraca da budu otvoreni o seksualnoj orijentaciji svojih roditelja i bez te otvorenosti teško je živeti na način koji integriše nečiji dom i školski život. Deca nisu u poziciji da mnogo toga učine u vezi s tim, ona se osla-

njavu na odrasle – one koji se bave istraživanjima u edukativne svrhe i one koji direktno rade sa decom i mladima – da ih podrže da žive otvorenije. Vreme je da se nešto učini da se popravi ova situacija.

Biografska beleška

Keri Pičter (Carrie Paechter) je direktorka Centra za nastavni program i učiteljske studije na Otvorenom univerzitetu. Njena istraživačka interesovanja, koja su se razvila iz njenog prethodnog iskustva kao nastavnice matematike u londonskim srednjim školama, uključuju preplitanje roda, moći i znanja, i procese pregovaranja o nastavnim programima u školama i višim obrazovnim institucijama. Njenu najnoviju knjigu *Educating the Other: Gender, Power and Schooling* objavio je Open University Press.

Prevela sa engleskog: Danijela Živković

Ana Zorbić

TRANSRODNOST

Bila sam jako uzbuđena i preplašena kada sam upoznala buč Al. Nije bilo potrebe za tim jer niko ranije nije bio ljubazniji prema meni. Svakako da je bila osorna, ali je u isto vreme iskazivala, na sebi svojstven način, naklonost: razbarušivala mi je kosu, grlila me oko ramena i dodirivala licem pokretima koji su bili više od maženja ali nežniji od šamara. Dobro sam se osećala. Sviđala mi se nežnost u njenom glasu kada bi me nazivala "mala", što je veoma često činila. Uzela me je pod svoje i naučila sve one stvari za koje je smatrala da mlada bučica treba biti svesna pre nego krene na tako opasno i bolno putovanje u život. – Stone Butch Blues, L.Feinberg

Jednakost polova se najčešće posmatra kroz dihotomiju pola i roda¹, unutar njihovih binarnih opozicija. Podržavajući ideju da su ljudi bilo jednog bilo drugog, po već propisanom pravilu, pola pa

¹ Pol se ovde uzima kao biološka kategorija: prilikom rođenja novorođenčad su po automatizmu svrstana u ili muški ili ženski pol. Rod je socijalna kategorija koja ima veze sa polom ali se pravi opravdana distinkcija jer je rod, iako uslovljen polnim podelama, naknadna konstrukcija kojom se polne odrednice društveno opravdavaju i podržavaju: tipična rodna razlika se ogleda u npr. oblačenju ženske dece u roze dok se dečaci ohrabruju za bavljenje fudbalom. Rodne razlike su društveno podržavane i poželjne ali veoma preispitivane i suprotstavljane od strane, ne samo, LGBT pokreta i queer teorije.

samim tim i roda – korišćenje ovakve terminologije samo podupire i dodatno ojačava postojeće dihotomije: priroda -kultura, pol - rod, homoseksualnost – heteroseksualnost, itd. Kada se zahteva jednako vrednovanje polova izjednačavaju se dva roda koja se smatraju društvenim konstrukcijama, dok se istovremeno nastavlja normiranje rodova kao jedina dva moguća, čvrsto fiksirana identiteta. Uprkos uložnim naporima da se suprostavimo ideji biološkog determinizma kroz preispitivanje rodnih i polnih uloga – postavka o biološkoj predodređenosti polova i dalje stoji.

Nejednakosti koje se pojavljuju iz ovakve primarne postavke nose svoje opasnosti. Naučeni smo da razmišljamo jednostavno i da prihvatamo ove dvojnosti kao našu realnost. Banalizacija u cilju približavanja ovog problema široj javnosti se nameće. Imenovanjem mi raspoznavamo i stičemo ideje kojima se kasnije služimo i koje koristimo u svakodnevnom životu. Svakodnevni život zahteva jednostavna objašnjenja koja će biti potkrepljena adekvatnim sintaktičkim pojmovima: svima je jasno šta je crno, šta je belo i šta je sivo, zar ne? Koliko nijansi sive je moguće dobiti zapitamo se ukoliko nam je to zaista potrebno ili smo u naročitom raspoloženju – imenovanje svake od ovih bezbroj nijansi zahteva mnogo više energije i, u krajnjoj liniji, posvećenosti.

Tako da se, obično, kao grafički prikaz seksualne orijentacije koristi prava na čijim se krajnjim graničnicima stavlja homoseksualnost, sa jedne i heteroseksualnost, sa druge strane. Ovde nas interesuje sve ono što zauzima ogroman prostor između ove dve krajnje podele, a sve u cilju izbegavanja tradicionalnih dihotomija. Ovde nalazimo čitavu lepezu seksualnih različitosti o kojima će u nastavku biti reči.

Najnoviji termin koji nastoji da obuhvati i označi sve ljude koji su “drugačijeg roda” jeste **transrodnost**. Ovo je eklektičan naziv i ne odnosi se ni na jednu osobu pojedinačno (mada radi pojašnjavanja ovde navodimo RuPola kao transrodnu osobu, dok bi neki tvrdili da je i k.d. leng isto transrodna...). Verovatno je tako i najbolje jer, ukoliko ste se nekada bavili lingvistikom jasno vam je da reči imaju način da započnu samostalan život i da ljudi koriste precizne definicije u cilju isključivanja drugih koje bi želele da budu obuhvaćene istim. Transrodnost i transrodni pokret nastoji da obuhvati transeksualne, queer, strejt, butch, femme, homoseksualne, heteroseksualne, biseksualne, interseks, drag king, drag queen, arodne i mnoge, mnoge druge osobe za koje u engleskom jeziku postoje termini koji još uvek nisu ušli u naš jezik i, uprkos dobroj volji autorke teksta, za koje još uvek ne postoji adekvatan prevod: two spirit, stone butch, boish, crossdresser itd.

Ovakvo, uslovno rečeno, uniformisanje na prvi pogled može izgledati nepravedno i nepotrebno, međutim kako živimo u društvu koje zahteva imeno-

vanje, a transrodne osobe, naravno, žele sva ljudska prava koja im pripadaju, te je organizovanje u pokret potrebno – tako je i nastao transrodni pokret. Isto tako postojeće, gore nabrojane, različitosti u imenovanjima stvaraju podele i sukobe u okviru transrodne zajednice. U krajnjoj liniji ljudski um zahteva kategorizacije i isto tako svakoj od nas je potreban sopstveni rodni identitet².

Potreban nam je sveobuhvatan termin koji će biti pozitivan i neće nikog osuđivati niti diskriminisati – sviđalo se to nama ili ne javnost treba jedan opšti termin koji lako može razumeti i koristiti, i koji je takođe prihvatljiv svim članovima zajednice.

Ništa nije odmagalo transrodnoj zajednici više od pokušaja da se postigne dogovor oko značenja termina koji se koriste. Ovde ćemo navesti još nekoliko termina i pokušati da ih objasnimo i ukažemo na to zašto je transrodnost kao zajednički termin opravdan.

Kako medicinska literatura objašnjava **transeksualci** su osobe koje traže operaciju promene pola. Generalno gledano “pravi” transeksualac je pripadnik/ca “suprotnog” pola koji/a se nalazi u “pogrešnom” telu i želi hiruršku intervenciju kako bi se ispravila ova greška prirode. Transrodna zajednica briše jedno **s** iz ovog termina lišavajući ga na taj način medicinske, odnosno patogene, konotacije, te dobijamo politički legitiman termin **transeksualanost**. Sami transeksualci često prave razliku između sebe u odnosu na to da li su već podvrgnuti operaciji ili ne. Problem sa ovim terminom nastaje kada se produbljuje razlika između operisanih i neoperisanih transeksualaca. Bilo je predloga da one transeksualne osobe koje još uvek nisu ili ne žele kompletnu hiruršku transformaciju nisu “pravi” transeksualci. Još jedna razlika koja se obično naglašava jeste ona između početnog, odnosno željenog pola – u engleskom jeziku uobičajena je upotreba akronima MTF i FTM³ prilikom označavanja ovih razlika. Nekada se čak ova terminologija koristi sasvim odvojeno, van konteksta transeksualizma.

Transvestiti su one osobe koje se oblače u odeću “suprotnog” pola. Kao i transeksualnost, i ovaj termin se prvo nalazi u medicinskoj literaturi i obično nosi konotaciju određenog stepena patologije. Čvrsto se držeći originalnih značenja i nastanka pojmova, i transvestizam i transeksualizam jesu mentalni poremećaji, i mnogima se ovakvo etiketi-

² Rodni identitet označava rodni koncept svake individue, koji nije uvek uslovljen polom na rođenju. Rodni identitet dotiče svako ljudsko biće i nije samo kruto binarni muški ili ženski. Sloboda izražavanja rodnog identiteta treba da uključuje pravo na rodnu dvosmislenost i rodnu kontradikciju.

³ MTF – engl. Male-to-Female – promena pola u pravcu muškarac-žena i FTM – engl. Female-to-Male – medicinski postupak promene ženskog pola u muški.

ranje ne dopada jer označava nešto “bolesno” čemu je potrebno “lečenje”.

Oni koji su odbili da koriste transvestit kao termin koji bi bio prikladan individualnom identitetu počeli su sa korišćenjem engleskog termina **crossdresser (CD)**. Ovo je engleska reč za transvestite, ali se pojavila iz same zajednice koja se tako identifikuje, a ne iz medicinskih udžbenika. Ovaj termin označava ono “šta mi radimo, ne šta jesmo” kaže CD zajednica.

Da bi se stvari dodatno zakomplikovale, neke osobe koriste termin **transgenderist** da bi označile osobu koja živi kao neko “suprotnog” pola bez toga da prolazi hiruršku intervenciju. Ovo je alternativa za transeksualce koji nisu operisani.

Društveni fenomen preispitivanja i davanja novih značenja već postojećim rečima treba biti spomenut prilikom pokušaja objašnjenja termina **queer**. Slično kao kod engleske reči **gay**⁴ koja već živi svoj međunarodni život i van anglosaksonskog govornog područja – **queer** je iz svoje originalne negativne konotacije⁵ preuzet i koristi se od strane transrodne zajednice kao pozitivan termin koji označava uglavnom seksualnu orijentaciju ali bez nepotrebnih izuzimanja niti vrednovanja.

Transrodnost kao termin kojim će opisati sebe i druge slične sebi prva je upotrebila Virdžinija Prins (Prince) sredinom sedamdesetih godina prošlog veka. Virdžinija je otvoreno omalovažavala transeksualce zagovarajući hiruršku intervenciju promene pola kao nepotrebnu i živeći kao transvestit. Sadašnje značenje termina transrodnost je ušlo u upotrebu već 1981. godine pokrivajući skoro kompletnu “rodnu zajednicu”.

U okviru samog LGBT pokreta mnogo puta se dešavalo da transrodna zajednica bude nepravedno izostavljena ili zapostavljena – dok sa druge strane uvek spominjana u samom nazivu pokreta. U više navrata je iskazivana *transfobija* u okviru same LGBT zajednice koja uporno odbija punopravno prihvatanje svih svojih članova – *Camp Trans* je organizovan u znak protesta nakon što je najpoznatiji ženski muzički festival u Mičigenu prihvatio učešće samo MTF transeksualki nakon već izvršene hirurške intervencije, zagovarajući politiku “samo žene, rođene kao žene”, međutim i ovde je bilo suko-

ba jer nisu sve učesnice festivala podržale takvu odluku. Isto tako je 1998. godine zabranjeno učešće transrodnim sportistima na Gej Olimpijadi u Amsterdamu. Pravilo igara sada kaže da je potrebno podneti kompletnu dokumentaciju o hirurškoj promeni pola ili dokazati dve godine hormonske terapije od strane svih transrodnih inividua koje žele da se takmiče.

U femnističkim teorijama mnoge autorke vide medicinske terapije i operacije promene pola kao očajničke poteze pojedinaca kojima je to jedini odgovor na seksističku segregaciju nametnutu od strane društva. One zagovaraju tezu da bi ovakve terapije bile potpuno izlišne u društvu koje ne bi bilo seksističko, zahtevajući da društvo treba da se menja umesto što se vrše medicinske izmene inače zdravih tela kako bi ih prilagođavali rodnim stereotipima.

Čini se da se, poslednjih godina, i na našim prostorima pojavljuje sve više pojedinke/pojedinaca koji izražavaju sve viši oblik svesti o postojanju transrodnosti i prepoznaju pravo značenje i bogatstvo različitosti u okviru transrodnosti. Zajednica je mesto gde se, sa pravom, očekuje dobijanje podrške i razumevanja. Prihvatanje termina koji neće biti vrednosno obojeni i uvredljivi i njihovo uvođenje u jezik korak je ka pružanju te podrške.

Izvori i dodatne informacije:

www.transhistory.com

Poštić, Jelena, Transfeminism-broadening the range of feminism, *Zarez*, no 123, Feb 12, 2004

Califia, Patric, *Sex Changes: The Politics of Transgenderism*, Cleis Press (2003)

Feinberg, Leslie: *Stone Butch Blues*, Firebrand Books (1993)

Feinberg, Leslie: *Transgender Warriors*, Beacon Press (1996)

⁴ Englesko-Srpskohrvatski rečnik u redakciji Rudolfa Filipovića daje sledeće objašnjenje: 1. veseo, vedar, živahan 2. živ, šarolik, sjajan, kićen 3. lakouman, površan, razuzdan, raskalašan 4. sleng homoseksualan.

⁵ Čudan, čudnovat, neobičan, smešan, komičan, sumnjiv, smušen, bolestan, slab... ibid.

KULTURA

Jelisaveta Blagojević

REPREZENTOVATI QUEER I/ILI QUEER REPREZENTACIJA

“Za sto godina postojanja filmske industrije, homoseksualnost se retko prikazivala na ekranu. Čak i onda kada se to događalo, prikazivana je kao nešto smešno, ili nešto što treba da se sažaljeva, ili čak nešto čega se treba plašiti. To su bili kratki, ali nezaboravni kadrovi, koji su ostavili dubok trag. Holivud, veliki kreator mitova, učio je strejt ljude šta da misle o gej ljudima ... ali i gej ljude šta da misle o sebi samima.”¹

Savremena opsesija slikama, simbolima i reprezentacijama prati logiku takvih teorijskih pozicija koje upućuju na granice i veze između realnosti i njene reprezentacije kao na zamagljene, ili još radikalnije – izbrisane. Izgleda da živimo u svetu koji je uvek već re-reprezentacija, i mi sami smo jedna reprezentacija, i naravno, naš (seksualni) identitet je uvek već reprezentacija. Drugačije rečeno, izgleda da je jedina stvar “realnija” od “realnosti” – upravo njena vlastita reprezentacija. Bioskopski, TV i kompjuterski ekrani su postali “bojno polje” semiotičkog rata – rata između drugačijih reprezentacija, simbola, slika, itd. Ljudsko telo i njegova seksualnost nikada nisu bili toliko korišćeni i njima se nikada nije toliko manipulisalo u sferi masovnih medija i popularne kulture. Pomućenost seksualne razlike postala je indiferentna prema sebi i transformisana predstavom transeksualnog tela; misterija singularnog *physis*-a pretvorena je u spektakl koji teži konstruisanju posebne sfere – sveta slika i reprezentacije – koji praktično nema više dodira sa singularnim *physis*-om koji reprezentuje. Sve što se neposredno doživljava transformisano je u reprezentaciju; naše telo, naš pol, naša seksualnost, itd. Spektakl nije nešto što je naprosto jednako sferi slika ili onome što danas nazivamo medijima. Štaviše, spektakl ne reprezentuje ništa manje do jedan novi tip društvene veze među ljudima, veze koja je, dakle, isposredovana slikama.

¹ Iz dokumentarnog filma Roba Epstajna (Rob Epstein) i Džefrija Fridmana (Jeffrey Fridman) **Celluloid Closet**, koji je inspirisan knjigom Vitoa Rusoa (Vito Russo) i koji predstavlja duboku i dirljivu *queer*, refleksiju o istoriji homoseksualnosti u holivudskoj produkciji.

U brojnim novijim *mainstream* filmovima, predstave gej i lezbejskih likova postale su nezaobilazni “maleni, fini detalj” u svetu masmedija i popularne kulture. Zašto je to tako? Pored (moguće) vizuelne i reprezentativne političke korektnosti, što je jedan od zahteva modernih demokratija, postoje i drugi razlozi: jedan od njih svakako predstavlja i pokušaj uključivanja *golog* života, ljudskog tela i seksualnosti u mehanizme suverene moći koja ih reprezentuje. Jedna od najupadljivijih karakteristika transformacije klasičnog razumevanja politike u moderno shvatanje politike kao *biopolitike*, upravo je uključivanje pola i seksualnosti u mehanizam Države i logiku moći. Klasična distinkcija između biološkog tela i političkog tela konsekvantno tome ulazi u zonu nerazgovetnosti. Drugim rečima, svako je telo uvek već političko telo, i svaka je seksualnost zahvaćena podelom moći.

Filmovi i njihova produkcija, koji su jedno od najmoćnijih sredstava proizvodnje popularne kulture i njenih vrednosti, pružaju veoma značajnu polaznu tačku za razumevanje koncepta političkog tela, kao i za razmatranje reprezentacije tela koje je uvek već polno određeno telo; u tom kontekstu, reprezentacija gej muškaraca i lezbejki, transeksualaca, biseksualaca, trasdžendera, uzurpatora roda (*gender benders*) itd., postaje jedna od ključnih tačaka u reprezentaciji (političkog) tela kao takvog, pošto je homofobija – dominantna ideološka podloga reprezentacije slika gej muškaraca i lezbejki – jedan od aspekata na koji je moć organizovana i podeljena

u društvu.

Ne samo da *queer* teorija svoju ideološku i političku pozadinu pronalazi u gej i lezbejskom aktivizmu, već načini reprezentovanja gej i lezbejskih tela pružaju odličan ilustrativni materijal za razumevanje pojma *queer* s obzirom na to da je umnožavanje i diseminacija seksualnih identiteta od temeljnog značaja za razumevanje ovog pojma; ovaj pojam se odnosi na čitav spektar polnih identiteta, i što je još bitnije – upućuje na prostor *između* ovih identiteta, na nešto što je “između” svakog identiteta, koji nije nužno seksualni ili polni.

Dvadesetih godina prošlog veka, proces kapitalističke komodifikacije počeo je da ulaže u ljudsko telo i seksualnost. Agamben (Agamben) u svojoj knjizi *Coming Community* kaže: “Čini se da komodifikacija ljudskog tela, koja ga, s jedne strane, potčinjava čeličnim zakonima omasovljavanja i razmenske vrednosti, istovremeno oslobađa telo stigme neiskazivosti koje ga je obeležavalo milenijumima. Odvajajući se od dvostrukih lanaca biološke nužnosti i individualne biografije, odvaja se i od neartikulisano grikra tragičnog i od tupe nemosti komičnog tela, čime prvi put iskrsava savršeno komunikabilno, potpuno iluminirano”.

Pokušavam da ukažem na to da reprezentacija gej i lezbejskih tela nije značajna za razumevanje suštine pojma *queer* i *queer* teorije samo zato što se bavi različitim seksualnim identitetima, već ove reprezentacije, (ili na primer konkretno, predstave gej i lezbejskih tela u savremenom holivudskom filmu) ukazujući na fragmentarnost same reprezentacije, prevazilaze puko dokumentovanje posebnih seksualnih identiteta; one nas naime upućuju na to da je *queer* sam taj pokušaj reprezentovanja stvari bilo kao normalnih ili nenormalnih, ispravnih ili pogrešnih, itd. i da je u skladu sa tim, sama ideja reprezentovanja istovremeno *queer* i ono što *queeruje*. Ili, ako pokušamo da izvučemo još radikalnije posledice iz prethodno navedenih pretpostavki, možemo tvrditi da *queer* identitet same reprezentacije i njena moć da “*queeruje*” zapravo označava *queer* identitet same teorije i njenu moć da *queeruje*.

Budući da teži transgresiji normativnosti, *queer* teorija, bilo da se shvata kao performans transvestita, bilo kao akademska dekonstrukcija, zapravo nudi jednu vrstu strategije otpora politici identiteta. Shvatanje identiteta kao nečega što slobodno lebdi, nečega što nije povezano ni sa

kakvom “suštinom”, nego sa performansom, jedna je od ključnih ideja u *queer* teoriji.

Jedan od najpoznatijih *queer* mislilaca, Dejvid Halperin (David Halperin), pokušao je da definiše pojam *queer* u poststrukturalističkom maniru tumačenja pojma identiteta kao konstelacije višestrukih i nestabilnih pozicija, tvrdeći da je *queer* po definiciji sve ono što se kosi sa normalnim, legitimnim, dominantnim, i da ne postoji ništa posebno na šta se ovaj pojam odnosi, već da on upućuje na identitet bez suštine. Kako bi onda, u skladu sa ovim, trebalo “teoretizovati” identitet bez suštine i šta bi mogle biti politike takvog *queer* bića čija zajednica nije posredovana nekim drugim oblicima pripadanosti – na primer, bićem muškarca, bićem žene, bićem komunista, bićem Evropljanina, pa čak ni samim *queer* bićem?

S jedne strane, *identiteti bez suštine*, ili neka “*queer* bića”, ne mogu da formiraju društvo zato što ne poseduju ni jedan identitet na koji bi se pozivali, niti bilo koju nit pripadanja na osnovu koje bi mogli da traže priznanje; s druge strane, ono što Država i strukture moći ne mogu da tolerišu jeste upravo mogućnost postojanja zajednice koja ne bi afirmisala nikakav prepoznatljivi identitet, ili *queer* kopripadnost bez ikakve reprezentativne tačke pripadanja. Država, kako je pokazao Alen Badju (Alain Badiou), nije zasnovana na socijalnoj vezi čiji bi bila izraz, nego na razvezivanju, razlaganju i oslobađanju koje zabranjuje. Ono što je za državu važno nikada nije pojedinačno biće po sebi, nego njegovo uključivanje u neki identitet, bilo koji identitet, čak i u *queer* identitet. Ako koncept *queera* i bivanja *queerom* želi da zadrži svoj kritički, ili čak subverzivni potencijal, [on] baš zato uvek mora da ostane identitet u pripremi, tačka stalnog postajanja, koja nikada nije u potpunosti zaposednuta i/ili posedovana, nego se uvek već iznova strateški koristi, *queeruje* od neke prethodne upotrebe kao stalna, strastvena potraga za alternativama i alternativnim načinima mišljenja i delanja.

Upravo je ta nemogućnost reprezentacije *queera* ono što odbacuje sve identitete i svako stanje pripadnosti, odnosno, kako tvrdi Agamben, upravo je to ključni neprijatelj Države i “gde god ove singularnosti, ovi identiteti bez suštine demonstriraju svoje postojanje u društvu, tamo će se odigrati Tjenanmen, i, pre ili kasnije, pojaviće se tenkovi”.²

Prevela sa engleskog: Adriana Zaharijević

2 Giorgio Agamben, *Coming Community*, University of Minnesota Press, Minneapolis&London, 1998. str. 86.

Suzana Tratnik

VIDLJIVOST U TESNACU: KAKO ME VIDIŠ?

Pitanje vidljivosti je nedvosmisleno jedno od najčešćih tema lezbejske kulture, politike i aktivizma uopšte. Vidljivost vrši pritisak na lezbejstvo dvostrukom; najpre kao zahtev javnosti za razgoličenjem, razotkrivanjem ili čak "priznanjem" lezbejstva, a zatim kao potreba za izlaskom iz anonimnosti i stvaranje lezbejske organizacije, kao deklaracije o "realnosti" lezbejske egzistencije, kao razotkrivanje (*coming out*) u obliku političke akcije.

Zašto je vidljivost tako važna za lezbejsku kulturu? U poređenju sa muškom homoseksualnošću, lezbejstvo je (bilo) skoro (ne)priznato, čak neprepoznatljivo ili zagonetno; njeno postojanje je u velikoj meri tako reći pod znakom pitanja. Zato je po prvi put razumljiva radoznalost, potreba razotkrivanja i traženje odgovora na pitanja kao što su: kako izgledaju lezbejke? šta rade međusobno? Druga strana vidljivosti je deklarativna izjava same lezbejske zajednice, kada vizuelni lik pokazuje svoje postojanje: *I am What I am ... (Ja sam ono što jesam..)*. Odgovor na pitanje kakve su lezbejke, nikako nema samo jedno značenje; lezbejke mogu izgledati kao hetero žene, kao hetero muškarci, kao gejevi, kao muškarače i kao – lezbejke. Lezbejsko telo je tekst, kao što piše Nataša Sukič, i pred gledanjem/čitanjem je Realno, a ne bilo kakva "prirodna" slika lezbejke... zato je lezbejska vidljivost takođe sve više (i inače ne bi bila ništa drugo...) preplitanje interpretacija, gej/lezbejski aktivistički slogan *I am What I am (Ja sam ono što jesam)*, pa je zato to manje-više borba za interpretacije.

Pogledajmo početke lezbejskog pokreta, znači drugu polovinu osamdesetih godina i razmislimo o vidljivosti lezbejstva na tadašnjem prostoru Slovenije. Zanimljivo je da je Ljubljani iznenadila izložba lezbejske fotografije, još mnogo pre nego što je osnovana prva lezbejska organizacija. Radi se o austrijskoj fotografkinji Kristi Benštajn, koja je imala izložbu u Galeriji Škuc u okviru gej festivala Magnus u junu 1986. godine. Bečlijka je sa svojim *Obscenim ženama* šokirala, iznenađivala i odbijala posetiteljke i posetioce – nekima se činilo da se uklapa u koncept tadašnje alternativne kulture, neke su se zgražavale zbog nefeminističkog koncepta, mnogobrojne su rekle, ah, takve ipak nismo... a istovremeno je izgledalo da su "ekscenone" fotografije, zbog odsut-

nosti lezbejskih tema u okviru Magnus festivala samo *side show*, inače dobro

(re) prezentovane gej subkulture. A mnogo toga prema mišljenju Kristi Benštajn ipak nismo zaboravili: mogućnost za drugačije i drske imidže lezbejskog i ženskog, nesuzdržanog prikazivanja dilda, koji mogu tako mnogo da inkriminiraju lezbejsku čistotu, kao i da šire granice identiteta, čak i da se prepliću sa gej identitetom.

Kako su slika, odnosno vidljivost lezbejstva važni, bilo je očigledno, naročito u prvim godinama lezbejskog pokreta. Traženje vidljivosti je uvek i traženje autentičnosti, odnosno onoga što je "pravo". Kao pitanje: kakve su prave lezbejke? Predstavu o tome imaju podjednako aktivistkinje, kao i javnost, koju konstantno obaveštavaju o svom postojanju.

Prve slike, koje su pratile članke o lezbejstvu ili intervju sa aktivistkinjama u hetero časopisima, bile su krajnje romantične fotografije dve žene u nežnom zagrljaju, koje su izgledale kao bliznakinje, odnosno kao klonovi. Takvo prikazivanje lezbejki je bila značajno za osamdesete, a naročito za sedamdesete godine, kada su se u jugoslovenskoj učtivoj štampi pojavili prvi članci o lezbejkama. Naravno sterilne fotografije (ponekad čak i crteži), čija bezlična estetika je naglašavala pre svega emocionalnu stranu lezbejskog odnosa, nisu imale nikakve veze sa onima koje su cirkulisale u lezbejskoj kulturi, čak i u prvom broju biltena *Lesbozine*, koji je izašao iz štampe 1988. godine u Ljubljani. I te radikalnije, drukčije slike lezbejki, očigledno nisu smanjile radoznalost široke čitalačke mase (neki bi rekli da čitaoci "nisu imali oči" za to) i zbog toga se nisu pojavljivale u drugim časopisima. Iz većine medijskih polemika o lezbejstvu se mogla naslutiti težnja za očuvanjem sanjalačkih slika dve nežne dušice u sofisticiranom zagrljaju, očišćenih od svakog feminizma, politike i seksualnosti. Tako se mogla očuvati slika o neškodljivom i očima prijatnom i u krajnjoj liniji neuznemirljivom istopolnom naginjanju "nežnijeg pola", što i nije bilo toliko uznemirujuće, i tako se obnavljala represija dvolične tolerancije prema lezbejkama. Ako su, znači i žene/lezbejke prikazivane na prihvatljiv način i nisu se mučile sa političkim zahtevima, još je sve bilo u granicama normale. Ali potpuno je drugačije sa muškarcima, na primer sa erotskim fotografijama gejeva, koje je objavljivala i revija *Revolver* – poslanici i poslanice ljubljanskog izvršnog saveta, koji su 1991. godine listali pomenutu reviju, glasanjem su odlučili da je to pornografija i *Revolveru* su ukinute subvencije.

Znači ni u kom slučaju nije moguće izbeći obscenost ili politiku; pošto nije moguće izbeći političku obscenost. To govori i o tome, da je u stvari svaki lik uvek politički, konstruisan, interpretiran – ne samo lik lezbejke.

Radoznalost pitanja "Kakve su u stvari lezbejke?"

“već pretpostavlja neku različitost, odnosno implicira i druga pitanja: “Kako te vidim? Imam li oči za tebe?” Česti odgovori ranijih lezbejskih zajednica bio je u skladu sa ubeđivanjem o tome da lezbejke ustvari nisu ništa drugačije od drugih, odnosno, heteroseksualnih žena. Pošto žele isto ono što želi većina ljudi. Žele, znači, život udvoje, sopstveni stan, možda decu, karijeru, mačke, godišnje odmoro svake godine... Što je na prvi pogled istina; na prvi pogled fotografije lezbejskih parova ili porodica ili pojedinke ne govore o bilo kakvim težnjama. Njihova različitost je više u tome da se moraju izvinjavati, da ne odustaju i da u krajnjoj liniji ipak nisu nešto tako posebno. Možda je zamerka protiv takve politike asimilacije – ako, naime, znamo da (i na našem prostoru) istopolne veze zakonski nisu priznate – itekako velika i posebna. To naravno ni izdaleka nije jedino uskraćivanje prava. Pored koncepcije prilagođavanja, lezbejke mogu da se identifikuju kao (esencijalno) drugačije, kao radikalni likovi nekog drugog.

Kada se lezbejski pokret počeo širiti i otvarati, i kada se pojavio i u tzv. trećem svetu, teoretičarke su ustanovile da lezbejke nisu drugačije samo od heteroseksualne većine, nego se i veoma razlikuju međusobno. Začeće politike identiteta: lezbejke mogu biti crkinje, Azijatkinje, majke, iz radničke klase, hendikepirane... Politika identiteta objašnjava i lezbejsku ulogu unazad, smisao i funkciju igranja uloga *butch* i *femme* na prelomu 19. u 20. vek i njihove reinterpretacije u sadašnjosti. Znači radi se o istraživanju same kategorije lezbejstva i za kritiku ograničene, sužene definicije dominantne, “opšte” lezbejske perspektive. Nove interpretacije likova traže autentičnost u različitim lezbejskim perspektivama, pri čemu uvažavaju artikulaciju kompleksnih struktura uništavanja. Tome slično bi trebalo i da su lezbejski identiteti, znači kao posledica zajedničkih i ličnih poteza u samoj lezbejskoj zajednici. Zato je nemoguće i nekorektno govoriti o izolovanoj lezbejki, bez obzira na rasnu ili etničku pripadnost, antisemitizam, hendikepiranost, klasnu pripadnost, feminističko ubeđenje itd. Tako homogen identitet grupe – u našem primeru lezbejske zajednice – nije više neizbežni uslov za učestvovanje, odnosno, pripadnost.

Sve to postavlja još veće zahteve za lezbejsku vidljivost, koja naravno nikada nije bila jednostavna, čak i tada kada su lezbejstvo predstavljali izolovani likovi hiperemocionalnih, a bezličnih klonova. Od klonova do lezbejki, koje nisu drugačije od većine, do onih koje su drugačije i ponosne, pa sve do raštrkanih politika i heterogenih imidža u samoj lezbejskoj zajednici. Do današnjih borderline fenomena, transseksualnih lezbejki (bioloških muškaraca, koji su promenili pol u ženski i identifikuju se kao lezbejke), ili transpolnih muškaraca

(lezbejke koje menjaju pol i identifikuju se kao muškarci), koji zahtevaju razmišljanje o identitetu, politici identiteta, imidžu. Da li je lezbejska vidljivost

uopšte ikad bila nešto drugo nego borderline fenomen, vizuelni tekst na margini, koji se stalno izmiče osrednjosti?

Obimna izložba “Lesbian ConneXion/s” je umetničko-aktivistički projekat, kako konceptualno tako i tematski. Pošto je lezbejska vidljivost pitanje svih oblasti lezbejskog životnog slogana, teme za autorke su bile potpuno otvorene. Na fotografijama se nalaze portreti lezbejki i lezbejskih parova, mlađih i starijih lezbejki, lezbejskih porodica, lezbejki raznih rasa, u ulogama *butch* i/ili *femme*, lezbejki sportistkinja, hendikepiranih lezbejki, posetiteljki gej/lezbejskih priredbi... Na fotografijama se takođe nalaze malopre pomenuti imidži lezbejki, koje (hormonski) menjaju pol, ali i manje ili više erotski obojeni snimci. Projekat je uspeo da sjedini umetnost i političku prodornost – crvena nit kroz njegovu raštrkanost su bezbrojne “prave” slike lezbejske vidljivosti. Fotografkinje, saradnice sa Zapada i Istoka, opširno su prikazale lezbejski život, skoro na nivou dokumentarnih, odnosno porodičnih snimaka. Internacionalnost putujućeg lezbejskog porodičnog albuma je potpuno u skladu sa aktivističkim geslom *We Are Everywhere (Mi smo svuda)*, kako u geografskom tako u kulturnom smislu, naročito zbog otvorenosti prema različitim lezbejskim trendovima i zanemarivanja političke korektnosti. Slovenački (lezbejski) prostor se sa tom međunarodnom izložbom ne susreće samo kao publika, jer u njemu učestvuje i slovenačka fotografkinja Jasna Klančičar, jedna od onih – Aquarius, Manja Zore, Sonja Lebedinec, Aleksandra Vajd, Nika Jakšič – koje su se proslavile i redovnim objavljivanjem fotografija u gej/lezbejskoj štampi (“Pandora“, “Revolver“, “Lesbo“, “L- zbornik o lezbejskom pokretu“).

Početak lezbejske kulture kao i lezbejske vizuelne umetnosti u Sloveniji bio je 1986. godine na izložbi u okviru redovnog godišnjeg festivala Magnus, koju su bezobrazno otvorile *Obscene žene* Bečlijke Kriste Benštajn. U prvoj godini novog milenijuma (Ljubljana, festival Mesto žensk – Grad žena) posetile su nas “Lezbejske veze“, međunarodna nomadska izložba, koja predstavlja lezbejske slike u neprestanom kretanju, preplitanju, preinterpretaciji, invenciji. Kao **razjedinjena** kultura, koja **uspeva** na novim slovenačkim prostorima: u Gradu žena i Metelkovoj.

Prevela sa slovenačkog: Jasmina P.

Tekst je bio objavljen u tom obliku na slovenačkom (“Zagate vidnosti: kako me vidiš?”) i engleskom jeziku (“Queries of the Visible: How do you see me?”) u publikaciji “Lesbian ConneXion/s Reader”, Amsterdam, 2000.

Nešto drugačija varijanta (na engleskom) bila je objavljena pod naslovom “Lesbian Visibility in Slovenia”, u časopisu: *The European Journal of Women’s Studies*, Vol. 8(3), 2001.

Alison A. Graunds

**DECENIJE NEGIRANJA:
Predstavljanje lezbejstva u
holivudskoj kinematografiji,
1930-1997.**

Holivudski filmovi su sastavni dio američke kulture dvadesetog vijeka. Prevalenca filmova proizvedenih u najvećim studijima čini ih značajnim indikatorima američkog prihvatanja različitih slika na velikom platnu kao i u društvu; ti filmovi predstavljaju savremene ideje i pitanja o kojima se raspravlja u drugim područjima mas medija. Značajna uloga koju Holivud igra u oslikavanju narodne kulture pravi od filmskog mainstream predstavljanja lezbejstva pokazatelja one vrste lezbejskih slika koju su mainstream Amerikanci spremni da prihvate. Analiza razvoja portretisanja lezbejstva u holivudskim filmovima pokazuje povećanu vidljivost, paralelnu sa pojačanim stepenom lezbejske vidljivosti u drugim aspektima društva kako to ilustruju publikacije masovnih medija, uključujući časopise *Time* i *Newsweek*. Počevši sa predstavljanjem lezbejstva kao individualnog patološkog poremećaja šezdesetih godina prošlog vijeka, pa do portretisanja lezbejstva kao prihvaćenog životnog stila ranih devedesetih godina prošlog vijeka, Holivud je ostao dosljedan preovlađujućim medijskim slikama, iako mainstream film nije uspio da pruži opravdanost koja proizlazi iz uspješnog predstavljanja lezbejskih odnosa na filmskom platnu.

Američki mas-mediji prvi put su počeli da izlažu državu pojmu "homoseksualnosti" početkom dvadesetog vijeka sa pojavom radova seksologa krajem osamnaestog i početkom devetnaestog vijeka. Seksolozi su opet počeli da procjenjuju ponašanja o kojima se već ranije diskutovalo. Ričard von Kraft-Ebing je zaključio da je svaka seksualnost koja za cilj nema prođu vrste – perverzija. Žene koje gaje seksualna osjećanja prema drugim ženama su doživljavane kao muškarci zarobljeni u ženska tijela i klasifikovane kao "seksualno naopake", a njihovo ponašanje opisivano kao nenormalno i perverzno. (1) Sve do 1916. godine, uticaj ranih evropskih seksologa mogao se osjetiti i u američkoj akademskoj zajednici. Iako se između 1740. i 1895. godine, u publikaciji *The Index Catalogue the Library Of the Surgeon General's Office*, pojavio samo jedan

članak o lezbejskom ponašanju, ista publikacija je u periodu između 1896. i 1916. godine, listirala stotine knjiga i 566 članaka o ženskim perverzijama/inverzijama, uključujući lezbejsko ponašanje. (2)

Akaderske diskusije o lezbejstvu i homoseksualnosti postepeno su se filtrirale ka opštoj populaciji, mijenjajući stavove o ženskoj intimnosti tako što su ponudile termin "seksualno invertne" koji opisuje žene koje vole žene. Do kraja Prvog svjetskog rata, Amerikanci su se upoznali sa djelom najpoznatijeg seksologa, Sigmunda Frojda. Frojdov psihoanalitički pristup proučavanju seksualnosti inkorporiran je u narodnu kulturu i svakodnevni život u Americi tokom dvadesetih godina prošlog vijeka. Frojd je tvrdio da je isključujuća homoseksualnost znak zastoja u psihološkom razvoju. Takođe, smatrao je da homoseksualnost ne treba nužno liječiti. Post-frojdotski psiholozi dodali su sopstvene interpretacije homoseksualnosti kao patološkog bijega od normalnih heteroseksualnih odnosa. (3) Frojdov uticaj je skrenuo pažnju na rad ostalih psihologa koji su proučavali lezbejstvo i klasifikovali ga kao poremećaj. Nove klasifikacije su promijenile percepciju ženskih "romantičnih prijateljstava", od bezopasnih ka neprirodnim.

Razmnožavanje ideja o homoseksualnosti, koje su se dvadesetih godina prošlog vijeka javile u Americi, doprinijelo je strahovima od lezbejstva u vremenu kada je zemlja ulazila u nesigurne i burne tridesete. Ekonomska kriza sa kojom se suočavala Amerika ograničila je mogućnost ženske nezavisnosti i probudila neprijateljstvo prema ženama koje su preuzimale poslove od muškaraca. Lezbejke koje su htjele da žive slobodno i nezavisno suočavale su se sa neprijateljstvom uperenim prema svim ženama na tržištu rada. (4)

Do kraja tridesetih godina prošlog vijeka, bilo kakva diskusija o preovlađujućim slikama u Americi morala je da uključi holivudske filmove. Amerikanci su se sve više okretali holivudskim filmovima jer su željeli da pobjegnu od problema sa kojima se zemlja suočavala; filmovi su bili glavni oblik zabave i mas medija. Važnost Holivuda kao snabdjevača američkog društva slikama ilustrovana je u odluci industrije da ustanovi neka pravila. Filmska industrija je bila pod pritiskom spoljašnje cenzure da ograniči neke vrste materijala koje bi se mogle smatrati moralno nepodobnim za američku publiku. Industrija je kasnih dvadesetih godina prošlog vijeka osnovala udruženje *Filmski producenti i distributeri Amerike* (FPDA) u pokušaju da obezbijedi pozitivne reakcije javnosti i izbjegne spoljnu cenzuru. Godine 1930, FPDA je sastavila Pravilnik o produkciji. Cilj pravilnika je bio da se obezbijedi da holivudski filmovi ne doprinesu smanjenju moralnih standarda javnosti; stoga, pravilnikom je zabranjeno filmsko predstavljanje svega što krši božanski, prirodni ili ljudski zakon. (5) Pravilnik je prvi put praktično stupio na snagu nakon što je Legija pristojnosti Katoli-

čke crkve počela da kritikuje filmsku industriju. Kao rezultat primjene Pravilnika, filmovi koji su opisivali nemoralne stvari poput prostitucije, preljube ili seksualnih perverzija nisu dobili pečat odobravanja od strane FPDA-a ili su njihovi producenti bili prinuđeni da eliminišu one scene ili reference koje se nisu uklapale u ustanovljene smjernice pravilnika.

Implementacija pravilnika je pokazala da mnogi ljudi smatraju da filmovi imaju uticaja na ponašanja i stavove. Iako je teško izmjeriti stvarni uticaj koji su filmovi imali na javno mnjenje, holivudska zavisnost od publike zahtijevala je da ti filmovi reflektuju slike prihvatljive američkoj publici. Tridesetih godina prošlog vijeka, u neprihvatljive slike ubrajala se i homoseksualnost ili "seksualna perverzija". Pravilnik o produkciji je oslikavao jak uticaj konzervativnijih društvenih subjekata i sprečavao da američka mainstream publika bude izložena lezbejskim slikama.

Kao rezultat pravilnika, homoseksualnost u holivudskim filmovima tridesetih, četrdesetih i pedesetih godina prošlog vijeka praktično nije postojala. Iako su neki filmovi, kao što su *Maroko* (1930) i *Kraljica Kristina* (1933), sadržavali izvjesne lezbejske slike kroz preoblačenje glavnih glumica Marlen Ditrh i Grete Garbo u odjeću suprotnog pola, ipak ti filmovi nisu jasno prikazivali lezbejske odnose. Neki gledaoci, koji su ovakvo preoblačenje glavnih junakinja smatrali spoljašnjim pokazateljem "seksualne perverzije", mogli su dovesti u pitanje njihovu seksualnost; ipak, njihove moguće lezbejske sklonosti nisu bile toliko očigledne da bi se filmovi proglasili lezbejskim. Odsustvo očiglednih lezbejskih likova i odnosa na velikom platnu tridesetih godina prošlog vijeka podudaralo se sa dominantnim kulturnim stavom da je takvo ponašanje nemoralno, perverzno i neprihvatljivo. Filmovi koji su sadržavali lezbejske slike kršili su ustanovljeni Pravilnik o produkciji.

Jedan od prvih filmova koji se našao na udaru pravilnika bio je njemački film *Madchen in Uniform* (1931). Lezbejska osjećanja mlade djevojke prema svojoj nastavnici suviše su eksplicitno izražena pa je dalje prikazivanje filma zabranjeno sve dok se ne koriguje tako da lezbejstvo bude manje očigledno i više pitanje lične interpretacije. Promjene u revidiranoj verziji filma odnosile su se na brisanje scena pogleda koje razmjenjuju djevojka i nastavnica, kao i eliminaciju scene u kojoj djevojka izjavljuje ljubav nastavnici. Iako je ovaj film smatran jednim od najpoznatijih lezbejskih filmova koji je prvi put javno prikazan u Americi, Džon Krimski, zvanični distributer za Ameriku, insistirao je na tome da film ne govori o lezbejstvu.

Pravilnik je služio svrsi i tokom četrdesetih i pedesetih godina prošlog vijeka: očigledne lezbejske slike nisu pronašle put do velikog platna. Američka publika je bila pošteđena nemoralnog ponašanja. Iako Amerikanci nisu imali mnogo izbora u smislu vrste materijala koji treba cenzurisati ili eliminisati,

ipak nisu bili nezadovoljni odsustvom lezbejskih slika u holivudskim filmovima. Za vrijeme četrdesetih i pedesetih godina prošlog vijeka, američka mainstream publika nije željela lezbejke vidljive u društvu, kamo li na filmu.

Mnogi Amerikanci su postali podozrivi prema lezbejskim odnosima pošto su događaji kakav je Prvi svjetski rat zbližavali žene kroz vojnu i civilnu službu. Do početka Drugog svjetskog rata, američka javnost je bila izložena terminima i definicijama seksologa i čitala je o ženskim seksualnim perverzijama u slavnom romanu Redklif Hol *The Well of Lonelines*, koji govori o žudnji jedne žene prema drugoj. Taj roman je bio veoma čitan u Americi kada je objavljen 1928. godine. (6) U posleratnoj deceniji, Amerika je ušla u period konzervativizma koji je ohrabrivao žene da se vrate kućama. Nazavisnost žena koje su odabrale da budu jedna sa drugom radije nego da budu supruge muževima nije bila baš cijunjena.

Lezbejstvu je posvećena posebna pažnja nakon što su istraživanja otkrila da je homoseksualno ponašanje dominantnije nego što se ranije smatralo. Rezultati istraživanja Alfreda Kinsija objavljeni su 1948. i 1953. godine. Istraživanja su pokazala da je deset procenata Amerikanaca pretežno homoseksualno, a 28 procenata američkih žena pokazuje homoerotske sklonosti u nekom periodu svog života. Amerikanci su bili šokirani kada su pročitali da je "trideset i osam procenata ukupnog dijela muške populacije ima bar neka skrivena homoseksualna iskustva koja dovode do orgazma." (7) Statistika homoseksualnih iskustava kod muškaraca mnogo je veća nego kod žena; ipak, ove brojke su uplašile Amerikance i doprinijele progону homoseksualaca. Iako su Kinsijevi nalazi možda bili precijenjeni, o ovim brojkama se dosta diskutovalo u mas-medijima i to u časopisima kao što su *Newsweek* i *Time*. (8)

Konzervativni lideri su koristili Kinsijeve tvrdnje o široko rasprostranjenosti homoseksualnosti kako bi sproveli istragu o zapošljavanju homoseksualaca u vladi. Senator Džozef MekKarti poveo je pravi krstaški rat kako bi otpustio homoseksualce sa funkcija u Saveznoj vladi. Tvrdio je da su homoseksualci prijetnja naciji u smislu rizika bezbjednosti zbog svog navodnog nedostatka emotivne stabilnosti i većeg rizika od ucjenjivanja. (9) Istraživači su ispitivali moguću povezanost homoseksualaca sa ljevičarskim grupama.

Netolerancija homoseksualnosti koja je karakterisala pedesete godine prošlog vijeka nije spriječila stvaranje prve lezbejske organizacije. Organizacija "Kćerke Bilitisa" (KB) iznikla je iz potkulture koja se razvila nakon što su se za vrijeme Drugog svjetskog rata žene organizovale u većim gradovima. Iako je KB bila mala grupa žena posvećenih štampanju časopisa *The Ladder* i unapređenju društvenog prihvatanja lezbejki, vladini doušnici su se infiltrirali u organizaciju i odali Federalnom birou za istrage (FBI)

imena članica. Netoleranciju koja je vladala pedesetih godina prošlog vijeka dalje ilustruje skoro pet hiljada muškaraca i žena koji su otpušteni iz civilnih i vojnih službi zbog svoje homoseksualnosti. (10)

Povećana svijest Amerikanaca o homoseksualcima kao posljedica Kinsijevih istraživanja i intenzivni pokušaji vlade da izbací homoseksualce iz vladinih institucija rezultirali su brojnim diskusijama o homoseksualnosti u okviru narodne kulture. Iako je pedesetih godina Holivud pokušavao da podstakne konzervativne snage u Americi, Amerikanci su počeli da pokazuju spremnost da gledaju one filmove koje je FPDA smatrala neprikladnim, a moć pravilnika o produkciji je polako počela da slabi. Filmovi *The Moon Is Blue* (1953) i *The Man With The Golden Arm* (1953), koji su prekršili Pravilnik prikazivanjem preljube i zloupotrebe droga, sa uspjehom su prikazivani uprkos tome što nisu imali zvanično odobrenje. Pravilnik je revidiran 1956. godine i iz njega su izbrisana ograničenja koja se tiču filmskog prikazivanja zloupotrebe narkotika, prostitucije i miješanja rasa. Do početka šezdesetih godina prošlog vijeka, jedina zabrana u Pravilniku odnosila se seksualnu perverziju. (11)

I ta zabrana pravilnika je konačno ukinuta pošto su filmska studija koja su željela da produciraju filmove povećala pritisak na FPDA. Oktobra 1961. godine, Američko filmsko udruženje (AFU) odobrilo je izmjene u pravilniku koje su dozvoljavale predstavljanje homoseksualnosti na filmu ukoliko je ono "pažljivo, diskretno i suzdržano". (12) Homoseksualnost je mogla biti prikazivana i o njoj se moglo diskutovati dok god su slike i diskusije bile "bezbjedne" i "diskretne", što je obično značilo otkrivanje društvene osude homoseksualaca. (13)

Jedan film koji je olakšao proces promjena Pravilnika o produkciji tako što je prikazivan i bez zvaničnog odobrenja, bio je *The Children's Hour*, adaptacija pozorišnog komada Lilijen Helman iz 1934. godine. Pritisak od strane filmskih distributera, United Artist-a i Mirisch Company-a, uticao je na uklanjanje zabrana protiv homoseksualnosti na filmu. Lezbejski sadržaj jedne ranije adaptacije ovog komada cenzurisao je kako bi film dobio zvanično odobrenje. U toj verziji, pod nazivom *These Three*,

lezbejski sadržaj je zamijenjen preljubom, a producenti su negirali bilo kakvu vezu sa KOMADOM Helmanove za koji se znalo da sadrži lezbejske teme.

Do 1963. godine, komad Helmanove je dobio dozvolu za filmsku ekranizaciju uz zadržavanje lezbejskog sadržaja kao primjera "umjerenog" prikazivanja homoseksualnosti. *The Children's Hour* predstavlja prvi veliki film prikazan u SAD-u koji se nedvosmisleno bavi temom lezbejstva. Priroda prikazivanja lezbejstva u ovom filmu reflektuje vrstu slika koje su, ranih šezdesetih godina prošlog vijeka, Amerikancima bile prihvatljive. Holivud je bio spreman da distribuira film sa lezbejskim sadržajem dok god je lezbejstvo tretirano kao nezdravo stanje u kojem nema prostora za sreću. U filmu *The Children's Hour* glumice Širli Meklejn i Odri Hepbern glume upravnice internata za mlade djevojke iz bogatih porodica. Nakon što jedna od djevojaka svojoj baki slaže da su upravnice u vezi, optužba se širi i škola je uništena pošto roditelji povlače djecu iz nje.

Namjera filma je bila da ilustruje kako laži imaju moć da unište život nedužnih ljudi; ipak, film dobija neočekivan obrt kada Marta Doubi, koju glumi Širli Meklejn, shvata da u laži ima istine. Marta je prinuđena da se suoči sa osjećanjima prema Karen (Odri Hepbern) i u jednoj sceni punoj emotivnog naboja, ona joj ih otkriva. U govoru prepunom patnje i mržnje prema sebi, Marta uzvikuje, "Kriva sam! Uništila sam i tvoj i svoj život. Osjećam se tako bolesnom i prljavom i ne mogu više ovako." Riječi "lezbejka" i "homoseksualnost" se ne koriste u filmu; ipak, implikacije su jasne. Marta objašnjava Karen: "Ima nešto u tebi i ti ne znaš ništa o tome jer ne znaš da je to u tebi. Ranije nisam mogla da ga imenujem, ali sad znam. Tu je. Uvijek je bilo tu čak i kada sam te prvi put vidjela."

Martina samoaktuelizacija vodi je do samoubistva. Laž koju je djevojčica izrekla otkrila je istinu koju Marta nije mogla da prihvati. Njena smrt donosi kraj borbe sa lezbejskim osjećanjima. Martina nemogućnost da prihvati sebe eliminiše sve mogućnosti lezbejskog odnosa u filmu. Reakcija roditelja koja je rezultovala propašću škole primjer je moći uništenja koju ima čak i laž o lezbejstvu. Lezbejstvo u filmu je ograničeno Martinim unutrašnjim konfliktom sa samoprihvatanjem; nijedna druga žena je ne može prihvatiti ako ona ne prihvata samu sebe. Reakcija roditelja, koji se gnušaju ideje o Martinom lezbejstvu, doprinosi njenoj mržnji prema sebi zbog koje krivi sebe za uništavanje njihovih života.

Poruka filma je karakteristična za sudbinu gej likova u filmovima šezdesetih godina prošlog vijeka. Iako je pitanje nevidljivosti donekle riješeno, povećana vidljivost praćena je prikazivanjem nasilnih, agresivnih ili usamjenjenih homoseksualaca i lezbejki. Ovaj film predstavlja tipičnu karakterizaciju u kojoj se napaćena lezbejka, koja potiskuje svoja osjeća-

nja, odlučuje na samoubistvo jer to izgleda kao jedino logično rješenje suočavanja sa neprihvatljivim seksualnim žudnjama. Lezbejsku egzistenciju ranih šezdesetih godina prošlog vijeka Holivud je mogao prihvatiti samo ako njen opis identifikuje lezbejska osjećanja bespomoćnosti koja uništavaju živote.

Reakcije na prikazivanje lezbejstva u filmu *The Children's Hour* bile su podijeljene. Jedan prikaz u časopisu *Time* kritikovao je "implicirani hepiend" uz objašnjenje da uprkos muzičkoj podlozi "stvarno je sve u redu", zapravo "nije sve u redu". Drugi su napadali film zato što oprašta lezbejstvu. Ova kritika proistekla je iz scene koja je implicirala mogućnost da lezbejstvo ne mora da vodi uništenju. Karen kaže "Ovo nije novi grijeh koji smo počinile, kako kažu. Životi drugih zbog ovoga nisu uništeni." Marta odgovara: "Ljudi su ti koji tako žele. Koji vjeruju u to. Mi smo odabrale za njih. To mora da je veoma različito."

Najveći problem kritičara *Commonweal*-a u vezi sa portretisanjem lezbejstva u filmu je taj što je ono nerealno:

Kako je moguće da su dvije inteligentne upravnice internata, koje su vjerovatno prošle razne kurseve i edukacije na koledžu, tako naivne u toj situaciji i odbačene od svih. Da li je moguće da doktor, vjerenik jedne od njih, povjeruje u laž i ostavi vjericu? Da li bi druga žena, pošto je iznenada otkrila ljubav prema drugoj ženi, smatrala da je to za nju kraj svijeta?

Kritičar dalje piše o tome kako nas dirljiva scena u kojoj Marta otkriva Karen svoja osjećanja prosto "tjera da je pošaljemo kod dobrog psihijatra." (14)

Esej objavljen 1966. u časopisu *Time* pokušao je da se pozabavi pitanjem homoseksualnosti koje polako postaje "pitanje o kojem se slobodno diskutuje". U eseju se citiraju primjeri velikog broja homoseksualaca u Americi shodno Kinsijevom istraživanju. Takođe se procjenjuju i mogući uzroci i način liječenja. Autor tvrdi da "postoji konsensus da na homoseksualnost utiču psihički faktori kroz jak strah od pripadnika/ca suprotnog pola." (15)

Stavovi izraženi u ovom eseju o statusu homoseksualnosti u Americi ranih šezdesetih godina prošlog vijeka jasno stavljaju do znanja da Marti nije dozvoljeno da prihvati samu sebe. Njena osjećanja mržnje prema sebi predstavljaju odgovor na njene homoseksualne sklonosti. Da je Marti bilo dozvoljeno da prihvati svoja osjećanja i da joj ih je Karen uzvratila, Holivud bi "veličao", "racionalizovao" i "ohrabrivao" nešto što nije ništa drugo do "opaka bolest." U sprezi sa dominantnim stavovima o prirodi homoseksualnosti kao što je izraženo u medijima, filmske slike su predstavljale lezbejska osjećanja kao nepoželjna i zabranjena.

Značajna promjena u stavovima medija o homoseksualnosti počela je da se pojavljuje krajem

šezdesetih godina prošlog vijeka. Do 1969. godine, mediji su bili prinuđeni da priznaju postojanje gej zajednice. Prve pobune gej muškaraca i lezbejki buknule su u Stounvol In-u, baru u Grinič Vildžu, kada je policija izvršila raciju. Iako su događaji u Grinič Vildžu u početku dobili malo medijske pažnje, za gej populaciju oni su predstavljali ujedinjujuću snagu. Ubrzo nakon pobune, mnogi veliki časopisi su objavljivali članke o novom talasu gej vidljivosti. U jednom članku u *Newsweek*-u o stounvolskoj pobuni je pisalo: "Ranije bi ovakav incident jedva uskomješao homofilsku populaciju Grinič Vildža - ali 1969. godine militantno raspoloženje dotiče svaku manjinu". (16)

Detaljniji članak pod nazivom "Homoseksualac: sada vidljiv i shvaćen", pojavio se u časopisu *Time* krajem oktobra 1969. godine. Autori su primijetili vezu između tadašnje društvene klime i povećane vidljivosti homoseksualaca u Americi: "Ohrabreni od strane nacionalne atmosfere otvorenosti prema svim vrstama seksualnih aktivnosti i duhu pobune, homoseksualci i lezbejke su počeli/e organizovano da traže svoja prava." U članku se dalje navodi: "Iako i dalje većini Amerikanaca djeluju bizarno, homoseksualci nikad nisu bili vidljiviji, glasniji i više proučavani u istraživanjima." (17) I zaista, 1960. godine, sprovedeno je istraživanje koje je doprinijelo intenzivnijoj debati o homoseksualnosti. Oktobra 1969. godine, izvještaj koji je objavila vladina organizacija National Institute of Mental Health podstakao je savezne države da ukinu zakone protiv muških dobrovoljnih homoseksualnih odnosa. (18) Članak u *Time*-u interpretirao je izvještaj kao znak da u heteroseksualnoj zajednici postoji podrška i tolerancija prema gej muškarcima i lezbejkama. Prikazivanje filma Marta Kroulija *The Boys in the Band*, 1970. godine, poklopilo se sa aktivističkim gej pokretom i pružilo Americancima lična iskustva gej muškaraca i njihovu borbu.

Nakon stounvolске pobune, članstvo u postojecim homofilskim organizacijama dramatično se uvećalo i pojavile su se mnoge nove organizacije. One su u svoje ciljeve inkorporisale strategije afričko-američkog građanskog pokreta kao i militantne taktike kojima su pribjegavale radikalne grupe. Pokret se bavio brojnim pitanjima, uključujući i fokus na promjeni zvaničnog stava Američkog udruženja psihijatarata (AUP) koje je već počelo da ponovo razmatra svoj stav o homoseksualnosti. Članovi pokreta za gej prava prisustvovali su AUP-ovoj godišnjoj konferenciji 1970. godine i nastavili su da vrše pritisak na tu organizaciju sve dok 1973. godine AUP nije skinuo homoseksualnost sa liste mentalnih bolesti. Pošto se AUP-ova nomenklatura smatrala zvaničnom definicijom mentalnih oboljenja, ta odluka je obilježila značajnu promjenu stavova o prirodi homoseksualnosti. Uklanjanju homoseksualnosti sa liste mentalnih oboljenja prethodio je zaključak

borda da homoseksualnost ne uzrokuje nužno emocionalne probleme ili psihijatrijske poremećaje. (19)

Promjene u stavovima meinstrim Amerike o homoseksualnosti otišle su još dalje i već početkom osamdesetih godina prošlog vijeka, homoseksualnost je postala vidljiva u mnogim meinstrim filmovima. Godine 1982. lezbejski likovi su se pojavili u jednom holivudskom filmu koji nije završio mržnjom prema sebi i samoubistvom. Film *Personal Best* je bio hvaljen i kritikovan zbog prikazivanja lezbejskog odnosa dvije sportistkinje na kvalifikacijama za Olimpijske igre. U prikazu u časopisu *MacLean*, film je opisan kao "korak naprijed u prikazivanju gej odnosa na velikom platnu." (20) Ovaj film je otišao mnogo dalje od ostalih u opisivanju seksualnih i emocionalnih aspekata lezbejskog odnosa; ipak, legitimnost tog odnosa donekle je dovedena u pitanje kada se jedna od junakinja zaljubi u muškarca.

Iako njihov odnos nije potrajao, glavne junakinje filma, Tori i Kris, nisu prikazane kao bolesne ili devijantne. One su mlade i atraktivne žene u lezbejskom odnosu koji traje više od tri godine. Drugi likovi u filmu ne osuđuju njihov odnos. Dvije žene ne izgledaju postidjene ili posramljene zbog tog odnosa, a scene seksa se razvijaju i pri tom se nijedna od njih ne rasplače ili osjeća "bolesnom". Tori i Kris počinju da žive zajedno i treniraju zajedno.

Iako se ne stide svog odnosa, one ga ne doživljavaju suviše ozbiljno. Kris se ponaša kao adolescentkinja. Nju je potrebno stalno gurati i podržavati da bi dala sve od sebe. Sve vrijeme plače kao da joj je trinaest. (21) Kada su zajedno, njih dvije izgledaju više kao drugarice nego ljubavnice. Na jednoj zabavi sa ostalim sportistkinjama, Kris cijelo veče flertuje sa jednim muškarcem dok Tori sa svojim mislima stoji sama u uglu i na kraju odlazi; ova scena je tipičan pokazatelj neravnoteže u njihovom odnosu. Tori doživljava odnos kao validan i ozbiljan dok ga Kris uzima zdravo za gotovo, što je očigledno u njenom flertu sa muškarcem na zabavi.

Napetost dostiže kulminaciju kada trener počne da favorizuje Kris i prebacuje je na petoboj gdje će se takmičiti protiv Tori. Trener laže i govori Kris da je Tori ljubomorna i da će učiniti sve da spriječi Kris da zauzme njeno mjesto u timu. Kris lako povjeruje u to i počinje da preispituje Torine motive da joj pomogne oko treninga. Trener im daje različit raspored treniranja i upozorava Kris da ne sluša Tori. To prouzrokuje napetost i takmičenje rezultira u razgovoru u kojem Kris negira njihov odnos tako što izjavljuje da su drugarice. Tori odgovara da je istina da su drugarice, ali da njihov odnos takođe sadrži i seksualni element. Nakon teške povrede koljena koju je, navodno, namjerno izazvala Tori, Kris je ostavlja i noć provodi sa trenerom. Da je Kris zaista bila zaljubljenina i ozbiljno shvatila trogodišnju vezu sa Tori, ne bi tako olako pretpostavljala da Tori pokušava da joj

nanese povredu. Ali Kris upravo tako misli i odbija da razgovara sa Tori. Veza je raskinuta i Kris odlazi. Validnost njihovog odnosa potkopana je nedostatkom ozbiljnosti.

Izgleda da se kraj odnosa poklapa sa Krisinom zrelošću. Useljava se u svoj stan i uskoro upoznaje finog mladića, igrača poloa. Dok su bili na sastanku, njih dvoje slučajno susreću Tori; Kris se osjeća neprijatno i predstavlja Tori kao bivšu "cimerku". Krisin novi momak nema problem sa njenim prethodnim lezbejskim odnosom i govori joj da ne treba da ga laže o Torinom identitetu zato što su svi u gradu znali za prirodu odnosa dvije najljepše djevojke u gradu.

Kris konačno uspijeva da se pribere i uz podršku dečka pokazuje koliko zna i može. Izgleda da joj je odnos sa Tori bio samo još jedan korak ka ostvarivanju punog potencijala i zrelosti. U prikazu u *Time*-u, Ričard Korlis objašnjava rast Krisinog lika kao "razvoj jedne žene od neformirane adolescencije do samosvjesne zrelosti." (22)

Iako film *Personal Best* predstavlja značajnu promjenu u opisu lezbejki na filmu tako što ih u stvari predstavlja u odnosu, na kraju djevojka ostavlja drugu djevojku zbog dečka. Odnos je predstavljen bez kritike ili stigmatizacije žena. Nijedna žena nije bolesna. Kris je prikazana kao nezrelo dijete čiji je odnos sa Tori samo još jedan sastavni dio razvoja u potpunu ženu. Film opisuje lezbejstvo na način koji odslikava povećan nivo društvene tolerancije. Američka publika je ranih osamdesetih godina prošlog vijeka bila spremna da prihvati likove žena čija se lezbejska iskustva mogu posmatrati kao prolazna faza seksualnog razvoja koji će na kraju neizbježno dovesti do legitimnijeg heteroseksualnog odnosa. (23)

Još jedan film ranih osamdesetih otišao je još dalje od filma *Personal Best* u prikazivanju lezbejstva kao nečega što je više od mladalačke faze. U filmu *Silkwood*, Šer glumi Doli, lezbejku, cimerku i najbolju prijateljicu Karen Silkwood. Iako lezbejstvo nije dominantna tema filma, Dolin lik je veoma vidljiv i njenim odnosima je posvećeno dovoljno pažnje da bi se smatrali značajnim elementom filma. Doli sve vrijeme pokazuje očigledne znake zaljubljenosti u Karen; ipak, nakratko, ima vezu sa ženom koja se doseljava u njihovu kuću. Taj odnos ne traje dugo i fokus je opet na Dolinoj neuzvratioj ljubavi prema Karen.

Prva implikacija Dolinih osjećanja prema Karen javlja se nakon svađe između njih dvije. Doli je tako uznemirena da sjedi budna cijele noći. Karen se budi i nalazi Doli kako sjedi na istom mjestu gdje ju je ostavila prije toga. Njih dvije se grle i Doli mrmlija: "Volim te, Karen." Karen odgovara da i ona voli nju, ali Doli objašnjava "Nisam mislila 'Volim i ja tebe'". Karen onda razjašnjava svoja osjećanja: "Znam da nisi tako mislila, ali ja jesam." Karen ostaje Dolina

čimerka i najbolja drugarica i ne tretira je kao bolesnu osobu.

Dolinu seksualnost prihvataju i Karen i dečko sa kojim živi, Dru. U prvoj sceni koja nagovještava Dolino lezbejstvo, Dolina ljubavnica jednog jutra izlazi iz spavaće sobe. Dru i Karen su malo iznenađeni, ali onda Dru kaže: "Pa dobro, ne vidim ništa loše u tome." Karen se slaže i odgovara: "Ni ja." Dolina djevojka se useljava u kuću; ipak, njihov odnos se prekida kada se ona vrati svom mužu. Drugi razlozi raskida nisu navedeni.

Doli ne uspijeva da ostvari trajan odnos ni sa jednom ženom. Karen, koju Doli najviše želi, ne uzvraća joj osjećanja. Iako Karen ne razmatra opciju da bude sa Doli, ne smatra njena osjećanja neprirodnim ili devijantnim. Karen je jednostavno heteroseksualna i prema Doli gaji prijateljska osjećanja. Doli je zdrava, društvena, duhovita žena koja je lezbejka. Uprkos tim pozitivnim karakteristikama, uskraćen joj je trajan lezbejski odnos. Doli je usamljena prijateljica heteroseksualnog para koji je prihvata. Predstavljanje lezbejki u filmovima *Personal Best* i *Silkvud* pokazatelj je tolerancije prema seksualnom ponašanju koje je nekada bilo cenzurisano zbog svoje devijantne kulture. Ove filmove je gledalo mnogo ljudi (*Silkvud* je u Americi zaradio više od 35 miliona dolara). (24) Vidljivost gej i lezbejskih pitanja očigledna je i u nacionalnoj platformi Demokratske stranke predstavljenoj 1980. godine koja sadrži i načela o gej i lezbejskim pravima. (25) Uprkos ovim naporima, osamdesete godine su bile karakteristične po političkom konzervativizmu republikanske Reganove administracije kao i jakom reakcijom protiv homoseksualaca zbog početka epidemije AIDS-a. Konzervativizam američkog Vrhovnog suda dočao je do izražaja 1986. godine kada je donio odluku da podrži ustavnost zakona protiv sodomije u slučaju *Bauers protiv Hardvika*. (26)

Konzervativizam koji je karakterisao osamdesete godine prošlog vijeka i jaka reakcija protiv homoseksualaca zbog pojave virusa AIDS-a pomogli su oživljavanju pokreta za gej prava. Sredinom osamdesetih, osnovana je *Gej i lezbejska alijansa protiv omalovažavanja gejeva i lezbejki u medijima* (Gay and Lesbian Alliance Against Defamation – GLAAD) s ciljem da prati povećanu medijsku zainteresovanost za gej i lezbejska pitanja. Potreba za takvom grupom bila je značajan indikator većeg predstavljanja gej i lezbejskih tema u masovnim publikacijama, na filmovima i televiziji. Do početka devedesetih godina prošlog vijeka, grupe kao što je ACT-UP postale su veoma vidljive u svojim nastojanjima da skrenu pažnju na važnost istraživanja o AIDS-u i na gej prava. Uprkos pojačanom konzervativizmu osamdesetih, gejevi i lezbejke u Americi postajali su sve vidljiviji. Početkom devedesetih, u jednom članku u *Newsweek-u* kaže se: "Stavovi javnosti prema dva i po miliona gejeva i lezbejki tolerantniji

su nego bilo kada otkad je epidemija AIDS-a prouzrokovala negativnu reakciju ranih osamdesetih godina prošlog vijeka." (27)

Devedesetih godina prošlog vijeka, diskusije o gej temama u mas-medijima nisu ograničene samo na psihologiju i AIDS. Gej roditeljstvo, nasilje u porodici i diskriminacija prilikom zapošljavanja teme su o kojima se sve više priča o mas-medijima. Juna 1993. godine, tema broja časopisa *Newsweek* bavila se lezbejkama, a na naslovnoj strani objavljena je slika srećnog lezbejskog para u zagrljaju. Gej vidljivost je povećana i u oblasti masovne zabave. Od februara 1997. godine na emisijama američke kablovske televizije gostovala su dvadeset i dva gej i lezbejska lika. Oni se pojavljuju u sitkomima, dramama, sapunicama, itd. Godine 1995. u jednoj epizodi najgledanijeg sitkoma *Prijatelji*, bivša žena glavnog lika vjenčava se sa svojom ljubavnicom. (28) Godine 1997. na naslovnoj strani aprilskog četrnaestog izdanja časopisa *Time* pojavila se slika komičarke Elen Dedženeris, a ispod slike crvenim slovima je pisalo "Da, ja sam gej." Elen Morgan, lik koji glumi Elen Dedženeris u sitkomu *Elen*, napravila je coming out i tako postala prvi gej glavni lik u istoriji televizije. (29)

Lezbejski likovi su bili vidljivi u mnoštvu komercijalnih filmova devedesetih godina. Uprkos pozitivnim stavovima prema gej i lezbejskoj populaciji, najvidljivije lezbejske slike pojavljuju se u filmovima kao što je film *Niske strasti* koji prikazuje lezbejke patološke ubice i koji je zaradio preko 117 miliona u Americi. (30) Prikazivanje lezbejstva u filmu *Niske strasti* koristi se kako bi se dodatno zakomplikovao zaplet ovog napetog erotskog trilera. Lezbejski odnosi doprinose erotizmu filma, a da lezbejskim likovima ne dopuštaju legitimne odnose. Ljubavnica spisateljice koju glumi Šeron Stoun ubijena je sredinom filma, a spisateljica završava u krevetu pored detektiva koga glumi Majkl Daglas.

Drugi filmovi nisu toliko ekstremni. *Vreli dani u Alabami* (Fried Green Tomatoes) iz 1991. godine, baziran na romanu Fani Flag, dobio je pohvale gej i lezbejskih grupa zbog pozitivnog predstavljanja lezbejki na filmu; ipak, film je doživio i kritike jer je zamaskirao romantičnu prirodu prijateljstva između dvije glavne junakinje. Priroda tog odnosa je mnogo jasnija u samom romanu, dok je u filmu izostala.

Iako su brojni komercijalni filmovi devedesetih imali vidljive lezbejske likove, film *Momci sa strane* (1995) prikazuje glavnu junakinju lezbejku čija je ljubav prema prijateljici glavna tema filma. Film je ocjenjivan u raznim publikacijama, od *Newsweek-a* do *Vogue-a*. Iako je Džejn (Vupi Goldberg) lezbejka, ona nije ni patološki ubica ni mentalno oboljela. Džejn je sigurna u svoju seksualnost i o njoj otvoreno priča sa drugim likovima. Ipak, Džejn se suočava sa tipičnom sudbinom lezbejskih likova u holivudskim filmovima; mora da bude sama i zaljubljena u nedostižnu ženu.

Džejn se javlja na novinski oglas koji je postavila Robin u potrazi za nekim sa kim bi dijelila put do Kalifornije. Njih dvije pokupe Džejinu prijateljicu Holi (Dru Barimur) i put počinje. Robin (Meri Luiz-Parker) i Džejn su u početku sušte suprotnosti; ipak, uskoro postaju bliske drugarice. Kada Holi saopšti Robin da je Džejn lezbejka, Robin je pomalo iznenađena. Taj razgovor otkriva neke od društvenih stereotipa prema lezbejkama: Holi komentariše da je njena prijateljica Džejn "jedina lezbejka koju je vidjela osim djevojaka u porno filmovima koje je Nik iznajmljivao." Takođe, ona šaljivo upozorava Robin da su lezbejke veoma emotivne i da vole da nose uniforme.

Kada Robin shvata da Džejn zna da je ona lezbejka, uvjerava je: "Ne brini, tebe ne jurim." Robin odgovara da ne brine i onda je pita: "Zašto me ne juriš?" Zatim zbijaju šale na račun toga što Robin nije Džejin tip.

Prijateljstvo između tri žene postaje još jače kada Džejn i Holi otkriju da Robin boluje od AIDS-a. Kada se Robin razboli, zaustavljaju se u Arizoni. Žive zajedno u jednoj kući i sprijeteljuju se sa vlasnikom, barmenom i patronima lokalnog bara u kojem se okuplja raznovrsno društvo, uključujući lezbejke. Holi upoznaje čovjeka za koga želi da se uda, Robin se upušta u kratku vezu sa barmenom Aleksom, a Džejn ostaje sama.

Džejn odlazi iz kuće nakon svađe sa Robin čije se zdravstveno stanje sve više pogoršava. Robinina mama dolazi u posjetu i zapanjena je kada shvata da je Džejn živjela u toj kući: "Ona je crnkinja lezbejka? I živjela je ovdje?" Džejn se ovako predstavlja iznenađenoj majci: "Ja sam ta lezbejka." Robinina mama komentariše: "Tako sebe nazivaju. To još zvuči i kao kompliment." Uprkos očiglednoj homofobiji i konzervativizmu, Robinina mama se zbližava sa Džejn pošto obje brinu o Robin čije je zdravstveno stanje veoma ozbiljno.

Film dobija neočekivan obrt kada su Džejn i Robin prinuđene da svjedoče na sudu u odbranu Holi koja, na početku filma, nesrećnim slučajem ubila nasilnog bivšeg dečka. U toku suđenja, tužilac polušava da diskredituje Džejinu svjedočenje ispitujući je o njenoj seksualnosti. Izgleda da je suđenje pokušaj da se istakne neznanje koje stoji iza negativnih stavova društva o lezbejstvu; kako bilo, scena u sudnici dostiže vrhunac kada Robin emotivno priča o ljubavi između prijateljica.

Kako film odmiče Džejinu ljubav prema Robin postaje sve jača. Holi upozorava Džejn da se kloni zaljublivanja u heteroseksualne žene i da ne bude samodestruktivna. Uprkos Holinom upozorenju, Džejn je zaljubljena u Robin koja ne samo da je heteroseksualna, već je i na umoru. Robin voli Džejn kao blisku drugaricu i njeno prijateljstvo je veoma intenzivno. Ipak, Džejn je na kraju sama. U deceniji kada se lezbejski likovi u TV sitcomima vjenčavaju i

podizaju djecu, mainstream Holivud tek treba da proizvede film u kojem djevojka dobija djevojku. Ipak, film *Momci sa strane* ilustruje promjenu stavova o lezbejkama tako što prikazuje bliska ženska prijateljstva. Prijateljstvo između Karen i Doli u filmu *Silkvud* je sporedno u odnosu na Karenin odnos sa dečkom. Doli je ovdje u neku ruku višak. Džejn je dozvoljeno da ostvari intimniji odnos sa Robin čija je ljubav prema Džejn velika iako bez romantičnog elementa. Film *Momci sa strane* predstavlja uključivanje lezbejki u društvo tako što prikazuje lezbejski lik koji može da ostvari blisko prijateljstvo sa heteroseksualnom ženom.

Sve do 1995. godine, svijest štampanih medija o gej i lezbejskim pitanjima toliko se proširila da je počela da uključuje i kritike neuspjeha Holivuda da ide u korak sa promjenama. Sredinom devedesetih godina prošlog vijeka, na osnovu knjige Vitoa Rusoa, *The Celluloid Closet*, snimljen je dokumentarac. Iako je ranih osamdesetih Ruso imao dosta problema da nađe izdavača za svoju knjigu, snimanje dokumentarca devedesetih godina motivisalo je medije da diskutuju o idejama koje taj dokumentarac predstavlja tako što su skrenuli pažnju na opis gej i lezbejskih likova na filmu. (31) Jedan članak u magazinu *Time*, u kojem se komentariše dokumentarac kao i neki drugi holividski filmovi, završava ovako: "Hollywood ne vidi potrebu za tim da pokazuje kako su veći na gejeva u stvari obični ljudi." (32)

Holivudsko portretisanje gej i lezbejskih likova kritikovao je i članak u *Newsweek*-u. U članku se komentariše mogućnost poboljšanja predstavljanja homoseksualnosti na filmu: "I dok Hollywood s vremena na vrijeme snimi pošten film o homoseksualnosti, nezavisne produkcije snimaju filmove – dobre, loše i neutralne o ljudima koji su gej. Kinematografiji je trebalo skoro stotinu godina da dostigne ovu prozaičnost." (33)

I zaista, nezavisni filmovi prikazuju lezbejske likove od sedamdesetih godina prošlog vijeka kada je režiserka lezbejka Barbara Hamer snimala filmove za lezbejsku publiku. Osamdesetih godina, razlika između nezavisnih filmova i holivudske produkcije postala je nejasna pošto su nezavisne produkcije počele da proizvode filmove koji se obraćaju i gej i mainstream publici. *Desert Hearts*, nezavisni film iz 1986. godine režiserke Done Deič, smatra se reperom lezbejskog filmskog stvaralaštva. *Claire of the Moon* (1993) je, takođe, svojom kulturnom privlačnošću privukao izvjesnu pažnju javnosti. Uprkos svemu, distribucija ovih filmova je bila ograničena i oni nisu privukli veliku pažnju mainstream medija. (34) Lezbejski sadržaj ovih filmova čini ih značajnim zbog doprinosa u smislu veće lezbejske vidljivosti na filmu; ipak, slaba izloženost mainstream javnosti ograničava njihovu sposobnost da odraze generalnu društvenu klimu.

Najnoviji film nezavisne produkcije o lezbejkama

privukao je veoma veliku pažnju mas-medija. Film *Skok* (1996) prikazuje dvije lezbejke koje odlučuju da ukradu novac od mafije. Đina Geršon glumi bivšu zatvorenicu Korki, a Dženifer Tili Vajolet, seksi djevojku mafijaša. *Skok* se prikazivao u 261 bioskopa širom zemlje i u toku prvog vikenda prikazivanja zaradio 900.902 dolara. Film je dobio pozitivne kritike mainstrim publikacija kao što su *Entertainment Weekly* i *Time*. Poznati filmski kritičari Rodžer Ebert i Džin Siskel filmu su dali svoj pečat odobravanja. Kritičar časopisa *Time* okarakterisao je lezbejski odnos kao "slatku, lojalnu romansu koja sve pobjeđuje." (35)

Opisivanje lezbejskog odnosa u filmu kao romanse implicira da lezbejke ne teže nedostiznom. Za razliku od prikazivanja jednog lezbejskog lika beznađežno zaljubljenog u heteroseksualnu prijateljicu, *Skok* predstavlja dvije žene koje se istog trenutka zaljubljuju jedna u drugu. Njima nije samo dozvoljeno da ostvare lezbejski odnos već taj odnos traje. Na kraju, djevojka dobija djevojku.

Ipak, film nije topla ljubavna priča. Odnos Korki i Vajolet razvija se u toku plana da ukradu 2 miliona dolara od Vajoletinog dečka mafijaša. Iako lezbejke u ovom filmu nisu bolesne, beznađežno usamljene i ne mrze sebe, one na kraju ubijaju Vajoletinog dečka i njihov zločin ostaje nekažnjen. Uprkos ovim zločinačkim tendencijama, žene moraju vjerovati jedna drugoj kako bi plan sprovele u djelo, i do kraja filma, one su mnogo više nego samo partnerke u zločinu. Ženstvena Vajolet i muškobanjasta Korki otkrivaju da su sličnije nego što su mislile.

Za razliku od Kris iz filma *Personal Best* koja na kraju filma odlazi sa muškarcem, Vajolet ostavlja dečka zbog druge žene. Kad otkrije da je Korki Vajoletina ljubavnica i partnerka u krađi njegovog novca, on pita Vajolet: "Šta ti je uradila?", na što Vajolet odgovara: "Sve što ti nisi mogao."

Pobjeda lezbejske ljubavi u ovom filmu predstavlja drastičnu promjenu u odnosu na holivudsko predstavljanje lezbejki. Povećana distribucija nezavisnih filmova putem video izdanja omogućila je ovom filmu još više publike; ipak, ovo je jedan nezavistan film sa ograničenom bioskopskom distribucijom. Nezavisni filmovi sada lakše pronalaze put do šire publike i dobijaju meinstrim priznanja. Godine 1996., kada je *Skok* pušten u distribuciju, četiri od pet filmova nominovanih za Oskara u kategoriji najbolji film bili su filmovi nezavisne produkcije. Holivud je priznao popularnost nezavisnih filmova i doprineo je njihovoj produkciji tako što je otkupio mnoga nezavisna studija. Iako je *Skok* klasifikovan kao "nezavistan" film produkcije Gramercy Pictures, vlasnik tog studija je u stvari produkcijski gigant Polygram.(36) Uspjeh filmova kao što je *Skok* može da utiče na Holivud da distribuira visokobudžetne filmove koji predstavljaju uspješan lezbejski odnos; pa ipak, veće produkcije mogu da koriste svoje "nezav-

isne" podružnice kako bi obradili manje tradicionalne teme.

Iako Holivud nije uspio u distribuciji visokobudžetnog filma koji predstavlja uspješan lezbejski odnos, postepene promjene u prikazivanju lezbejki u holivudskim filmovima nastavljaju da se razvijaju. Uloga Holivuda u lezbejskoj vidljivosti u američkom društvu uglavnom se sastojala od toga da prikazuje samo one slike koje su publici bile prijatne za gledanje. U ranim godinama filma, slike lezbejstva smatrane su neprikladnim za publiku koja je takvo ponašanje doživljavala kao nemoralno i perverzno. Čak se i u Pravilniku o produkciji, kojim se zabranjuju lezbejske slike, izbjegava upotreba termina kao što su "homoseksualnost" i "lezbejstvo". Lezbejske slike koje su bile prihvatljive bile su one koje su ilustrovale lezbejke kao bolesne žene koje ne mogu da prihvate svoja osjećanja i koja ne mogu da im budu uzvraćena. Film *The Children's Hour* je tretirao lezbejstvo "sa ukusom" tako što lik koji glumi Širli Meklajn odlučuje da se ubije u nemogućnosti da prihvati svoje lezbejstvo.

Do 1980. godine lezbejke su predstavljane u ulogama u kojima su prihvatale sebe i u kojima ih je prihvatalo društvo; međutim filmovi u kojima lezbejke prihvataju svoje identitet nisu davali legitimitet lezbejskom ponašanju u tom smislu da je lezbejkama bilo dozvoljeno da ostvare trajan odnos. Iako se u filmovima *Personal Best* i *Silkvud* ne diskutuju nedvosmisleni termini, oba filma prikazuju lezbejsku seksualnost. Na predstavljanje lezbejstva u mas-medijima osamdesetih godina prošlog vijeka uticao je gej pokret sedamdesetih koji je povećao vidljivost homoseksualaca i doprinio tome da diskusija o gej pitanjima ode dalje od psihologije.

Devedesetih godina prošlog vijeka, američki mas-mediji još više su proširili opseg diskusija o homoseksualnosti. Mainstrim filmovi ne samo da prikazuju lezbejske likove, već konačno upotrebljavaju izraze kao što je "lezbejka" kako bi nedvosmisleno priznali seksualnost tih likova. Iako američka publika devedesetih može vidjeti zdrave lezbejske likove u filmovima i čuti ih kako se definišu kao "lezbejke", samo je nezavisna filmska produkcija u potpunosti uspjela da afirmiše lezbejstvo predstavlajući uspješan odnos između dvije žene. Mada su teme poput roditeljstva i istopolnih partnerstava diskutuju u većim publikacijama, mainstrim filmovi izbjegavaju sa prikazuju lezbejke u trajnim stabilnim odnosima. Možda Holivud nije spreman u potpunosti da afirmiše lezbejske odnose zbog svoje zavisnosti od odobrenja publike. Čitaoci mogu da ne pročitaju članak o Elen Dedženeris u *Time*-u, ali gledaoci ne mogu a da ne vide kako se Đina Geršon i Dženifer Tili ljube u filmu *Skok*. Zavisnost Holivuda od publike prisiljava ga da ograniči lezbejske slike na one koje će publika prihvatiti. Holivud je dokazao svoju sposobnost da prikazuje kako zdrave lezbejke

funkcionišu u društvu; ipak, tek treba da ponudi lezbejkama afirmaciju tako što će prikazati stabilan i trajan lezbejski odnos.

Prevela sa engleskog: Radenka Grubačić

Izvor: www.loyno.edu/~history/journal/1997-8/Grounds.html

Bilješke

- 1 Kris S. Morgan, and Rebecca M. Nerison, "Homosexuality and Psychopolitics: An Historical Overview," *Psychotherapy* (Spring 1993):135.
- 2 Lillian Faderman, *Odd Girls and Twilight Lovers: A History of Lesbian Life in Twentieth-Century America*. (New York: Penguin Books, 1991), p. 49.
- 3 Morgan, p. 134-135.
- 4 Faderman, p. 93.
- 5 Andrea Weiss, *Vampires and Violets: Lesbians in Film*, (New York: Penguin Books, 1992), p.52.
- 6 Faderman, p 57.
- 7 Alfred Kinsey, *Sexual Behavior in the Human Male*, (Philadelphia: W. B. Saunders Company, 1948), p.650.
- 8 Morgan, p.135
- 9 John D'Emilio, *Sexual Politics, Sexual Communities: The Making of a Homosexual Minority in the United States 1940-1970*, (Chicago: University of Chicago Press 1983), pp.41-43.
- 10 Faderman, p. 140, 149.
- 11 Vito Russo, *The Celluloid Closet*, (New York: Harper and Row, 1987), p. 120.
- 12 Russo, p.122.
- 13 Russo, p. 122.
- 14 anonymous, Movie Review, *The Commonweal* 2 (March 1962): 598.
- 15 anonymous "The Homosexual in America," *Time* 21 (Jan 1966): 41.
- 16 anonymous, "Policing the Third Sex," *Newsweek* 27 (Oct. 1969): 76.
- 17 anonymous "Coming to Terms," *Time* 31 (October 1969): 56.
- 18 Mark Thompson, Ed, *Long Road to Freedom: The Advocate History of the Gay and Lesbian Movement*, (New York: St. Martin's Press, 1994), p. 22.
- 19 Thompson, p. 104.
- 20 Lawrence O'Toole, "Bond on the Run," *MacLean's* 1 (March 1982): 19.
- 21 O'Toole, p. 19.
- 22 Richard Corliss "On Track: Chariots at Desire," *Time*, 8 (February 1982): 72.
- 23 Michael Sragow, "Personal Best: Tracking a Budding Lioness," *Rolling Stone*, 1 (April 1982): 34.
- 24 *The Internet Movie Database Ltd*, <http://www.us.imdb.com>.
- 25 D'Emilio p. 247.
- 26 Thompson, p. 289
- 27 Eloise Salholz, "The Future of Gay America," *Newsweek*, 12 (March 1990): 21.
- 28 Alan Frutkin, "Television's 23 Gay Characters," *The*

- Advocate*, 18 (February 1997): 30.
- 29 Bruce Handy, "Roll Over, Ward Cleaver," *Time* 14 (April 1997): 78.
- 30 "Basic Instinct 1992," *The Internet Movie Database Ltd*. <http://www.us.imdb.com>.
- 31 Scott Anderson "Books: *The Celluloid Closet*," in *Long Road to Freedom*, Mark Thompson, ED. (New York: St. Martin's Press, 1994), p.224-225.
- 32 Richard Corliss, "The Final Frontier," *Time* 11 (March 1996): 68.
- 33 David Ansen, "Gay Films Are a Drag," *Newsweek* 18 (March 1996): 71.
- 34 Elizabeth Pincus, "Out and About Lesbians Hit the Silver Screen," *Ms.* (July/Aug 1995): 80.
- 35 Richard Schickel, "No Gag," movie review, *Time* 7 (October 1996).
- 36 Benjamin Svetkey, "Has Hollywood Lost It?" *Entertainment Weekly* 14 (March 1997): 30.

Filmografija

- Basic Instinct*. Paul Verhoeven, director. (1992)
Black Widow. Bob Rafelson, director. (1987)
Bound. Andy and Larry Wachowski, directors. (1996)
Boys on the Side. Herbert Ross, director. (1994)
The Children's Hour. William Wyler, director. (1961)
Claire of the Moon. Nicole Conn, director. (1992)
Desert Hearts. Donna Deitch, director. (1986)
Fried Green Tomatoes. Jon Avnet, director. (1991)
Girlfriends. Claudia Weill, director. (1978)
Go Fish. Rose Troche, director. (1994)
Henry and June. Phillip Kaufman, director. (1990)
Higher Learning. John Singleton, director. (1994)
Julia. Fred Zinnemann, director. (1977)
Lianna. John Sayles, director. (1982)
Maedchen in Uniform. Leontine Sagan, director. (1931)
Morocco. Josef von Sternberg, director. (1930)
Personal Best. Robert Towne, director. (1982)
Queen Christina. Rouben Mamoulian, director. (1933)
Silkwood. Mike Nichols, director. (1983)
Three of Hearts. Yurek Bogayevicz, director. (1993)

DEVE

Edicija DEVE

Afterglow / odsjaj – Lena Spite

Deve 2004. Beograd

Afterglow / Odsjaj je prva zbirka poezije mlade, talentovane autorke Lena Spite (1980) iz Zagreba, predstavnice nove generacije pesnikinja. Objavljena je dvojezično, na engleskom (jeziku originala) i srpskom (jeziku prepeva). Promocija našeg novog izdanja je održana u Kulturnom centru Deve 7. avgusta 2003. godine u Beogradu. Autorka se interesantno poigrava jezikom na kome piše, a koji nije njen maternji; ekonomiše u prostoru stiha, na primer ispuštajući pojedina slova u rečima što ne umanjuje njihovu prepoznatljivost, umesto opširnih opisa emotivnih i situacionih stanja, od postojećih reči gradi nove, sveobuhvatnije. Pesnički smelo i slobodno modifikuje jezička i stilska sredstava, artikulišući kroz kreativan izraz mladalački bunt, vodeći računa o celini semantičkog nivoa. Zbirku je podelila na šest tematskih celina: društveno zalaganje, kratke priče, misaoni pejzaži, ostruga fantazija, svetluca prašina, sjaj žudnje/ženske priče.

Što se tiče prigovora društvenoj isključivosti i životnoj sudbini, koje najsnažnije utiču na formiranje individue, autorka se bavi pojedinim osetljivim problemima neprihvaćenih; dotičući na primer i coming out metaforično, kao posledicu *podvodnog disanja*.

Osnov nadahnuća je žena. Poetske slike gradi prožimajući opšte simbole sa konkretnim iskustvima i ličnim osećanjima. Erotski nijansirani opisi ljubavih previranja i žudnje, nadrealni sado-mazohizam, ili brutalna samodestruktivnost, čitaoca drže na granici fizičkog osećanja grča, patnje, mučnine, kidanja, krvarenja itd. Pažljivo i diskretno prepliće sfere željenog sa realnim, ideali čile kroz prolaznost bola, kroz razočaranost i kratkotrajnost trena. Žudnja za ruspunošću, a u isto vreme i obuzdanošću ispoljava se kroz krvave ugrize novih pokušaja i istih/starih ishoda. Ironija prati svako očekivanje i verovanje u postojanje zadovoljstva, slatkoće i lepote življenja.

Netočka Nezvanova – Fjodor Mihajlovič Dostojevski

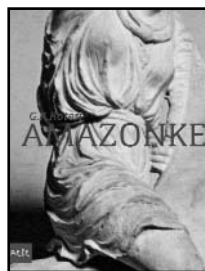
Deve 2003. Beograd

Netočka Nezvanova je neobična priča, slavnog ruskog autora, o bliskom prijateljstvu dve devojčice iz različitih staleža. Prvobitno Dostojevski je ovo delo zamislio kao roman, ali hapšenje i odvođenje u Sibir (1849) omelo ga je u naumu da završi započeti rad. Delo je fragmentarno objavljivao u jednom ruskom književnom časopisu, a posle pomilovanja objavljuje ga u knjizi, sa drugim delima manjeg obima, kao pripovetku. Delo nije završeno – Dostojevski je samo ukomponovao u novu celinu ono što je do tada već bio napisao. Inače pripoveda u ženskom rodu iz perspektive devojčice Netočke. U svom prepoznatljivom stilu, Dostojevski u priču uvodi mnoštvo likova koji su povezani sa glavnom junakinjom, čije psihološke portrete virtuozno gradi. Iz njegovih pisama upućenih bratu i uredniku može se videti da je polagao velike nade u ovo delo.

Deve objavljuju prvi put kod nas Netočku Nezvanovu kao samostalno delo.

Amazonke – Gaj Kadogan Roteri

Deve 2004. Beograd

Knjiga *Amazonke* je zanimljivo delo koje iz kulturno istorijske, sociološke i antropološke perspektive beleži postojanje Amazonki. Knjiga datira s početka XX veka (1910). Ovo je prvi put na našem jeziku obimnije delo koje istražuje i iznosi dostupne činjenice prikupljene iz mnogobrojnih, različitih izvora o pojavi (nastanku) i postojanju Amazonki, amazonskim uređenjima, matrijarhatu i ženskim zajednicama. G. K. Roteri nas u ovoj izazovnoj avanturi vodi kroz vreme od drevnih, antičkih vremena do francuske revolucije, preko Evrope, Kavkaza, Azije, Afrike i Amerike, a sve to u cilju detektovanja različitih manifestacija ženske moći. Pokušavajući da odgonetne da li je postojala amazonska država, gde je locirana amazonska postojbina, gde su koreni mita o samostalnim ženama ratnicama, lovkinjama, vladarkama i sveštenicama, o njihovim verovanjima. Takođe u knjizi se mogu iščitavati i uzroci kratkotrajnosti vladavine žena. Iznose se podaci o poštovanju, strahu i ophođenju protivnika prema njima; o amazonskom stavu i postupanju prema muškoj deci i muškarcima uopšte; o borbama koje su posvedočene u prikazima na starim umetničkim predmetima. Knjiga *Amazonke* predstavlja bogat izvor novih podataka, otvara mogućnost za razmišljanja i nova istraživanja u ovoj oblasti.

Jasmina Tešanović

DIVA

Na groblju, noć: sedi sama pored nepoznatog groba, na rubu. Sneg pada, ali ne mnogo, bunda joj pokriva telo kao šator, ona je zver koja se olinjala, nema više svoje krzno. Ne plače, puši, pored nje je konzerva piva, hladna kao noć. Noć kada ljudi spavaju Diva izlazi na ulice, šeta u krznu, ima tamne naočare zato što je za nju noć bezbedna. Pre dva tri dana pokušala je samoubistvo usred belog dana, sunčanog toplog, kada joj se poštar ljubavno nasmešio i rekao: gospođo. Pokušala je samoubistvo tako što je pokušala da poludi. Stajala je na ivici čitava tri minuta, dok je poštar stajao na vratima čekajući njen potpis. Šta su poštaru ta tri minuta u društvu Dive: smisao dana, svetlost života jednog poštaru jedne znamenite institucije duge koliko i civilizacija. Poštar vidi ljude u spavaćicama, u nedaćama, kad ni oni sami sebe ne vide: ne umivene, rasčupane, s telefonom u ruci, bog te pita s kim na žici. Poštar je video Divu na tri minuta kada se spremala da poludi, a nije. Sada na groblju je sama ali poštarov pečat i njen potpis tog jutra su joj spasili život. Koji život: ovaj dugi, noćni, hladni, snežni, u tuđem krznu bez rođene kože, s tamnim naočarima i mirom u duši.

Diva je imala svog čoveka: petog po redu. Samo je nestao, svi su znali gde, jer čovek ne može tek tako da nestane, naročito ako je tvoj, ali ovaj jeste.

Diva ga je pustila da ode: ne zato što je bio mlađi i gluplji od nje već zato što je dobio onaj izraz lica koji imaju ljudi koji su već negde drugde. Nadala se da je umro: lakše je mogla da podnese njegovo mrtvo telo nego tuđe, ne više njeno.

Kada je poštar zvonio Diva je pomislila da se vratio. Spremala se da mu ne oprost, da ga tuče i izgrebe noktima, što je redovno činila, ali joj je onda samo ljubazni poštar jednostavno uručio paket njegovih stvari i zamolio za njen potpis.

Pola sata kasnije pozvonila je na vrata Dive njena najbolja prijateljica, jedina koja je uz nju ostala posle niza godina hirova i patnji: svi su je napustili konačno pošto je i on otišao. Kasnije Divina prijateljica je rekla smireno: mislila sam da će da poludi i pustila sam je, shvatila sam da ipak neće.

Volela ga je kao što žena voli muškarca. On je bio

visok i zao: nekako uvek mu je nešto nedostajalo i zato je bio nesrećan i zao. Ona je imala dugu crvenu kosu i nije imala godine ni meru za vreme. Ona je bila Diva, imala je glas koji nije prestajao da sija svuda gde bi ga pustila. Kosa oko njenog glasa bila je njena aura i svi u njenom krugu osećali su i znali da je ona Diva. I on. Ostale je puštala da iz njene aure izađu i uđu, njega je zadržala, zapleo joj se u kovrdže i onda je udisao njen miris sve dok jednoga dana nije zaspao i zauvek tu ostao, omamljen, zavisian. Godinama koje su se merile atomima: sreće? Spetljani, zamršeni...

Zauvek je delovalo ali onda je njena kosa pre nekoliko atoma vremena iznenada popustila zagrljaj a on s nje spao, povredio se i otišao.

Kada žena ostane bez svog čoveka ona odahne, onda duboko uzdahne, sve to traje šest meseci i onda ili izdahne ili dugo drži vazduh kao pod vodom praveći čuda od svog novog života: promeni pregoarele sijalice sama i ne pogine, izgubi novčanik sa svim dokumentima i izvadi nove s različitim fotografijama, brojevima ponekad i imenom. I onda skok u prazno izvan emocija institucija pravila: svaki dan iznova, jedan čitav život da se sabere u jednu tačku koja kao točak mora dan da obrne. Diva takođe, zato što je žena a biti Diva znači pre svega biti Žena.

Posle šest meseci Diva više nije plakala niti se sećala čoveka zbog koga je htela kosu da odseče, da skinje tamne naočare i da prestane da mu peva a da počne da mu kuva, što on nikad on nje nije tražio.

Zvao se Alberto i predavao je na fakultetu istoriju muzike: napisao je više knjiga o modalitetu tonalitetu, o interakciji između života i psihe, o apsolutnom daru apsolutnog sluha. Imao je apsolutni sluh ali ne i glas da to ispolji: bio je proćelav i trbuh mu je rastao kao lopta ispod kaiša koji je stezao. Bio je mlad, onako emotivno i lako je mogao da živi u Divinoj kosi kao na grani, jer joj se divio. Bio je gej i želeo je da ima ženu koja će o njemu da brine, da ga zaogrne, da ga sadrži, da je Diva. Imao je sreću što je ona od svih talentovanih i zaljubljenih u nju gejova baš njega izabrala. Ali nije imao sreće kada je deset godina kasnije u liftu hotela Hilton iznenada on izabrao mladog liftboja sa crvenom kapicom i crnim nausnicama, u Napulju. Samo šest meseci kasnije nađen je mrtav u svom kupatilu, udavljen u kadi, srce kažu nije izdržalo viagru, alkohol, toplotu i ostalo... Bio je mlad, toliko mlađi od Dive ali njegovo srce nije izdržalo dok njeno jeste. Njen put strasti na kraju krajeva bio je ipak bezbedniji od njegovog.

Poštar kaže: taj dan mislio sam da će srce da joj prepukne, glas joj je bio promukao, oči vlažne a usne naduvene i crvene. Ali potpisala je i elegantno se okrenula oko svoje ose, vrata za sobom zatvorila i to je bio njegov KRAJ.

EMA DONAHJU

PRIČA O POLJUPCU

Znam šta pričaju o meni, galebovi mi prenose sve tračeve. Znati šta govore o vama je prvi korak ka moći. Nasuprot onome u šta možda pomalo veruješ, ja nisam čudovište u suknji. Odrasla sam u mestu dosta sličnom ovom, mada udaljenom pola godine odavde. Kada sam imala godina koliko ti sada, bila sam devojka slična tebi, mada ne baš toliko glupava.

Postojala je još jedna razlika, moje krvarenje je bilo slabo kad je počelo i do vremena kad je moju majku odneo kašalj, nisam više krvarila. Ovo mi je dalo povoda da razmišljam o svojoj budućnosti. Moj narod je smatrao da žene kao ja nemaju budućnost. Znala sam šta misle o ženama koje više ne mogu da rađaju, ukoliko nisu imale sinove da ih poštuju i kćeri da ih peru, smatrali su ih odbačenim starim krpama. Jalove žene su još i više bile omražene, smatralo se da one nikada nisu zaradile ni zalogaj hleba.

Ali ja nisam planirala da postanem stara krpa kad je svaka moja vlas još uvek bila crvena kao jastog u loncu.

Mogla sam naravno da lažem, da se smeškam i da nađem sebi snažnog muža. Muškarci su počeli da vrebaju oko naših vrata čim se moja majka razbolela. Mogla sam da zarijem nokte u jednog, vežem ga mrežom za sebe i da ga držim u nadi dok on psuje godinu za godinom, čak možda pokazujući prstom na neku drugu ženu jer me je popreko pogledala i začarala moj stomak. Ali nisam htela da padnem tako nisko. I tako, kad su sahranili moju majku, spakovala sam sve bilje iz njene radnje i otišla.

Našla sam sebi pećinu na rtu, iznad sela sličnom ovom. To je tri meseca teškog hoda odavde, ali i oni ribare, predu i izmišljaju laži baš kao tvoj narod. Neko je već živeo u pećini, bilo je tu staro ćebe, vreća za vodu i rupa u zemlji koju su izdubile brojne male vatre. Imala sam stene iza leđa, more ispred sebe, drvo koje je voda nanosila za vatru i čudne ribe za prženje. Imala sam vremena da lutam, da razvezujem čvorove konopaca svojih misli. Mogla sam da osetim ukus slobode kao ukus soli na povetarcu. Nije bilo nikog da negujem, da hranim, nikog da slušam sem same sebe. Mislila sam da me niko nikada više neće uznemiravati i da ću proživeti svoj život kao galeb, kao korov, kao kap vode.

Ono što sam umesto toga našla bila je moć. Nikada je nisam tražila, bila mi je ostavljena da se o nju sapletem. Samo je par nedelja prošlo kad sam počela da nalazim poklone ostavljene ispred moje pećine. Prvo su to bila jaja, za trenutak sam pomislila da je neka neobična kokoška doletela da mi donese večeru. Sledeće je bilo debelo parče mesa, umotano u platno da ga ptice ne bi ščepale. Seljani su ostavljali svoje ponude u prvi osvit zore, pre nego što bih se ja pomolila iz pećine.

Mislila sam da takva dobrota nikada u svetu nije viđena. Mislila sam da su pokloni besplatno ostavljani da stranac ne bi izglađneo. Kako sam mogla da znam da su to bila plaćanja unapred?

Jedan mali dečak mi je prvi to nagovestio. Ubačio je morsku travu u moju pećinu dok nisam izašla sa velikim štapom. Vrisnuo je kad me je video i potrčao dok nije pao, onda je ustao i ponovo potrčao.

Kad je sutradan došao, bio je hrabriji. Pitao je: "Šta se desilo sa prethodnom?"

"Šta prethodnom?"

"Vešticom. Jesi li je zatvorila u pećinu ili si je skivala u njenom loncu?"

"Ovo je sada moja pećina", strogo sam mu odgovorila. "Ovde nema nikog sem mene."

Znači, vešticu su hteli. Nasmejala sam se u sebi, tog prvog dana, dok je dečak trčao niz rt, ali sam uskoro naučila da budem ono što im je trebalo.

Nije to bio težak posao. Većinom su me ostavljali samu sa svojim biljem i mislima, ali svakih par meseci neko od seljana bi se prikrao uz rt posle zalaska sunca i povikao: "Jesi li tamo?"

Jesi li tamo? – pećina bi im odgovorila ehom.

"Hoćeš li da mi pomogneš?" Glas bi bio prigušeniji, eho bi drhtao. "Nešto sam ti donela..."

I tek tada, kada bi ih oblio znoj hladan kao rosa, ja bih se pojavila, sporim korakom, sa crnom maramom preko glave da sakrijem svoju mladost. Mada me oni nikada stvarno nisu ni pogledali, izgleda da su mislili da bi ih moje oči sagorele. Zurili su u blatnjavo tlo dok su prosipali svoje priče o bolesti, o zavisti, o tuzi i gladi. Nikada nisam progovarala dok ne bi počeli da jecaju.

Ponekad bi ono što im je bilo potrebno bilo jednostavno. Bolesnima bih davala napitke koji ne mogu da im škode, a možda mogu da im pomognu ako bi to dovoljno želeli. Ožalošćenima bih pružala reči utehe i napitak da im pomogne da spavaju. Devojkama sa strašnim tajnama davala bih bilje koje bi ih ponovo učinilo celim.

Što se tiče onih koji su bili krivi i koji bi prosipali svoje terete pakosti i sramote pred moju pećinu, u početku sam mislila da je oprostaj ono što traže, ali sam ubrzo uvidela da im je od toga neprijatno. Kazna im je više odgovarala. Voleli su da ih proklinjem. Dabogda korov rastao tamo gde ti kročiš! Dabogda ti rep porastao nasred brade!

Dolazila mi je žena koja nije rekla ni jednu ljubaznu reč svom mužu od trenutka kad se probudila sutradan po svom venčanju. Šibala sam je svojim jezikom sve dok nije briznula u plač i otrčala kući da mu spremi doručak. Dolazio mi je i muškarac kome misli o tome šta je uradio svojoj sopstvenoj kćeri nisu dale da spava deset godina. Rekla sam mu da proda sve životinje koje ima da bi sakupio njen miraz. Jednom mi je došao stranac koji se smešio dok mi je pričao o najgoroj stvari koju je uradio u svom životu, a onda o nečemu gore od toga, a onda o nečemu još gore. Pustila sam ga da priča celu noć, nisam rekla ni reč osude. Njegove oči su pratile moje lice dok je govorio, kao da je tražio nešto. Nebo je postajalo svetlije dok sam ja još uvek gledala u njega. Moje oči su se pomerile ka ivici litice i upravo kad se sunce penjalo, stranac je skočio u talase.

Bila sam malo potresena tog dana. Tada sam prvi put osetila domet svoje moći. Moć koja nije dolazila iz mog mršavog tela, niti iz mog mozga koji je bio u dobrom stanju, već moć koju je selo uložilo u mene. Moć, za koju sam naučila kada da je uzmem, a da se ne opečem, kako da je oblikujem, kako da je sakrijem, kako da se razmećem njom i kako da je koristim, kada da je koristim, a kada da umirim svoj dah i ne uradim ništa. Moć koju su prodavačice ribe sa prstima prekrivenim krljuštima i njihovi žilavi muževi mogli i sami da koriste samo da su znali kako, ali umesto toga govorili su sebi da su bespomoćni i došli su da polože moć pred moje noge. Kao i jaja, naravno, i sveže ispečen hleb, pa čak i zlatne novčiće ako bih procenila da je im je potrebno da plate veliku cenu da bi poverovali u svoj lek.

I tako su prolazile godine ostavljajući malo traga na meni sem prvih sedih vlasi na mojoj svetloj glavi. Kada bi se povremeno neki molilac popeo uz rt, odgovarala bih na pitanja zatvorenih očiju. Više sam volela dane kad sam bila sama. Mogla sam da prepoznam krik svake ptice, nikada se nisu menjali. Ono što je bilo drugačije kod mene je da su se moje potrebe smanjivale sa svakom godinom. Moje kosti su otvrdle kao gvožđe. Probala sam svaku travku koju sam našla, sve dok više nije postojalo ništa što bi moglo da iznenadi moj stomak. Toliko sam se navikla da spavam na kamenu da mi više nije izgledao tvrd. Uvila bih se u nekoliko ćebadi i obmotala bih ruke oko svojih rebara kao zmije. Noću me ništa nije dodirivalo sem povremeno pauka. Bila sam potpuna.

Trebalo je da znam. Ne može se živeti na litici tako dugo, a ne rizikovati pad.

Jednog jutra, jedna žena se popela do moje pećine pre zore. Mogla sam da čujem njene korake. Sunce je već bilo visoko kad sam nagradila njeno strpljenje pojavljivanjem na ulazu. Kada me je razaznala između senki na ulazu, ustuknula je.

“Hoćeš nešto”, rekla sam joj, pomalo promuklo, nisam dugo koristila glas.

Potražila je iza sebe svoju korpu.

“Ne volim buter”, rekla sam.

Slučajno sam pogodila. Ona se trgnula. “Šta želiš onda?”

“Istinu”, odgovorila sam.

Nene su se ruke borile kao krabe. “Imam kćer”, počela je. “Dobru, snažnu, riđokosu kćer, ali ona je nevolja i iskušenje za mene. Luta po brdima pre zore. Strašno se plašim da je zaljubljena. Ima čudan izraz u očima. Dok radimo, čujem je kako peva pesme koje nikada ranije nisam čula, a gde je mogla da ih nauči?”

Zevnula sam da je ubrzam.

“Kada bi je videla, razumela bi”, žena je žurno nastavila. “Ona nije budala, niti lena, to je samo nemir. Mogla bi da bude najbolja kćer kad bi se samo smirila.”

“A njene sestre?”

“Sve su otišle. Znaš, ova mi je poslednja”, rekla je žena, a njen glas je postao tiši. “Starim, potrebno mi je da znam da će ona zasigurno ostati sa mnom.”

Okrenula sam lice od nje. “Posavetovaću se sa orakulima”, rekla sam joj, od toga bi uvek u čuđenju začutili. “Vrati se u vreme izlaska meseca trećeg dana i dobićeš svoj odgovor.”

To veče, u sumrak, sedela sam ispred svoje pećine, savetujući se sa jedinim orakulom za koji sam znala, sa narandžastim nebom, kada se muškarac popeo uz rt. Izgledao je suviše umoran da bi bio uplašen. Stajao je na maloj udaljenosti od mene.

“Hoćeš nešto”, rekla sam bez pokreta.

“Da.”

“Je li to sveža pastrmka u tvojoj ruci?”

“Jeste.”

“Baci je preko litice”, rekla sam, zabave radi.

Zastao je za trenutak pre nego što je odmotao i bacio prema zalazećem suncu. Galeb je uhvatio uz neverovatan vrisak.

“Sada, da čujem istinu”, rekla sam.

Njegova noga je zagrebala po tlu. “Imam kćer”, počeo je. “Dobru, visoku, riđokosu kćer, ali ona je iskušenje i nevolja za mene. Pola večeri hoda duž obale po mesečini. Skuplja školjke kao malo dete. Jedan moj prijatelj je bacio oko na nju ali kadgod on dođe da joj se udvara, ona se krije iza majčine sukne u kuhinji. Plašim se da će ostati stara usedelica.”

Moje su oči lutale.

“Kad bi je videla, razumela bi”, nastavio je besno. “Ona se ne plaši muškaraca, to je samo njen nemir. Bila bi dobra žena mom prijatelju kad bi se samo smirila, a onda, on kaže da će mi dati pola udela u njegovom velikom čamcu.”

“Zašto ne neku od njenih sestara?”

“Sve su se poudale. Znaš, ova mi je poslednja”, rekao je muškarac napuklim glasom. “Starim. Potrebno mi je da znam da će uraditi ono što ja

kažem.”

Zurila sam u nečujne galebove. “Posavetovaću se sa orakulima”, rekla sam mu. “Vrati se u vreme zalaska meseca trećeg dana i dobićeš odgovor.”

Sledećeg jutra sam se probudila glave pune nedovršenih snova. Zagnjurila sam je u morsku vodu. Danas će mi trebati sva moja pamet. Morala sam izaberem pažljivo svoj put između majke i oca. Znala sam šta se dešavalo onima koji su se mešali između muža i žene. Znala sam da u selu ima onih koji su, kad bi se napili, govorili kako će noću zazi-dati moju pećinu.

Do sredine dana kiša je prekrila rt. Sedela sam u svojoj pećini, pokušavajući da ubedim svoju malu vatru da se ne ugasi. Bar je loše vreme čuvalo moju privatnost, braneći me od sela sa svim njegovim zamornim mukama.

Ili sam bar tako mislila dok se ona nije pojavila na ulazu moje pećine, između zavesa od kiše, baš ta devojka, bez greške, njena kosa boje krvi lepila se po njenom mokrom vratu.

Bio je to prvi put za sve te godine da sam dozvo-lila drugom ljudskom biću da zakorači preko mog praga. Čak sam joj pozajmila i jedno ćebe da bi zaustavila drhtanje. Da bih nadoknadila za ovu mekoću, izvukla sam iz korica oštricu svog jezika. “Ako si ti devojka koja mislim da si”, počela sam džarajući vatru koja se borila da preživi, “čujem da samo donosiš nevolje.”

Klimnula je glavom kao da sam komentarisala vreme i nastavila da raščesljava crvene konopce svoje kose komadom starog češlja koji sam joj našla.

“Nisi dovoljno dete za svoju majku, niti dovoljno žena za svog oca. Ne radiš i ne razmišljaš onako kako bi oni hteli da radiš i razmišljaš.”

Nasmešila se pokazujući mi zube sjajne kao kvarc.

“Šta radiš dobro?”

“Ne znam još uvek”, odgovorila je devojka zureći u vatru. Slaba para se dizala sa nje.

“Šta je ono što ti želiš?”

“Ništa,” rekla je smešeći se.

“Ne postoji nijedan stvor pod ovim nebom koji nešto ne želi”, strogo sam joj rekla.

“Onda, samo ono što već imam”, rekla je.

“To je sreća.”

“I vreme da razmišljam o onome šta sledeće želim.”

Klimnula sam smatrajući ovo razumnim.

“I vreme da samo razmišljam.”

“Toga ima dovoljno ovde gore”, primetila sam.

Pogledala je po pećini. “Ovde mora da je sve vreme ovog sveta”, rekla je

začudeno.

Moje srce je počelo da udara.

“I vreme da ne razmišljam, i to mi treba”, dodala je.

Imala sam još jedno pitanje: “Šta voliš?”

Duboko je udahnula, kao da je njena lista dugač-ka, a onda je uz uzdah rekla: “Sve.”

“Sve?” Moj glas je bio kreštav kao slepi miš. “Kako možeš voleti sve pre nego znaš sve, ti idiotska devojko?”

“Ne znam”, rekla je ozbiljno. “To jednostavno curi iz mene. Kao kad se prelije čaša.” Okrenula se da pogleda u moje oči, a one su čkiljile u nju. “Kako to da ti ne voliš?”

“Šta?”

“Ti si mudra. Ti si veštica. Kako možeš da gledaš u sve i da znaš sve bez ljubavi?”

Moje srce je tuklo. “Idi sad”, rekla sam. “Kiša se smirila.”

Okrenula je svoje otvoreno lice ka meni: “Ali da li...”

“Devojke kao ti uvek dobiju ono što žele.”

Pećina je bila puna njenog zvonkog smeha neko-liko minuta pošto je otišla.

Te noći uopšte nisam spavala. Čebad je bila teška od vlage, a vetar je cvileo na ulazu pećine. Bez obzira kako bih se okrenula, kamenje mi nije dalo da zaspim.

Kada bih dobila groznicu i ležala ovde prevrćući se dok ne umrem, to niko nikada ne bi saznao. Seljani bi nastavili da ostavljaju hranu ispred pećine, ali bi je ptice pojele. Samo bi vetar čuo njihove molbe i možda bi njegovi odgovori bili mudriji od mojih.

Pre nego što je sunce izašlo, naterala sam sebe da se podignem sa poda. Sve dok sam imala svoje zdravlje, moć je bila moja. Bacila sam ruzmarin na vatru i udisala njegov miris koji pročišćava. Do izlas-ka meseca, skovala sam svoje odgovore. Majci sam rekla: “Orakuli su mi rekli da je, zbog tvoje krivice, strašna kletva bačena na tvoju kćer. Ako joj ikada narediš da ostane u kući s tobom, pretvoriće se u zeca i odjuriti uz planinu.”

Zanemela ispod svog šala, žena je prošaptala: "Ima li leka za tu kletvu?"

"Samo će je vreme oslabeti", rekla sam joj.

Nisam htela da joj naplatim. Gledala sam kako juri niz rt. Sedela sam tu dok je mesec prelazio svoju putanju na nebu i počeo da pada.

Ocu sam rekla: "Orakuli su mi rekli da je, zbog tvojih grehova, užasna sudbina pala na tvoju kćer. Ako joj narediš da se uda, njen će se muž pretvoriti u vuka i rastrgnuti je tokom njihove prve bračne noći."

Trgavši se od ovih reči, otac reče: "Postoji li način da se promeni ta sudbina?"

"Samo će vreme to reći," odgovorila sam mu.

Nisam htela da mu naplatim. Gledala sam ga dok je odlazio. Onda se sve utišalo. Rekla sam sebi da je posao dobro urađen.

Narednih nekoliko dana, nastavila sam sa uobičajnim aktivnostima ali nešto se promenilo. Sve što sam kuvala imalo je gorak ukus. Moji dnevni zadaci izgledali su dugi, pa ipak kad bih uveče sela pored vatre da se odmorim, vreme je pritiskalo moje ruke. Nisam mogla da razaberem ništa od onoga što su galebovi govorili.

Devojka se vratila jednog dana. Nisam shvatila da je ona bila ono što sam čekala. Skoro da sam poželela da ponovo pada kiša. Na suncu je sijala kao da se njena glava zapalila. Stajala sam na ulazu u pećinu i odjednom nisam mogla da se setim ničega da kažem.

Spustila je svoju korpu i pomalo nervozno prekrstila ruke. "Želela bih da znam odakle crpeš svoju moć", prokomentarisala je. "Tokom protekle nedelje moja majka i moj otac su me ostavljali da radim, spavam i lutam koliko ja hoću. Nisu se žalili niti proricali, nisu mi bacali u lice ni moju prošlost ni moju budućnost."

Dozvolila sam da mi mali osmeh iskrivi usne.

"Jesi li ih začarala?" pitala je.

"Bilo je jednostavno, to bi mogla i ti da naučiš."

Setila se svoje korpe: "Donela sam ti nešto."

"Nema potrebe."

"To je samo buter. Sama sam ga napravila."

"Ne želim buter. Imam osip od njega", rekla sam laž koja je lako skliznula sa mojih usta.

"Šta želiš onda?" pitala je. "Jer, dugujem ti."

"Poljubac."

Mislim da sam to tražila samo da bih je posramila. Htela sam da vidim da se to smireno lice namršti bar za trenutak. Ali devojka se nasmejala.

Bes je učinio da stegnem zube.

Njen smeh je nastavio svoj žubor. "Je li to sve?" pitala je. "Zašto te se svi toliko plaše kad je tako lako platiti tvoju cenu?"

Čak i tada nisam verovala da će to uraditi. Ljubiti vešticu je rizičan posao. Svi znaju da je to deset puta opasnije nego da dozvoliš da ti dodirne ruku, odseče kosu ili ukrade cipele. Koji je lakši način za otvaranje

puta moći do nečijeg srca od poljubca?

Prišla mi je i njena kosa nas je obavila kao veo.

Bila je to loša ideja, taj poljubac koji sam tražila. Ne da je devojci učinio bilo šta nažao. Odšetala je preko brda kao da je upravo zagrlila mačku ili vrabca. Jednom se osvrnula i mahnula.

Sve u svemu, sklona sam da mislim da veštice ne treba da se ljube. Možda je baš činjenica da nije nikad poljubljena ta koja je čini vešticom, možda je izvor njene moći dah usamljenosti oko nje. Ona koja primi poljubac može takođe i umreti od toga, može se probuditi i videti nešto nezamislivo, videti da se pretvorila u neku sasvim novu vrstu.

Dani su nekako prolazili. Na mom šalu je bila duga crvena vlas koja je bila previše svetla da bi bila moja. Pokušala sam da nastavim svoj život. Radila sam iste stvari koje sam radila dan za danom sve ove godine ali se nisam mogla setiti zašto sam ih ikada radila niti šta me stvarno dovelo ovde, da živim u pećini sama kao divlja životinja. Pokušavala sam da ne razmišljam o svemu tome. Pokušavala sam da ne razmišljam uopšte.

Jedne noći sam se probudila. Mesec je bio pun i ispunjavao je ulaz pećine. U trenutku sam znala da mi je ta devojka potrebna kao što je mesu potrebna so.

Šta sam mogla da uradim? Da li sam mogla da nateram sebe da je pratim dole do sela? Da li sam mogla da se unizim toliko da dozvolim da me mala deca gađaju peskom? Da li će ona još uvek biti tu kad ja sidem? Da li će mi reći gde je otišla? Da li ću moći da je nađem?

A ako je nađem, zaklela sam se sebi, zaklela sam se na savršeni krug meseca, neću dozvoliti da mi ponos zatvori usta. Pitaću je da dođe da živi sa mnom u mojoj pećini i da nauči sve što ja znam i da nauči mene sve što ne znam. Daću joj moje srce u torbi da radi s njim šta god hoće. Pomenuću reč ljubav.

I šta se dalje desilo, pitaš? To te se ne tiče. Neke priče nisu za pričanje, bilo da su suviše duge, suviše dragocene, suviše smešne, suviše bolne, suviše lake da bi bilo potrebno pričati ih ili zato što ih je suviše teško objasniti. Posle svega, posle svih godina i putovanja, moje tajne su sve što mi je ostalo da prevrćem noću po glavi.

Ovo je priča koju si tražila. Ostavljam je na tvojim usnama.

Prevela sa engleskog: Danijela Živković

Izvor: The Mammoth Book of Lesbian Short Stories

Ali Smit

SLOBODNA LJUBAV

Prvi put kada sam sa nekim vodila ljubav, bilo je to sa prostitutkom u Amsterdamu. Imala sam 18 godina i zvala se Suzi. Mislim da nije bila mnogo starija od mene. Vozila sam bicikl po gradu, loše raspoložena, i slučajno sam naišla na oblast crvenih fenjera. Bila je to najpriятnija oblast crvenih fenjera u kojoj sam se ikada izgubila. Žene tamo sede na stolicama u izlozima koji su postavljeni krznima i tkaninama, sede golih grudi ili skoro golih, omotane ogrtačima i krznima. Trebalo mi je malo vremena da shvatim da su me verovatno mrko i s prezirom gledale ne samo zato što sam zurila u njih već i zato što nisam predstavljala posao.

Bilo je veče i ja sam sama vozila bicikl. Odlutala sam niz sporednu ulicu i zastala da obučem džemper, bicikl je pao i lanac se otkačio. Tek kada sam uspravila bicikl uza zid zgrade da pokušam da namestim lanac, primetila sam karte zalepljene pored vrata. Nekoliko njih je bilo na engleskom, na jednoj je pisalo: *Potrebno vam je opuštanje? Opuštite se, nema žurbe, pozvonite kod Beki.* Na drugoj je pisalo: *Diter pruža neprevaziđenu uslugu, II sprat.* Na sledećoj je pisalo nešto o uniformama i dominaciji i na njoj je bio crtež učenice. Smejala sam im se u sebi kada sam videla jednu na dnu sa sitnim slovima na nekoliko jezika: holandskom, francuskom, nemačkom, engleskom i na nekakvom istočnjačkom jeziku, a red na engleskom je glasio: *Ljubav za muškatce, takođe i za žene, Suzi, III sprat.* Reč "takođe" je bila podvučena.

Tada sam ostavila svoj bicikl i našla se na starom stepeništu. Na trećem spratu bila su vrata sa istom porukom zalepljenom na njima i moja je ruka pokucala. Imala sam spremnu priču u glavi za slučaj da poželim da pobeđnem: rekla bih da sam se izgubila i pitala da me uputi nazad u omladinsko prenočište. Ali ona je otvorila vrata i bila je tako prijatna, da mi se odmah svidela i nisam uopšte bila uplašena.

Stan je imao jednu sobu i kupatilo, nekoliko stolica, krevet i zavesu od perli koja je odvajala kuhinjski deo

kao na fotografijama iz šezdesetih. Na zidu je bio poster pevača grupe A-Ha, A-Ha je u to vreme bila popularna u Evropi i ona je rekla da joj se on sviđa zato što je muškarac ali izgleda kao žena. Sećam se da sam pomislila da je vrlo uzbudljivo to što je rekla, nikad pre nisam čula da neko kaže nešto tako direktno. Ja sam iz malog grada. Jedne večeri, moja prijateljica Džeki i ja smo sedele u pabu i dve devojkice su sedele za stolom na drugoj strani prostorije. Izgledale su konvencionalno, konvencionalnije nego mi u stvari, imale su duge kose, nosile mnogo šminke i kad sam bacila pogled da vidim kakve cipele nose, primetila sam da je jedna, ispod stola, izula svoju cipelu sa visokom potpeticom i njom je klizila gore-dole po nozi druge devojkice. To je bila veoma hrabra stvar, sada kad pomislim na to. Velike su šanse bile da bi ih neko prebio da ih je video da to rade. Tada sam skrenula Džekinu pažnju na to i ona je rekla da misli da je to odvratno i mislim da sam se ja čak i složila jer nisam želela da se ikada ne složim s njom u bilo čemu.

Prostitutka je govorila engleski sa američkim akcentom. Rekla mi je da ima sat vremena i pitala da li će mi to biti dovoljno i mada nisam imala pojma, rekla sam da mislim da **da**. Pokazala sam joj svoje ruke umazane uljem sa bicikla i rekla da bi možda trebalo da ih operem; ona me je posadila na jednu od starih fotelja i, pošto je donela peškir i lavor za umivanje, oprala ih je i osušila umesto mene. Onda je uradila tu stvar, prinela je moju ruku svojim usnama i stavila svoj jezik između mojih prstiju tamo gde se prsti spajaju sa dlanom i gurnula ga je između klizeći između svaka dva prsta. Mislim da je moja glava skoro eksplodirala samo dok je to radila.

Dala mi je šolju veoma jake kafe i čašu crvenog vina, rekla da se poslužim vinom iz flaše koju je ostavila na stočiću pored fotelje, onda je stavila ruke oko mog vrata, poljubila me, olabavila mi odeću i otkopčala farmerke, a ja sam samo sedela tu, zadivljena. Uzela me za ruku i odvela do kreveta, nije čak ni podigla pokrvač, ostale smo na vrhu, bio je avgust, bilo je toplo i posle mi je pokazala šta da ja uradim mada sam imala dosta dobru pretpostavku.

Kada je najzad pogledala na svoj sat pa u mene, nasmešila se i slegla ramenima, opet smo se obukle i ja sam izvadila novčanik i tražila kroz guldene ali je ona stavila svoju ruku preko moje i zatvorila novčanik. Besplatno je, rekla je, prvi put bi uvek trebalo da bude besplatno, i kada me ispratila do vrata, pitala me da li ću biti dugo u Amsterdamu i da li bih volela da ponovo dođem. Rekla sam da bih to jako volela i sišla sam niz stepenice u takvoj ošamućenosti da kada sam došla do bicikla, popela sam se i pokušala da se odvezem, potpuno zaboravljajući na lanac i umalo nisam udarila bradom u upravljač bicikla. Tako sam odgurala bicikl nazad do omladinskog prenoćišta i, dok sam prolazila pored vijugavih odraza visokih zgrada na površini kanala prekrivenih lišćem, osećala sam da je život čudesan, ispunjen mogućnostima. Zastala sam, naslonila se na ogradu i gledala kako kasno sunce udara u vodu, u svetlucanju se razdvajajući i ponovo spajajući u istom pokretu, u istom trenutku.

Kad sam se vratila u prenoćište, Džeki mi je namestila lanac. Džeki i ja smo bile prijateljice iz škole. Ona je bila godinu dana starija od mene i ostale smo prijateljice sada kad smo obe bile studentkinje. Štedele smo novac tokom leta za ovaj put. Ja sam radila u prodavnici suvenira od juna, a ona je radila na šalteru za turističke informacije u hotelu. Zaradile smo malo novca ali je to bilo dovoljno za povratnu kartu jeftinim noćnim autobusom do Amsterdamu.

Džeki je imala plavu kosu, dečaćki i zlatasti izgled. Jednog dana sam je videla, sedela je na školskom zidu pored glavnog ulaza i pomislila sam da izgleda kao da je okružena žutim svetlom, kao da je finom vatrom bila svuda nežno zapaljena. Na žurci smo sedele u mračnom uglu i Džeki me je gurala rukom, očima mi pokazujući zgodnog momka siledžijskog izgleda, kako nas posmatra naslonjen na kauč preko puta nas, njene usne su šapnule u moje uvo: vidiš ga? Večeras treba samo da se smešim, znaš, to je sve što treba da uradim.

Mislila sam da je ovo impresivno i kasnije sam joj

držala glavu u kupatilu na spratu dok je povraćala jer je popila mešavinu piva i vina. Posle toga smo sedele na stepeništu i smejale se devojci čija je to žurka bila, koja je išla oko po dnevnoj sobi i usisavala malim usisivačem za kola ono što su ljudi isprovraćali. Posle toga smo postale dobre prijateljice. Ne znam zašto sam joj se sviđala, mislim da je to zato što sam bila ćutljiva i tajanstvena i svi su mislili da mora da sam pametna. Ja sam mislila da je Džeki lepa, mislila sam da liči na Džodi Foster u koju sam bila zaljubljena, izgledala je kao Džodi Foster samo još bolje. To sam mislila dok smo bile u školi mada je u to vreme filmska karijera Džodi Foster pala na prilično nizak nivo.

Imala sam ove misli godinama i bilo mi je sve teže i teže da o njima ćutim. Nisam imala izbora. Kad smo stigle u Amsterdam i kada je ona videla kako ljudi prodaju velike grude hašiša na ulici, bila je ispunjena moralnim zgražavanjem, eto takva je ona bila. Ali noćni autobus je bio odličan izgovor da naslonim svoju glavu na njeno rame, da stavim svoj nos u njenu žutu kosu i pravim se da spavam, što je značilo da sam bila jako umorna prvog dana u Amsterdamu, šetala sam okolo uspavana govoreći sebi da je vredelo.

Džeki je već uspostavila kontakt sa momkom iz Edinburga koga smo upoznale u kuhinji omladinskog prenoćišta, zvao se Alan. Već su se sprijateljili i on ju je pozvao da dođe i gleda ga na mačevalačkom turniru te večeri i to je bio razlog zašto sam otišla na vožnju biciklom loše raspoložena. Bila sam prilično dobro raspoložena kad sam se vratila u prenoćište, i Džeki, koja ipak nije otišla na mačevanje, nadurila se jer sam ja iz nekog razloga bila srećna i kad me je pitala gde sam bila, ja nisam htela da joj kažem.

Posle toga ništa nije moglo da mi pokvari odmor, više me nije bilo briga. Tada je Džeki počela da bude neobično dobra prema meni i to je bilo zbunjujuće jer mada smo bile najbolje prijateljice, najčešće smo bile prilično grozne jedna prema drugoj. Sutradan je i ona iznajmila bicikl i vozile smo duž kanala i pored parkiranih automobila, pile smo pivo i jele sladoled ispod suncobrana restorana, posetile smo Muzej Van Goga, Rembrantovu kuću i Muzej Rijks pun starih holandskih slika, išle smo u radnju gde se može posmatrati kako prave cipele. Dan posle toga, otišle smo biciklom u modernu umetničku galeriju gde su na donjem spratu imali skulpturu sobe gde ljudi sede oko šanka, a njihova lica su napravljena od satova. Lutale smo po ovoj galeriji neko vreme i pošto sam izgubila Džeki, zaspala sam na jednom od drvenih sedišta. Kad sam se probudila, ona je sedela vrlo blizu mene, sa rukom na mom ramenu. Uspravila sam se i ona se nije pomeri-

la, sedele smo tako i gledale sliku ispred koje sam zaspala, bio je to ogromni pravougaonik crvene boje sa jednom tankom prugom plave boje na levoj strani. Njena noga je bila naslonjena na moju. Da li ti se sviđa ovo? - pitala je, gledajući u sliku, ja sam rekla da mi se sviđa i onda je predložila da sada posetimo fabriku Hajneken.

U fabrici Hajniken vode vas u obilazak: gde i kako se pravi pivo, kroz sve korake procesa, kako se flašira, kako se lepe etikete i gde ide posle toga. U svakoj fazi daju vam veliku čašu piva i svi u grupi poviču živeli ili *pröst* i popiju čašu. Onda vas odvedu u svoje kancelarije na piće posle obilaska. Po završetku obilaska Hajnikena, bile smo toliko pijane da nismo smele da vozimo bicikle pa smo ih ostavile naslonjene na drvo i legle na leđa u parku, smejući se ničemu i gledajući u nebo. I ranije smo zajedno bile pijane, ali nekako je ovoga puta bilo drugačije, sedele smo na travi u kasno popodne i ja sam joj rekla sve što sam osećala sve ove godine, ona me je pogledala sa povređenim izrazom lica kao da sam je ošamarila i rekla da i ona isto tako oseća. Onda me je zagrlila i ljubila mi usne, vrat i ramena, ljubile smo se na sred Amsterdama i niko nas čak nije ni primetio. Čak i kada je Hajniken ispario, popodne nije; trajalo je do kraja odmora, ja sa njenom rukom u svojoj na ulici; noću, u omladinskom prenoćištu, Džeki bi posegla sa svog ležaja ispod mog da pritisne svoju ruku na moja leđa, držale smo se za ruke između ležaja u mraku sobe pune zaspalih ljudi. Vrlo romantično. Amsterdam je bio vrlo romantičan. Slikale smo jedna drugu na ribljoj pijaci, još uvek imam tu sliku negde. Išle smo da vozimo čamac po jezeru i slikale jedna drugu dok veslamo.

Dan pre nego što je trebalo da krenemo, pod izgovorom da idem u misterioznu kupovinu poklona, odvezla sam se biciklom u oblast crvenih fenjara i ponovo sam ostavila bicikl u podnožju stepeništa.

Ovog puta morala sam da čekam pola sata. Suzi me se setila, znam to sigurno, jer je posle sela, pogledala u svoj sat, nasmešila se i razmrsila mi kosu govoreći: "To je tužno draga, ali drugi put moraš da platiš". Bilo je dobro, ali ne tako dobro kao prvi put i koštalo me je čitavo bogastvo. Pritom sam morala da kupim i poklon za Džeki, bio je prilično skup ali se ne sećam šta sam joj zapravo kupila. Mislim da je to bio prsten.

Naravno, kad smo se vratile kući, nismo više mogle da se držimo za ruke na ulici, mada smo uspevale da ugrabimo malo vremena posle časova u baštama iza kuća ljudi koji nisu ništa sumnjali, na stazama i prolazima između kuća ili garaža, na zadnjem sedištu kombija njenog oca parkirano u mraku pored reke. Ili bi to bilo u prizemljima njene ili moje kuće kada bi svi drugi otišli na spavanje, na podu ili na kauču, jedna od nas bi držala ruku na usnama druge, držale smo se čvrsto jedna za drugu hvatajući dah.

Prvo mesto gde smo zaista vodile ljubav bilo je kad smo se vraćale iz Amsterdama kući, u ženskom toaletu na autobuskoj stanici, sa rukama u odeći, naslonjene na zid zaključanih vrata par minuta pre nego što je njen otac trebalo da dođe i odveze nas i naše rančeve kući. Bila je to jedna od najuzbudljivijih stvari koje sam ikada uradila u svom životu, mada je Džeki to uvek zvala naše prljavo prvo iskustvo. Oko mesec dana kasnije, prolazila sam pored šaltera za turističke informacije i kroz prozor videla Džeki kako snažno ljubi momka koji je radio na čamcima za turiste. Sećam se da sam pomislila da je to mnogo prljavije. Ali onda, ono što ljudi misle da je prljavo ipak je relativna stvar. Osoba koja nas je videla da se držimo za ruke između naših sedišta u pozorištu jedne večeri mislila je da je to dovoljno prljavo da o tome napiše anonimno pismo našim majkama. Morale smo mnogo toga da poričemo i to nas je zasigurno zbližilo u to vreme. Za to možemo njima da zahvalimo. Nedavno smo Džeki i ja ponovo živele neko vreme u istom gradu i uvek smo bile ljubazne jedna prema drugoj kada bi se povremeno srele na ulici. Bar toliko smo dugovale jedna drugoj.

Ali ja vezujem početak svoje prve ljubavi za taj avgust u Amsterdamu i trajale smo 5 godina sa prekidima pre nego što smo se rastale. S vremena na vreme razmišljam o tome, i tada, prva slika koje se setim je slika sunca kako se lomi i spaja na vodi nepoznatog grada, i ja sam tamo, slobodna usred toga, opijena vazduhom i smejem se u sebi, sa osmehom preko celog lica, sa novčanikom još uvek punim čistih, novih novčanica.

Prevela sa engleskog: Danijela Živković

Izvor: The Mammoth Book of Lesbian Short Stories

I N T E R V J U

Ljubljana, januar-maj 2004.

“SEĆAM SE DA JE BILO VRLO DIVLJE”

**Tekst nastao iz razgovora sa Matejom Lapanje
koordinatorkom lezbejskog kluba Monokl, u
Ljubljani**

Početakom devedesetih, po osamostaljivanju Slovenije, u jednu od napuštenih kasarni bivše VJ u centru Ljubljane uselile su brojne nevladine organizacije i inicijative. Među njima i ženske i LG grupe.

Rad se prvih godina odvijao u nezavidnim uslovima - bez struje i vode. Tek 1996. napravljen je dogovor sa gradskim vlastima o najamnini prostorija u jednoj od zgrada.

Bljesnulo je svetlo, zašuštala voda, zazvonili su telefoni. Bila je ovo velika pobeda tadašnjih aktera odbrane Metelkove, a koštala ih je barem nekoliko besanih noći.

Sami počeci Monokla.

Prvih godina devedesetih, tačnije od 1994. godine zajednički prostor za druženje, aktivističke projekte, izložbe i zabavu na Metelkovoj koristile su lezbejke iz grupe ŠKUC-LL i gejevi iz grupe ŠKUC- Magnus. Svaki četvrtak je bio rezervisan samo za zabavu žena. Sećam se da je tada bilo vrlo divlje! Bilo je malo ljudi, ali svi su bili aktivistički nastrojeni!

Pored ovog prostora radio je i klub K4 i nedeljom su bile takozvane Roza večeri, namenjene lezbejkama i gejevima. K4 inače sa prekidom radi od osamdesetih godina.

Na Metelkovoj paralelno je postojala i lezbejsko-feministička grupa Kasandra, koja je radila u okviru Ženskog centra. Kasandra je takođe imala prostor za druženje, projekte, zabavu...

U jednom trenutku, lezbejske iz ŠKUC-LL-a su se odvojile od gejeva i napravile Monokl, klub za lezbejke. To je bila mala prostorija od možda petnaest kvadrata, u kojoj su se organizovale umetničke izložbe fotografija, debate i slično.

Monokl danas.

Poslednje dve i po godine radim koordinaciju u Monoklu.

Za to vreme smo ipak uspele da proširimo prostor za još jednu sobu i dobile mogućnost za više aktivnosti. Program je sada dosta obiman. Imamo izložbe fotografija, literarne večeri, performanse iz raznih zemalja, teatar, redovne razgovore na LGBT teme. Svake godine saradujemo sa različitim festivalima i inicijativama - ženski festival Rdeče zore, Gej i lezbejski filmski festival, festival nevladinih organizacija Lupa, festival slavljenja godišnjice Metelkove. Nadam se da ćemo ove godine pripremiti i performans u okviru saradnje sa festivalom Mesto žensk, itd. Naš cilj je da privučemo što više ljudi iz inostranstva koji bi gostovali sa svojim programom u Monoklu.

Monokl nije komercijalni klub već aktivističko mesto.

Da, ali ono što ja vidim je da su žene koje dolaze u Monokl uglavnom zainteresovane za druženje i upoznavanje, a manje za aktivizam i politiku. Uglavnom su to mlade devojke...

Od skora ste uvele i članarinu...

Da. Njom smo htele da učinimo dve stvari. Prvo je članska karta koju žene moraju da poseduju u slučaju da nam dođe inspekcija. A drugo je da smanjimo broj strej posetilaca. Članarina je 1000 tolara za godinu dana (kao četiri kafe) i mogu je imati samo žene bez obzira na seksualnu orijentaciju, jer nama nikad u klubu nisu ni smetale one koje nisu lezbejke. Šta bi mogle da urade? Ne mogu da nas ugroze.

Pored Monokla, u istoj zgradi je gej klub, Tifani. S

K O N F E R E N C I J E

obzirom da i oni imaju članske karte, naši gosti mogu da prelaze iz kluba u klub. Dešava se da strej muškarci kupe člansku kartu u Tifaniju i onda dolaze kod nas.

Koliko članica ima Monokl?

Članica ima oko 350, ali mislim da su neke od njih došle možda samo jednom ili dva puta. Oko pedeset žena dolazi redovno. Kad bi svakog petka došlo njih pedeset bilo bi super!

Koliko žena je angažovano u Monoklu?

Imamo tri-četiri konobarice i one dobijaju honorare kao i žene koje puštaju muziku. Sve ostalo je volonterski rad. Nemamo dovoljno novca da bismo sve platile.

Inače Monokl se sam izdržava i uspevamo svake godine da sponzorishemo jedan film za Festival lezbejskog i gej filma. U planu smo imale i da podržimo lezbejke novine Lesbo, ali imale smo pljačku u prostorijama tako da smo morale sredstva da usmerimo na to i dodatno osiguranje prostora. Na kraju smo davale i iz svog džepa za neke stvari.

Da li je bilo grupnih napada na klub? Recimo, grupa skinheda...Da li imate obezbeđenje?

Imamo obezbeđenje. Trenutno radi jedna lezbejka! Nije bilo grupnih napada. Najčešće se dešava da ti koji su došli u klub uznemiravaju žene. Onda ih mi zamolimo da izađu napolje. Nakon toga postaju agresivni. Ali sve je to još uvek u granicama kontrole. Mislim da smo u poslednje dve i po godine pozvale dva puta policiju zbog strejt muškaraca koji nisu hteli da izađu iz kluba. Policija dolazi ponekad zbog glasne muzike.

Glavni problem je što mi, u jedinom lezbejskom klubu u Sloveniji uopšte moramo da se borimo sa tim. Slične probleme imaju i u klubu Tifani, gde strejt muškarci vređaju gejeve u njihovom sopstvenom klubu.

Meni nisu problem strejt muškarci koji ne prave probleme, ali teško je reći: Ti možeš da uđeš, a ti ne. Po kojoj osnovi bismo to radile?

Mi moramo da odlučimo šta ćemo dalje, jer je totalno bezveze da imamo lezbejski klub u kojem je više strejt muškaraca nego žena. Na početku nije bilo tako. Pa ni u Tifaniju. Ali sada smo im postali prava egzotika.

Šta se najradije sluša od muzike u Monoklu?

Kolonija. Srpski turbo-folk... Lepa Brena, Ceca i Jelena Karleuša. (smeh)

Jasmina P.

EKUMENSKI CRKVENI DANI U BERLINU

Po prvi puta u Nemačkoj su ove godine održani Ekumenski crkveni dani u Berlinu, od 28. maja do 1. juna 2003. godine.

Program je obuhvatao mnogo raznovrsnih događanja na više lokacija u gradu. Tu su bila predavanja, tribine, paneli, koncerti, recitali, dodele nagrada iz književnosti, koja imaju za osnovu teološku tematiku, promocije knjiga iz oblasti teologije, konferencije za štampu, žurke ...

Štampani program skupa je obuhvatao 720 strana!

Prema podacima iz štampe bilo je prisutno oko 300.000 ljudi iz cele Evrope.

Problem je od prvog momenta bila jezička barijera, jer je sve bilo isključivo na nemačkom jeziku, ma da je ceo događaj reklamiran kao internacionalni.

Panel "realnost i uslovi života lezbejki hrišćanki u zemljama istočne Evrope"

U okviru tih crkvenih dana svoje mesto, i to prilično značajno, imale su i lezbejke, odnosno lezbejske crkvene zajednice, koje su učestvovala u organizaciji cele manifestacije. Među njima posebno mesto imala je Evangelistička studentska organizacija, na čiji poziv sam i ja kao predstavnica Labrisa, učestvovala na ovom skupu.

Panel sa temom "Realnost i uslovi života lezbejki hrišćanki u zemljama istočne Evrope" održan je u petak 30. maja, u amfiteatru Tehničkog fakulteta. Prisutno je bilo oko 100 žena.

Moderatorica panela je bila Dr.Monika Barz, profesorica na fakultetu političkih nauka. Pored mene, učesnice panela bile su Svetlana (30 godina) iz Sankt Petersburga i Kveta (32 godine) iz Bratislave.

Panel je otvorila kratkim izlaganjem Norvežanka Rendi Solberg, sekretar Evropskog Foruma lezbejskih i gej hrišćanskih grupa. Ona je pozdravila skup i između ostalog najavila da radi na knjizi u kojoj će biti sakupljene priče žena lezbejki hrišćanki iz cele Evrope.

Ja sam kao predstavnica pravoslavne crkve, takođe dobila poziv da učestvujem u ovom projektu i napišem svoju priču.

Druga govornica koja je pozdravila skup bila je Kerstin Soderblom iz Labristea, lezbejske organizaci-

je koja je osnovana pre 14 godina i bavi se lezbejkama teolozima ili lezbejkama koje se bave teologijom na neki drugi način.

Panel je počeo izlaganjem Svetlane o uslovima u kojima žive lezbejke i gej muškarci u Rusiji. Ona je ukazivala na šikaniranje i maltretiranje od strane društva, a pogotovo pravoslavne crkve, čije dogme su veoma stroge i u koje ona bezuspešno pokušava da se uklopi. Grupa huligana pretukla je Svetlanu na ulici, nakon čega je provela tri godine u bolnici. Njeno izlaganje je bilo veoma potresno.

Posle toga smo gledali kratak dokumentarni film "Na krovu" o životu dve lezbejke, koji je Svetlana donela, ali film je bio na ruskom jeziku, bez prevoda, pa ga niko nije razumeo.

U drugom delu panela naizmenično smo pričale svoje životne priče Kveta i ja, a povremeno se uključivala i Svetlana. Bilo je zanimljivo poređenje naših iskustava kao lezbejki hrišćanki, ona katolkinja, ja pravoslavka. Naše životne priče bile su veoma ubedljive i interesantne auditorijumu, pa smo dobile čak i aplauz u nekoliko navrata.

Nakon našeg izlaganja, žene iz publike zatim su postavljale razna pitanja i diskusija je bila veoma živa i zanimljiva, a odnosila se uglavnom na naš lični stav o crkvi i društvu u kome živimo, ali i na naša lična životna iskustva.

Na samom kraju panela, prikazan je i dokumentarni film sa gej parade juna 2001. godine u Beogradu "Ima mesta za sve nas". Ovaj film sam ponela kao ilustraciju odnosa društva i crkve prema nama lezbejkama. Film je izazvao veoma potresne reakcije među ženama u publici, a mnoge su i zaplakale. Ovom projekcijom, a i samim mojim izlaganjem upe-

čatljivo sam prenela celokupnu situaciju u kojoj se nalaze osobe istopolno opredeljene, u našoj zemlji. Pamfleti na engleskom jeziku, koje sam posle filma podelila ženama, izazvali su takođe veliko interesovanje, pa sam sa mnogima još dugo posle završetka oficijalnog dela programa pričala o svemu što ih je interesovalo uz kafu u malom kafeu fakulteta.

Jelena N.Č.

Izveštaj sa seminara IGLYO-a "OVERCOMING HOMOPHOBIA", Budimpešta, 15-22. jun 2003. godine

Od 15. do 22. juna 2003. godine u Budimpešti je, u organizaciji IGLYO-a održan seminar "Overcoming Homophobia".

Na seminaru je učestvovalo 35 predstavnica/ka omladinskih, studentskih i LGBT organizacija i nezavisnih aktivistkinja i aktivista.

Tema konferencije "Overcoming Homophobia" bila je potraga za metodima, taktikama i trajnim rešenjima za prevazilaženje homofobije, na svim nivoima društva.

Metod – manje radne grupe koje su imale za zadatak da obrađuju isti fenomen, njegovo ispoljavanje kroz različite institucije i aspekte društva. Posle rada u grupama, diskutovali smo o zaključcima do kojih bi došli, komentarisali, navodili primere...

Četiri predavanja održali su gosti seminara – Denis van der Vur (COC Holandija), Solimar Ildiko (Hatter, Mađarska); Lila Farkas (Helsinki komitet, Mađarska) i Rui Gomes - tutor Evropskog omladinskog centra (EYCB) - o zahtevima koji su postavljeni institucijama zemalja članica Evropske unije, zakonima koji su usvojeni a odnose se na LGBT ljudska prava, i očekivanja pretpostavljenih zakonodavstvima zemalja članica Saveta Evrope.

Rad na seminaru bio je kontinuiran, teme su direktno bile nadovezivane jedna na drugu, tako da je moj utisak da smo u jednom smislu dodirnuti sve postojeće izvore, institucije, društvene okolnosti i medijume širenja 'negostoljubivosti' *mainstream* društva prema LGBT populaciji.

Definisali smo pojmove homofobije i internalizovane homofobije, heteroseksizma, rasizma; načine na koji oni nastaju, opstaju i kako se manifestuju u društvu. Radne grupe koje su formirane, bile su koncentrisane na identifikovanje izvora homofobije, i načine na koje se ona ispoljava - kroz medije, politiku, obrazovanje i kulturu i religiju.

Radne grupe su do kraja seminara radile u istom sastavu razvijajući strategije i konkretne akcione planove, neposredno kreirajući priručnik koji bi mogao imati praktičnu primenu.

Na diskusijama koje su sledile posle rada u grupama definisali/e smo obuhvatnu strategiju za prevazilaženje homofobije. Kažem obuhvatnu, budući da smo se trudili/e da uključimo postojeće kulturne i društvene razlike.

Ono sto je veoma zanimljivo je činjenica da, iako

Jelena N.Č

**Izveštaj sa 17. konferencije IGLYO-
a PRIDE in ACTIVISM,
Lisabon, 18-26 oktobra 2003.
godine**

svi mi dolazimo iz društava koja se razlikuju u ekonomskom, političkom, kulturnom, istorijskom i tradicijskom smislu – problemi vezani za LGBT ljudska prava, predrasude, stereotipe, diskriminaciju zasnovanu na seksualnoj orijentaciji, i homofobiju, u svetlu svega prethodno navedenog veoma su slični.

Naravno da imam na umu činjenicu da su mehanizmi nastajanja predrasuda i stereotipa, i uopšte neprihvatanja 'drugosti', univerzalni za sve ljudske zajednice, pa se u tom smislu ograđujem od donošenja bilo kakvih uopštenih zaključaka, osim onih koji predstavljaju moje viđenje stvari i interpretaciju.

Moj zaključak je da sva društva na neki način prelaze iste, iako u drukčijim društvenim okolnostima, korake u zalaganju za LGBT ljudska prava, za suzbijanje homofobije i diskriminacije. Ono što predstavlja presudnu razliku je vreme (u smislu trajanja) koje je određeno društvo posvetilo datom problemu i ekonomsko-politički kontekst u kome se taj proces odvija.

Diskutovali/e smo o problemima socijalne politike/socijalnih politika, tretmanu koji LGBT populacija ima ako se uzmu u obzir institucije državnog aparata koje su heterocentrične. Radne grupe u kojima smo definisali probleme socijalnih politika bile su napravljene tako da su u svakoj grupi bili predstavnici/e istog geografskog regiona. Ta podela, iako sasvim razumljiva, delovala je poražavajuće jer je grupa "Balkan" imala najviše da radi – a i to je sasvim razumljivo.

Zapad (ostatak Evrope ma gde on geografski bio) je uistinu "Zapadnije"!

Održane su četiri radionice o veštinama rešavanja konflikata, zagovaranju i lobiranju za LGBT ljudska prava i o *fundraising*-u; i tri radionice o načinima na koje se mogu upotrebiti mediji, obrazovni sistem, i kultura i religija u cilju prevazilaženja homofobije i senzibilisanja *mainstream* društva.

Organizovale smo "Ženski prostor", koji smo ispunile radionicom o sigurnijem lezbejskom seksu, razgovarale o modelima (ponašanja, lepote, odevanja....) i očekivanjima koja su nametnuta ženama, i s tim u vezi o problemima sa kojima se lezbejke susreću budući da se, u većini slučajeva, ne uklapaju u opšteprihvaćeni model.

U cilju upoznavanja rada organizacija koje učesnici/e predstavljaju (budući da vreme za eksplicitno predstavljanje organizacija nije bilo u planu dnevnih aktivnosti), bila je organizovana izložba propagandnih materijala; to vreme smo takođe iskoristile/i kao trans-kulturno veče – predstavljajući pića i hranu zemalja iz kojih dolazimo.

Tim IGLYO-a koji je osmislio seminar, uistinu se potrudio da sve sjajno funkcioniše. Kroz nebrojeno mnogo igara, 'organizovanog' slobodnog vremena i sjajan metod rada učesnici/e su se bolje upoznali, ili tačnije rečeno – zblížili/e, tako da je pravo zadovoljstvo bilo raditi.

U sunčanom i toplom Lisabonu je od 18. do 26. oktobra 2003. godine održana godišnja konferencija IGLYO-a pod nazivom "Pride in activism".

Osnovna zamisao organizatora bila je deljenje iskustava među aktivistima/aktivistkinjama koji dolaze iz drukčijih sredina, i pretpostavka je da imaju različita iskustva vezana za svoje političko delanje, i različito shvatanje *Pride*-a (u smislu Ponosa) koji je vezan za njihov aktivistički rad.

Konferenciji je prisustvovalo 30 učesnika iz Nemačke, Letonije, Irske, Škotske, Slovenije, Švedske, Malte, Belgije, Mađarske, Srbije i Crne Gore, Bugarske, Holandije, Poljske, Češke, Slovačke, Brazila, Kamčatke, Rusije i grupa iz Portugala od kojih je jedna bila uključena u organizaciju konferencije.

Metod rada je bio rad u malim grupama, koje su posle radionica iznosile zaključke do kojih su došle - celoj grupi koja je o tome diskutovala.

Imali smo aktivnosi na ulicama Lisabona, interkulturalno veče na kome smo prezentovali naša nacionalna jela i pića, i još mnogo događaja koji su osmišljeni da bi se učesnice/učesnici zblížili i da bi samim tim rad bio prijatniji i efikasniji.

Imali/e smo radionice na temu "Pride in activism" – koja je bila neverovatno zanimljiva. U različitim sredinama koncept *Pride*-a varira (i znam da nisam rekla ništa osobito novo) od toga da je *Pride* način na koji se oblačim i na koji rušim rodne uloge koje društvo nameće, do načina na koji delam politički, što je zapravo način pružanja otpora represiji koju društvo vrši na LGBT deo populacije.

Zatim smo radili/e neku vrstu hronološkog prikaza aktivizma u našim sredinama, i u našim životima – koji su to događaji bitni za nas kao politički osveščene pojedince/pojedinke, šta nas je motivisalo, i kako smo mi sebe shvatili unutar tog šireg konteksta. Ova radionica je takođe bila izuzetno zanimljiva budući da su bili prisutni pojedinci/pojedinke iz zemalja u kojima LGBT aktivizam ima tradiciju dugu pedesetak godina. Meni je na ličnom nivou bilo zanimljivo da čujem odakle potreba da se bude aktivista/aktivistkinja u zemljama gde je zakonom regulisano ali i sprovedeno pravo LGBT populacije na 'različitost', kako oni osmišljavaju prostor za političku akciju kada, na primer u Švedskoj postoje save-

tovališta za roditelje lezbejki i gej muškaraca, što je naučna fantastika za mene. Takođe, ista ta Švedska ima veoma visoku stopu samoubistava među lezbejkama i gej muškarcima, što je za nas ne Šveđane bilo pravo iznenađenje. Naravno da sam svesna da uvek postoje stvari na kojima treba da se radi, ali sam ponekad sklona da pomisli da će posle mnoštva krupnih poteza koje je potrebno napraviti, prestati potreba za aktivizmom. Mislim da je to naprosto fantazma koja koristi da dokaže da sve ovo ipak ima kraja. Što se tiče ostalih predstavnika/predstavnica, priča je, sa manje ili više odstupanja, slična, budući da su reforme u većini zemalja započete i da skoro svi želimo i težimo istim stvarima, što još snažnije povezuje osobe. Mene je oduševila, mada i začudila činjenica da mlade/i aktivistkinje/aktivisti osećaju kontinuitet sa prethodnim generacijama.

Radionica koju definitivno treba pomenuti, po mome mišljenju, bila je radionica o tome kako je shvatanje *Pride*-a, načina na koji mi artikulišemo svoje seksualnosti i potrebu za političkom akcijom, determinisan medijima/*main stream* kulturom/politikom/religijom. S tim u vezi, svi smo navodili i objašnjavali svoja iskustva, pokušavali da pronađemo koordinate u kojima se naša iskustva podudara ju ili barem slične jedna drugima, da pokušamo da odredimo granice tog uticaja – kako, zašto i na koji način ono što radimo biva smisljeno u kontekstima u kojim to biva rađeno. U grupi u kojoj sam ja bila, bili su učesnice/učesnici iz zemalja u kojima je dominantna (većinska, ali ne i državna) religija katoličanstvo – oni su navodili načine na koje su u njihovim zajednicama tretirani ljudi koji su 'seksualno različiti' i uticaje kojima se isti ti ljudi moraju odupirati svakodnevno, a ugrađene su u porodicu, vaspitanje, obrazovanje... Kako se otrgnuti onome čemu smo 'naučene/i' i kako gradimo svoje identitete uprkos stegama koje teže da unifikuju i svedu moguće izbore koje možemo praviti. Učesnice/učesnici su govorili o iskustvima u svojim porodicama, zajednicama koje su donekle reprodukovale te obrasce, ali i o prihvatanju sebe i načinima na koji su prihvatani od strane drugih. Kada se u obzir uzmu sve okolnosti, ono što su oni opisivali kao agense potrebe za političkim delanjem je bilo sjajno slušati.

Što se mog iskustva tiče, ono je određeno vaspitanjem i životom u jednoj patrijarhalnoj sredini, ali nipošto nema tu 'težinu' budući da nisam religiozna i da u osnovi mog vaspitanja ne leži snažan uticaj 'zvanične' religije, barem ne na način na koji su o tome govorile moje sagovornice/sagovornici. Istina, mogu to da prepoznam u onome što se poslednji niz godina događa u mojoj sredini, ali činjenica da pravoslavna crkva revidira moralne norme i pokušava da nametne svoje standarde – može uticati tek na generacije koje odrastaju u toj 'klimi'.

Već pomenute 'igre' na ulicama Lisabona bile su jedno sjajno iskustvo. Ono što ih je učinilo još lepšim

je učešće građanki/građana, slučajnih prolaznica/prolaznika koji su nam pomagali u izvršavanju zadataka, kao i prisustvo ekipe portugalske nacionalne televizije. Mi smo bili podeljeni u nekoliko grupa koje su imale različite zadatke – da dekorišu pet izloga zastavom duginih boja, da skupe potpise petnaest građanki/građana za peticiju o gej/lezbejskim brakovima i sl.

Igra se završila tako što se jedna grupa učesnika kupala u fontani na jednom od glavnih trgova.

Nabrajanje bi moglo ići u nedogled, ali zastaću ovde.

Reći ću još samo to da je pravo zadovoljstvo bilo učestvovati na ovoj konferenciji, i da je inter-kulturno učenje uvek tu da ukaže na raznolikost iskustava i načina na koji shvamo svet oko sebe, a ne da bi naglašavalo razlike među ljudima.

Jasmina P.

IZVEŠTAJ SA 22. SVETSKE KONFERENCIJE ILGA-e U MANILI

U Manili je od 14. do 18. novembra 2003. godine održana 22. svetska konferencija ILGA-e, pod sloganom "Surviving discrimination, celebrating ourselves". Istovremeno proslavljeno je i dvadeset pet godina postojanja ILGA-e.

Konferenciji je prisustvovalo preko sto pedeset delegata iz trideset zemalja. Iz Istočne Evrope bile su samo dve predstavnice, Jelena Poštić iz Kontre, Zagreb i Jasmina P. iz Labrisa, Beograd.

Rad na konferenciji odvijao se u radionicama i panelima, i to po četiri do pet istovremeno.

Na radionicama je aktivno učestvovalo oko četrdeset delegata.

Neke od tema su bile: "ILGA i UN", "Prava transdžender osoba", "Mladi i diskriminacija LGBT osoba u školama", "Ljudska prava, zakoni i vlada", "Polnost, zdravlje i Aids", "Uloga porodice i prijatelja u Coming Outu", "Seksualna politika i društveno-pravna kretanja", "Gay sex u eri Aidsa", "Zakon o sodomiji i drugi oblici odbacivanja", "Legalizacija istopolnih brakova", "Biseksualnost i pravo"...

Jelena Poštić i Jasmina P. zajedno su držale radionicu pod nazivom "Status LGBT osoba u Centralnoj i Istočnoj Evropi", 16. novembra 2003. Predsedavajući ove radionice je bio Iv de Matis iz Švajcarske. U uvodnom delu dat je prikaz stanja u Istočnoj Evropi, a u nastavku, situacija na Balkanu sa naglaskom na stanje u SCG-u i odnos prema gej-lezbejskim grupama iz ex-Jugoslavije. Političko stanje i rat u ex-Jugoslaviji, spoljni pritisci, naročito

Evropske unije, uticali su i na gej-lezbejske organizacije. Iako se mentalitet ljudi nije izmenio, oseća se progres u vidljivosti LGBT organizacija i pojedinaca.

Posle izlaganja prikazani su dokumentarni filmovi sa Parade u Beogradu u junu 2001. godine i sa Parade u Zagrebu u junu 2002. godine.

Učesnici radionice bili su veoma potrešeni onim što je prikazano. U diskusiji posle projekcije, postavljeno je dosta pitanja u vezi sa samom paradom i odnosom društva, homofobične sredine i crkve, kao i profašističkih i nacionalističkih organizacija i pojedinaca prema gej-lezbejskim grupama i njihovom statusu.

Zaključak radionice je bio da se da više publiciteta ovim filmovima, koji mogu biti veoma korisni kao dokument organizacijama koje se bave ljudskim pravima i LGBT organizacijama i kao instrument protiv homofobije, bifobije i transfobije.

Konstatovano je da su parade, uprkos svemu, od vitalnog značaja za ljude na Balkanu, jer je to možda jedinstvena prilika za vidljivost LGBT pokreta. Istaknuta je i solidarnost i međusobna pomoć organizacija iz Beograda i Zagreba za vreme ovih događaja i zajednička borba protiv rasizma, antisemitizma i fašizma na ovim prostorima.

Učesnici su se složili da nas ovi nemili događaji ne smeju obeshrabriti i data je podrška sledećoj paradi u Beogradu u julu 2004. godine.

Druga radionica na kojoj je aktivno učestvovala predstavnicima Labrisa, održana je 17. novembra, i imala je naziv "Kultura, porodica i religija". Ova radionica je bila jedna od najposećenijih na konferenciji i pokazano je veliko interesovanje za ovu temu. Radionicu je vodila Rosana Flamer Kaldera iz Šri Lanke, kao predsedavajuća, a govornici su bili i Dejvid Gelman iz SAD-a i Geta Kumana iz Indije. Dejvid je predstavljao jevrejsku gej zajednicu, Geta je pričala o odnosu hinduističke vere i uticaja patrijarhalne sredine na lezbejke i njihov status, Jasmina o odnosu pravoslavne crkve na na gej-lezbejski identitet i iznela lični stav o crkvi i homofobiji, dok je Rosana dodala svoja iskustva kao katolkinja.

Ono što je veoma značajno za Labris je činjenica da smo postale punopravni član ILGA-e – do tada vodile smo se kao deo Arkadije, koja od 1996. godine ne postoji. Takođe je obećana i pomoć u pronalaženju novih donatora, a ostvareni su i mnogi kontakti sa delegatima iz celog sveta.

Na plenarnoj sednici poslednjeg dana kongresa birani su ženski i muški generalni kosekretari ILGA-e. Potvrđen je nastavak mandata Kursadu Kahrmanoglu iz Turske, dok je novi ženski generalni kosekretar postala Rosana Flamer Kaldera iz Šri Lanke na predlog dosadašnjeg kosekretara Ane Lah Sarabi sa Filipina. Izabran je i novi bord za sledeći kongres ILGA-e, koji će se održati u Ženevi 2005. godine.

Svi zaključci i tačan broj učesnika, biće zvanično objavljeni u sledećem biltenu ILGA-e.

Maja Savić

Izveštaj sa konferencije "HOMOSEXUALITY IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA", od 28-30. novembra 2003. godine

Konferencija "Homosexuality in the Republic of Macedonia - Social Status of Homosexuals and Legislation on Homosexuality" u organizaciji Centra za civilna i ljudska prava – Makedonija, okupila je predstavnice i predstavnike iz država regiona, kao i iz EU-a i SAD-a. Cilj konferencije je otvaranje konstruktivnog dijaloga pre svega između LGBT nevladinih organizacija, organizacija za borbu za ljudska prava i drugih, a iz različitih zemalja, koji rade na polju ljudskih prava i sloboda LGBT populacije. Ova konferencija je imala za cilj i da putem razmene iskustava i primera dobrih praksi bude jedan od koraka ka formiranju budućih mreža saradnje kako na regionalnom, tako i na međunarodnom nivou. Takođe, ovaj skup je predviđao i prostor za diskusiju o potrebama LGBT populacije i njihovo prihvatanje od strane društva u celini.

Prvog dana konferencije predstavljen je status LGBT populacije u zemljama Jugoistočne Evrope. Pravni i socijalni položaj LGBT stanovništva u našoj zemlji predstavljali smo Dušan Maljković – Gayten - i ja. Osim nas, tog prvog dana govorili su i predstavnici/ce iz Rumunije, Bugarske, Albanije, Kosova, BiH, Hrvatske i Slovenije.

Drugog dana svoje prezentacije su imali, najpre domaćini iz Makedonije, a potom i predstavnici/ce iz COC iz Holandije, UN-a, Amnesti Internešna, IGLHRC-a, Ambasade Švedske, OSCE-a Makedonija, Kraljevske holandske mornarice, RFSL –Švedska, ILGCN-a - Nemačka i ILGCN-a -. Švedska

Posebno izdvajam izlaganje Vere Cimpeane iz organizacije ACCEPT- Rumunija, zbog njihovog iskustva u lobiranju za antidiskriminatorne odredbe, a u društvu koje je bilo izrazito konzervativno i nesenzibilisano po pitanju homoseksualnosti. Prezentacija Bila Šilera iz ILGCN-a – Švedska, koji smatra da je kultura jedan od najznačajnijih instrumenata senzibilizacije društva kada su u pitanju LGBT prava, bila je izuzetna.

Zvanični zaključci ove konferencije nisu bili konkretizovani, ali je opšti utisak da je umrežavanje na regionalnom i internacionalnom nivou jedan od najvažnijih zadataka LGBT organizacija.

Radenka Grubačić

**IZVJEŠTAJ SA MEĐUNARODNOG
TRENINGA O LJUDSKIM PRAVIMA
12. juni - 02. juli 2004.
Montreal, Kanada**

U periodu od 12. juna 2004. do 2. jula 2004. godine učestvovala sam, kao predstavica Labrisa, na godišnjem Međunarodnom treningu o ljudskim pravima koji je organizovala Kanadska fondacija za ljudska prava (*Canadian Human Rights Foundation* – CHRF). Trening je održan u gradu Sainte-Anne-de-Bellevue, nadomak Montreala u Kanadi. Treningu je prisustvovalo 125 predstavnica/ka nevladinih i vladinih organizacija za ljudska prava iz više od šezdeset zemalja Južne Amerike, Afrike, Azije i Istočne Evrope. Pri selekciji učesnika/ca organizatori su vodili računa kako o geografskom tako i o rodnom balansu pa je tako bio podjednak broj muškaraca i žena i približno jednak broj učesnica/ka sa gore navedenih kontinenata. Trening je organizovan u cilju jačanja kapaciteta organizacija za ljudska prava radi sprovođenja što efikasnije edukacije o ljudskim pravima (npr. putem treninga, kampanja podizanja svijesti, razmjene i distribucije informacija i javnog zagovaranja) a sve u cilju izgradnje globalne kulture ljudskih prava.

Takođe, svrha treninga je bila da nam omogućiti da analiziramo probleme i situacije sa kojima se susrećemo u radu svojih organizacija koristeći međunarodno prihvaćene vrijednosti i principe ljudskih prava; ispitamo načine na koje edukacija o ljudskim pravima može poboljšati naš rad u oblasti ljudskih prava; primijenimo stečeno znanje i vještine u okviru svojih organizacija i društva.

Bile/i smo podijeljene/i u osam grupa od po petnaest učesnica/ka. Radni jezici su bili engleski i francuski, a facilitatori/ke stručnjaci/kinje iz oblasti ljudskih prava iz cijelog svijeta. Pored rada u malim grupama, održavale su se i prezentacije iz sledećih oblasti: "Uloga edukacije o ljudskim pravima u procesu globalne društvene promjene, Principi i vrijednosti Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima, Univerzalnost vs. kulturni relativizam, Transformacija konflikata i ljudska prava, Globalni kontekst ljudskih prava, Principi monitoringa ljudskih prava, HIV/AIDS i ljudska prava". Ljudska prava koja su bila posebno obrađivana na treningu su ženska prava, dječija prava, prava manjina i prava osoba sa HIV-om/AIDS-om.

Na treningu smo obrađivale/i sledeće teme: ljudska prava u našem društvu; principi, vrijednosti i definicija ljudskih prava; uloga ličnog interesa u edukaciji o ljudskim pravima; kultura ljudskih prava; unive-

rzalnost ljudskih prava; Deklaracija o ljudskim pravima – univerzalna ili ne; globalizacija i ljudska prava; pet međunarodnih instrumenata ljudskih prava (Konvencija o eliminaciji svih oblika diskriminacije nad ženama, Konvencija o pravima djeteta, Međunarodna konvencija o eliminaciji rasne diskriminacije, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Međunarodni pakt o ekonomskim, društvenim i kulturnim pravima), studije slučaja, upotreba studije slučaja u edukaciji o ljudskim pravima; monitoring ljudskih prava i javno zagovaranje; vrste i metode evaluacije edukacije. Ove teme smo obrađivale/i upotrebom participativne metodologije edukacije o ljudskim pravima. Neke od participativnih tehnika treninga koje smo koristile/i u ovu svrhu su: brainstorming, dinamika (*izražavanje stavova i mišljenja na neverbalan način – zauzimanjem određene pozicije u prostoriji*), akvarijum (*učesnice/i su podijeljeni u dva kruga, unutrašnji i spoljni. Učesnice/i u unutrašnjem krugu izvode aktivnost a učesnice/i u spoljnom krugu posmatraju tu aktivnost*), debata (*sučeljavanje različitih stavova i mišljenja*), i studija slučaja.

U mojoj grupi je bilo četrnaest predstavnica nevladinih organizacija i vladinih institucija za zaštitu ljudskih prava i to iz Kine, Tadžikistana, Iraka, Kolumbije, Pakistana, Tanzanije, Nepala, Filipina, Rusije, Indonezije, Gane i Zimbabvea i Egipta. Lezbejska i gej pitanja nisu posebno obrađivana na treningu, ali je u okviru rada u grupi bilo prostora za diskusiju i na ovu temu. Sama činjenica da sam bila jedina predstavica neke lezbejske (i uopšte LGBT organizacije) na treningu proizvela je određenu dinamiku u grupi. Nekima u početku nije bilo lako da shvate da su lezbejska i gej prava ljudska prava s obzirom da neki dolaze iz zemalja koje zakonski sankcionišu lezbejske i gej odnose.

Tokom godina bavljena ženskim/lezbejskim aktivizmom učestvovala sam na brojnim seminarima, treninzima, konferencijama, radionicama, ali uvijek i samo sa ženama. Ovo mi je bio prvi put da budem u mješovitoj grupi i to za mene predstavlja neprocjenljivo iskustvo. I zahvalna sam na tome. Takođe, osim znanja stekla sam i nešto mnogo važnije, a to je prijateljstvo.

Na kraju krajeva, poslije svega što sam naučila, shvatila sam da nisu toliko bitni međunarodni dokumenti i standardi, koliko ljudsko poštovanje i empatija koju osjećamo jedni prema drugima.

P R A V O

VESTI: EVROPSKO ZAKONODAVSTVO ZA PERIOD JUNI 2003. GODINE - NOVEMBAR 2004. GODINE

Slovačka odobrila mlak zakon o gej i lezbejskim pravima

Bratislava – Slovački parlament je odobrio amandmane na državni Zakon o radu kojim se poslodavcima zabranjuje da pitaju zaposlene o njihovoj seksualnoj orijentaciji.

Aktivisti i aktivistkinje za gej i lezbejska prava, doduše, lobirali su za mnogo veće promene. Zakon o radu eksplicitno zabranjuje diskriminaciju na osnovu pola, rase i fizičkih sposobnosti, ali ne pominje seksualnu orijentaciju.

Gej i lezbejska zajednica u Slovačkoj kaže da ovaj amandman nije garancija da neće biti diskriminacije na radnom mestu, i insistiraju na nastavku lobiranja za novi zakon o diskriminaciji koji bi eksplicitno zabranjivao i kažnjavao diskriminaciju gejeva i lezbejki.

Novi Slovački zakon, takođe, nije u skladu sa standardima Evropske unije. Slovačka je kandidatkinja za članstvo u EU i trebalo bi da pristupi u maju 2004. godine.

Savet Evrope je Direktivom iz 2000. godine preporučio svim zemljama članicama i kandidatkinjama za članstvo da postave efektivne antidiskriminativne zakone koji bi obezbedili zaštitu od diskriminacije na radnom mestu na osnovu pola, rase, religije i seksualne orijentacije.

Predstavnik Evropske unije je rekao da će na Slovačku Vladu biti vršen pritisak da, pre nego što pristupi EU, odobri antidiskriminacione zakone koji bi pokrivali širi spektar kategorija. Ali dalji pokušaji da se osnaži sistem zaštite LGBT osoba u Slovačkoj mogu naići na jako protivljenje. Ovaj prolazak amandmana na Zakon o radu bio je rezultat kompromisa među političkim partijama, od kojih su neke bile za kompletnu zabranu diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije na radnom mestu, dok su druge, kao što je vladajuća partija Hrišćanskih demokrata, insistirale da postojeći zakon u Ustavu Slovačke štiti sve radnike/ce.

365Gay.com Newscenter Staff
2. juni 2003.

Gejevi i lezbejke u Cirihi osvojili pravo na venčanje

Ciriška LGBT zajednica je u utorak proslavila nesvakidašnju pobjedu. Naime, tog dana je grad prvi put upisao u registar jedan gej par.

Ernst Stertag i Robert Rap, obojica sedamdesettrogodišnjaci, razmenili su prstenje i venčali se po novom zakonu po kojem se istopolni parovi zvanično uvažavaju.

Aktivisti/kinje za gej i lezbejska prava sada sprovode kampanju da se sličan zakon prihvati i na državnom nivou.

“Slični predlozi se već nalaze u komitetu u državnom Parlamentu i očekuje se državni referendum po ovom pitanju do 2005. godine”, izjavio je Fransoa Bor, iz švajcarske organizacije za gej prava Pink Cross.

Ženeva je još u 2001. godini uvažila istopolne parove, ali je zakon u Cirihi malo bolji.

Osim toga što im se uvažavaju građanska prava, registrovani istopolni parovi dobijaju slične poreske olakšice koje heteroseksualni parovi imaju, kao i pravo na posetu u bolnici ako je jedan/na od partnera/ki hospitalizovan/a.

Ono što je možda još važnije je to da je ciriški Zakon o registraciji prvi u svetu koji je dobio podršku putem referenduma. Oko jedne trećine glasača/ica iz Ciriškog kantona je u septembru glasalo za ovaj zakon.

Neue Zürcher Zeitung
1 juli, 2003.

Nemačka planira izgradnju spomenika gej žrtvama nacista

Berlin – U Berlinu će biti podignut spomenik u čast desetinama hiljada gejeva ubijenih i progananih od strane nacista.

Savezna vlada je izjavila da će spomenik biti postavljen u parku *Tiergarten* nedaleko od centra grada.

“Homoseksualne žrtve nacionalsocijalizma do sada nisu bile uvažavane u sklopu komemorativne kulture Savezne Republike”, rekao je Volker Bek Kars, član vladajuće kolacije Socijaldemokrata i Zelenih.

Očekuje se da predlog za postavljanje spomenika žrtvama neće naići na protivljenje i da će postati najnoviji u seriji nemačkih spomenika žrtvama Trećeg Rajha.

Nacisti su vodili okrutnu kampanju progona homoseksualaca i poslali na hiljade u koncentracione logore gde su bili markirani ružičastim trouglom. Tačan broj ubijenih nije poznat.

Njihova sudbina je bila iznesena u javnost ranije ove godine kada je muzej Holokausta u SAD-u (Vašington) održao izložbu na tu temu. Izložba je proputovala kroz brojne američke gradove.

365Gay.com
4. juli, 2003.

ILGA-Evropa

Saopštenje za medije:

Evropa prvi put posle veka i po nema zakone koji zabranjuju istopolne veze

U Jermeniji, jedinjoj preostaloj evropskoj zemlji koja je zakonski kažnjavala istolne odnose, 1. avgusta je zamenjen stari zakon.

Prvi put nakon mnogo vekova, i verovatno još od kada je vizantijski car Justinijan uveo zakon u 6. veku, ne postoji mesto u Evropi gde su istopolni odnosi nezakoniti.

Iako je proces promene zakona koji zabranjuju isto-

polne odnose započeti još pre dve stotine godina Napoleonom, glavne promene su se dešavale tokom proteklih pedeset godina: 1950. godine dve trećine od 48 evropskih država je imalo zakone kojima se kriminalizuje homoseksualni ili/ i lezbejski odnos.

Dva glavna faktora za ubrzanje procesa promena su:

1) Presuda Evropskog suda za ljudska prava 1981. godine kojom se naznačuje da zakoni koji kažnjavaju istopolne odnose krše Evropsku konvenciju o ljudskim pravima.

2) Pad "gvozdene zavese" koji je naknadno rezultirao priključivanjem zemalja centralne i istočne Evrope Savetu Evrope i Evropskoj uniji.

Jedan od uslova da Jermenija postane članica Saveta Evrope u 2001. godini je bila promena zakona. Za taj uslov je ILGA-Evropa lobirala parlamentarnu skupštinu Saveta.

Novi zakon u Jermeniji je odobren 18. aprila 2003. od strane državne skupštine, dok ga je predsednik ratifikovao 30. aprila, i stupio je na snagu 1. avgusta.

Alisa Spindler, izvršna direktorka ILGA-Evrope, prokomentarisala je da je "ovo bitna prekretnica za uspeh LGBT prava u Evropi. Ipak, to je samo početak. Veliki broj zemalja – Albanija, Bugarska, Grčka, Irska, Portugalija, Srbija i Crna Gora i Velika Britanija, i dalje imaju diskriminatorne članove krivičnih zakona. Trideset i tri evropske države ne pružaju bilo koju vrstu uvažavanja istopolnim partnerstvima, a pravna ravnopravnost je, naravno, samo jedan element u borbi protiv diskriminacije".

Napomena: Iako se Jermenija ne nalazi u uobičajenoj geografskoj definiciji Evrope, generalno se prihvata da je unutar političkog koncepta Evrope, što pokazuje njeno članstvo u Savetu Evrope.

1. avgust, 2003.

Ujedinjene nacije

Istorijski napredak! Zvaničnici/ce UN-a će razmatrati kršenje ljudskih prava na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta

Institucije za zaštitu ljudskih prava pri Ujedinjenim nacijama su odlučile da pojačaju rad na pitanjima seksualne orijentacije i rodnog identiteta.

Šest nezavisnih eksperata/kinja iz Viskog komesarijata za ljudska prava pri Ujedinjenim nacijama (visoki/e službenici/e postavljeni/e od strane UN-a da istražuju slučajeve kršenja ljudskih prava) obratilo se pismom lezbejskoj, gej, biseksualnoj i transdžender zajednici. Oni pozivaju aktiviste/kinje i organizacije širom sveta da ih kontaktiraju po pitanju kršenja ljudskih prava.

Eksperti/kinje imaju uticaj i mogućnost da se obrate vladama zbog slučajeva kršenja ljudskih prava. Oni prave godišnje izveštaje za UN o svojim nalazima. Ovo je prvi put da je grupa visokopozicioniranih eksperata/kinja javno preuzela na sebe rad na LGBT pitanjima kao deo mandata.

Šest nezavisnih eksperata/kinja su:

- UN Specijalni izveštavač o mučenju (Ser Najdžel Rodli)

- UN Specijalna izveštavačica o nasilju nad ženama (Radika Kumarsvami)

- UN Specijalni izveštavač o slobodi mišljenja i izražavanja (Abid Husein)

- UN Specijalna izveštavačica o egzekucijama koje su nelegalne, proizvoljne i po kratkom postupku (Asma Džahangir)

- UN Specijalna predstavnica generalnog sekretara za branioce/teljke ljudskih prava (Hina Džilani)

- UN Specijalni izveštavač o nezavisnosti sudija i advokata/kinja (Param Kamarsvami)

4. juni, 2003.
IGLHRC Action Alert

Bugarska usvojila anti-diskriminacioni zakon

Anti-diskriminativni zakon, koji je bugarski parlament usvojio 16. septembra, zabranjuje diskriminaciju na brojnim osnovama uključujući rasu, pol, religiju, invalidnost, starost i seksualnu orijentaciju.

Zakon nalaže da je u slučajevima diskriminacije optužena strana ta koja mora da dokaže da nije bilo diskriminacije, dok bi u suprotnom diskriminirana osoba morala da snosi teret dokazivanja postojanja diskriminacije. Takođe je formirana anti-diskriminaciona komisija sa specijalizovanim podkomisijama za pitanja rase i pola. Komisija će imati devet članova/ica, od kojih će pet biti odabrano od strane parlamenta, a četiri će izabrati predsednik, i imaće prava da istražuje žalbe i donosi presude, kao i da prestupnicima određuje kazne.

Ovaj zakon je u skladu sa Direktivama 2000/43, 2000/78, 2002/73 Evropske Unije, koje definišu trenutne evropske standarde po pitanju anti-diskriminacije. Time Bugarska takođe ispunjava obaveze koje je ranije dobrovoljno prihvatila unutar programa *Framework* Evropske unije za Ravnopravnu integraciju Roma u bugarsko društvo. Stari bugarski anti-diskriminativni zakon, uglavnom sastavljen od pravnih provizija iz različitih zakona, konsolidovan je u jednu smislenu celinu čime je povećana verovatnoća za praktično korišćenje zakona.

Saopštenje EERC (The European Roma Rights Center)
18. septembar, 2003.

ILGA- Evropa Saopštenje za javnost

Pozicija Saveta ministara EU-a po pitanju Direktive o slobodi kretanja zadao je značajan udarac uvažavanju istopolnih partnerstava u Evropi.

Savet ministara Evropske unije je 22. septembra doneo političku odluku po pitanju nove predložene direktive o pravima građana/ki i njihovih porodica da se slobodno kreću i žive unutar Evropske Unije (COM (2001) 257). Ovaj politički kompromis menja definiciju porodice na veoma obazriv i konzervativan način.

Iako je Evropski parlament nameravao da uvaži predlog definicije porodice koja nije vezana za pol, predlog Saveta ne sadrži nijedan eksplicitan pomen istopolnih parova. Time definicija porodice ostaje otvorena za debatu. Iako je veoma bitno što se eksplicitno pominje registrovano partnerstvo, sama prava koja se njime dobijaju su minimalna. Među ta prava se ne ubraja i pravo na slobodu kretanja i pravo ostanka u drugoj zemlji gej i lezbejskim parovima i njihovim porodicama. Registrovani partneri/ke bi imali prava na slobodu kretanja i ostanak u zemljama koje tretiraju registrovano partnerstvo kao ravnopravno braku. Trenutno, to bi značilo u samo sedam od budućih dvadeset i pet država članica Evropske unije – Danskoj, Švedskoj, Finskoj, Holandiji i Belgiji i eventualno Nemačkoj i Francuskoj. Šta više, nevenčani parovi ne bi bili pokriveni ovim osnovnim pravom građana/ki EU-a.

"U poređenju sa ponovljenom predanošću Evropskog parlamenta pravnom uvažavanju istopolnih partnerstava i njihovih porodica, predlog koji je predočio Evropski savet je ublažen, politički slab kompromis koji realno nudi napredak gejevima i lezbejkama državljanima/kama Evropske unije i njihovim porodicama", izjavila je izvršna direktorka ILGA-Evrope, Alisa Spindler.

26. septembar, 2003.

Legalizovano gej i lezbejsko roditeljstvo u Švedskoj

Švedski gej parovi su postali priznati kao roditelji svoje dece skorašnjom promenom zakona.

Lezbejski par u Umei su sada legalno roditelji dve devojčice koje je rodila jedna od njih dve, i dva muškarca u Štokholmu su sada legalni roditelji devojčice koju su prethodno usvojili u SAD.

Malta pristaje na usvajanje prava istopolno orijentisanih osoba usled pritiska Evropske unije

Valeta – Vlada Malte je u nedelju izjavila da će zabraniti diskriminaciju na radnom mestu na osnovu seksualne orijentacije.

Na inicijativu Vlade seksualna orijentacija će biti dodata u Zakon o ljudskim pravima Malte, koji već zabranjuje diskriminaciju na osnovu religije ili verovanja, invalidnosti, godišta, rase ili etničkog porekla.

Ovim saopštenjem se prekida duga borba između vlade Malte i LGBT zajednice. Ali promena stava vlade nema toliko veze sa njihovom iskrenom željom da uvažava prava gejeva koliko je državi bitno da uđe u Evropsku uniju.

Malti je odobreno punopravno članstvo u EU u 2004. godini, mada im je prvo rečeno da moraju da usklade svoje zakone sa regulativom EU-a među kojima je pokriveno i pitanje ravnopravnosti LGBT građana/ki.

Pritisak od strane Evropske komisije je objavljen javnosti prošlog maja od strane Generalnog direktora Komisije za socijalna pitanja, Odila Kvintina, tokom njezove posete Malti. Kvintin je tom prilikom nadgledao progres malteške Vlade u procesu usvajanja socijalnih i radnih regulativa Evropske unije.

“Zadovoljni smo ovim pozitivnim napretkom“, izjavio je koordinator Malta pokret za gej prava organizacije (Malta Gay Rights Movement – MGRM), Sandro Mangion. “Ovo je pomak u pravom smeru.“

Prema rezultatima ankete koju je prošle godine sproveo MGRM 40% gejeva i lezbejki iz te zemlje navodi da

je bilo zlostavljano na radnom mestu, dok je veliki broj njih reklo da ih je sramota da pričaju o svojim iskustvima diskriminacije.

365Gay.com Newscenter
12. oktobar, 2003.

Evropski sud pravde donosi odluku u korist transseksualnih osoba

Evropski sud pravde je doneo odluku da transseksualne osobe moraju imati ista prava u pogledu venčavanja i ostvarivanja prava na penziju.

Sud je odgovorio na zahtev britanskog apelacionog suda, u kojem se traži savet u vezi sa slučajem jedne žene koja pokušava da obori odluku suda, u ime svog partnera, o mogućnosti podnošenja zahteva za udovičku penziju. Odluka Evropskog suda pravde se takođe odnosi i na ostale države članice Evropske unije.

Rex Wockner

Škotske vlasti odobrile gej građanski brak

Škotski parlament je prošle nedelje izglasao zakon o građanskom braku. Ovu odluku su doneli pošto je građanski brak, ista ceremonija kao i za heteroseksualne parove, već prihvaćen u Engleskoj i Velsu.

Predstavnici Partije zelenih su rekli da bi Škotska trebalo da usvoji svoj nacrt zakona, a ne onaj koji je već donet negde drugde. Patrik Harvi, poslanik Zelenih, izjavio je da je bolje što je i taj zakon usvojen s obzirom da gejevi iz Škotske nisu imali drugu opciju.

juni 2004.

Francuska priznala lezbejsku porodicu

Francuska je odobrila legalan porodični status dvema lezbejkama i njihovim ćerkama, koje su začete veštačkom oplodnjom. Pariski sudija je odobrio da se zakonski povežu dve majke i deca, i majkama je dao isti roditeljski status.

Majke lezbejke su zajedno petnaest godina, ćerke imaju pet, sedam i deset godina i rodila ih je jedna majka.

septembar 2004.

Washington Blade Online, 365gay.com

I N M E M O R I A M

ANDREA DWORKIN 1948-2005

Andrea Dworkin, radikalna feministkinja iz SAD, napisala je prvu knjigu u 27. godini, "Mržnja žena" - kada je objavila svoj stav protiv pornografije. Do kraja života je pisala i govorila o pornografiji i prostituciji kao obliku nasilja nad ženama. U 1983. je radila na nacrtu zakona koji je definisao pornografiju kao kršenje građanskih prava žena u SAD. Zakon je kasnije izglasan za protivustavan. Detinjstvo je provela u senci priča o holokaustu u svojoj jevrejskoj porodici. Od svoje 18. godine je aktivistkinja, kada je uhapšena u antivijetnamskim demonstracijama i podvrgnuta brutalnom policijskom nasilju o kome je javno govorila. Poznata je po tome što je uvek zastupala prava žrtava muškog nasilja. I sama je bila žrtva više puta, od svoje devete godine. Napisala je dva romana i desetak knjiga o nasilju, a poslednja ima naslov "Politički memoari militantne feministkinje". Ikona radikalnog feminizma, mnogo puta osporavana, ali uvek ključna za pokret protiv nasilja nad ženama, umrla je u snu u svojoj 57. godini, aprila 2005.

Ekskluzivno za Labris Tijana Popivoda je prevela jedini tekst Andree Dworkin u kome ona govori o svojoj lezbejskoj egzistenciji.

LEZBEJSKI PONOS

(Govor Andree Dworkin sa marša na Lezbejskoj nedelji ponosa, Njujork, 28.jun 1975.)

Za mene, biti lezbejka podrazumeva tri stvari -

Prvo, to znači da volim, negujem i poštujem žene u svom umu, u svom srcu i u svojoj duši. Ova ljubav prema ženama je tlo na kom je moj život ukorenjen. Ona je tlo naših zajedničkih života. Moj život raste iz ovog tla. Na svakom drugom tlu, ja bih umrla. Na bilo koji način da sam jaka, ja sam jaka zahvaljujući moći i strasti ove brižne ljubavi.

Drugo, biti lezbejka za mene znači da postoji erotska strast i intimnost koja dolazi od dodira i ukusa, divlja, slana nežnost, vlažni slatki znoj, naše grudi, naša usta, naše pičke, naše dlake, naše ruke. Govorim o senzualnoj strasti koja je duboka i tajanstvena kao more, snažna i mirna kao planina, uporna i promenljiva kao vetar.

Treće, biti lezbejka za mene znači sećanje na majku, zapamćeno u mom sopstvenom telu, ono koje tražim, za kojim žudim, nalazim i odajem počast. To znači sećanje na matericu, gde smo bile jedno sa svojim majkama, do rođenja kada smo se razdvojile. To znači vraćanje na to mesto iznutra, unutar nje, unutar nas, tkivima i membranama, vlažnosti i krvi.

Ponos je deo te ljubavi koja je naše osnovno tlo, senzualne ljubavi i sećanja na majku - i taj ponos sija sjajno kao letnje sunce u podne. Taj ponos ne može se slomiti. Oni koji bi to pokušali su u poziciji da bacaju šake pune blata na sunce. Ono i dalje sija, i oni koji bi bacali blato samo bi uprljali sopstvene ruke.

Ponekad, sunce je prekriveno neprozirnim slojevima tamnih oblaka. Osoba koja bi pogledala u nebo, bila bi sigurna da sunca nema. Ali ono i dalje sija. Noću, kada svetlosti nema, sunce i dalje sija. Tokom kiše ili padavina ili uragana ili tornada, sunce i dalje sija.

Da li sunce sebe pita: "Da li sam dobro? Da li imam vrednost? Da li me ima dovoljno?" Ne, ono peče i ono sija. Da li sunce sebe pita: "Šta mesec misli o meni? Kako se Mars oseća povodom mene danas?" Ne, ono peče, ono sija. Da li sunce sebe pita: "Da li sam veliko kao ostala sunca u drugim galaksijama?" Ne, ono peče, ono sija.

U ovoj zemlji, u narednim godinama, biće velike oluje. Nebo će potamneti do neprepoznatljivosti. One koje hodaju ulicama, hodaće njima u tami. One koje su u zatvorima i mentalnim institucijama neće videti nebo uopšte, samo tamu iza rešetaka. One koje su gladne i očajne neće moći ni da pogledaju ka gore. One će videti tamu dok gledaju u zemlju ispred svojih nogu. One koje su silovane videće tamu dok gledaju u lice silovatelja. One koje su brutalno napadnute netremice će gledati u tamu kako bi u svakom trenutku prepoznale ko se kreće prema njima. Biće teško setiti se, dok oluja besni, da i dalje, iako ne možemo da ga vidimo, sunce sija. Pokušaćemo da ga vidimo i pokušaćemo da ga osetimo, i zaboravićemo da nas i dalje greje, jer da nije tu, da ne sija, ova zemlja bi bila hladno i pusto mesto.

Sve dok živimo i dišemo, bez obzira koliko je taman svet oko nas, to sunce i dalje peče, i dalje sija. Ne postoji "danas" bez njega. Ne postoji "sutra" bez njega. Nije postojalo "juče" bez njega. Ta svetlost je u nama - stalna, topla i isceljujuća. Zapamtite to, sestre, u mračnim vremenima koja dolaze.

Broj 19-20, godina XI, Beograd 2004.

